

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARAPÇADA KELİMELEER ARASI ANLAMSAL FARKLAR

SAFFET CENGİZ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

KIRIKKALE-2021

KABUL-ONAY

Saffet CENGİZ tarafından hazırlanan “ARAPÇADA KELİMELER ARASI ANLAMSAL FARKLAR” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Fahrettin COŞGUNER

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SÖNMEZ

Arapça Mütercim ve Tercümanlık, KTO Karatay Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 13/07/2021

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Saffet CENGİZ

15/06/2021

imza

ÖNSÖZ

Bu araştırmada Arapça yakın anlamlı kelimeler ve Arapçadan Türkçeye çeviride teorik olarak mana bakımından birbiriyle örtüşen eş anlamlı “مُتَرَادِفٌ” statüsü kazanan ancak aslına bakıldığında yakın anlamlı “مُنْقَابٌ” olan kelimeler üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda bu çalışmadaki amaç, dildeki eş anlamlılık durumunu ispat etmek veya inkâr etmek olmayıp Arapçada eş anlamlı olarak nitelendirilen kelimeler arasındaki anlamsal farklılıklara değinmektir. Çünkü mutlak şekilde eş anlamlılık söz konusu olabilmesi için kelimeler arasında tam denklik söz konusudur, bu durum da bütün manalarda bütün bağlamlarda ve bütün semantik katmanlarda meydana gelir.

Araştırmada kelimelerin birden fazla anlamlarının üzerinde durmaktan ziyade, anlam olarak birbirleriyle eş sayılan ancak; anlam, derece, ölçü, miktar veya boyut gibi nitelik ve nicelik açısından farklılık gösteren kelimeler ele alınmıştır. Pratik anlamda ise öğrencilerin Arapça öğreniminde kelimeler arasındaki anlam farkını fark etmelerine yardımcı olmak ve gerek Arapça konuşma esnasında gerekse ana dilden hedef dile Arapça kelimeleri kullanım esnasında daha doğru ve yerinde kullanmaları hedeflenmiştir.

Tezin yazımı esnasında günümüz modern sözlüklerden ziyade, daha önceki dönemlerde yazılan çeşitli sözlüklerden yararlanılmıştır. Bunun yanında, çalışma esnasında dilbilimi, yakın anlamlılık, eş anlamlılık ve anlam bilimi konularını ele alan çeşitli kitaplara başvurulmuştur.

Araştırma Konusunun Seçilme Sebepleri:

Birçok sebep beni bu konuda çalışmaya sevk etmiştir, en önde gelenlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Türkçeden Arapçaya yazılan sözlüklerde, kelimenin manasına karşılık olarak birden fazla kelime verilmektedir. Bu kelimelere eş anlamlı statüsü verilsede detaylı araştırıldığında, Arapçada bu kelimeler arasında farklar ortaya çıkmaktadır.
2. Türkiye’de hâlihazırda yapılan Arapça YDS-YÖKDİL vb. sınavlarda, kelime sorularında cümleyi tamamlamak için şıklarda bulunan eş anlamlı

statüsündeki ancak özünde yakın anlamlı olan kelimelere öğrencilerin yeterli başarıyı gösterememesi.

3. Arap milletlerinde اِتِّحَادُ الْمَعَانِي وَالاختلاف الألفاظ “Kelimeler farklı manalar aynı.” Şeklinde kategorize edilen kelimeler kullanılması, جَلَسَ ve قَعَدَ örneği.
4. Dil öğrenen bir kişinin, dilde kelimeler arasında eş anlamlılığın olmadığını, yakın anlamlılığın olduğunu fark etmesine yardımcı olmak.
5. Bir dili öğrenen kişinin kelime öğreniminde bu sınıflandırmaya dikkat ederek, kelime öğrenimini keşfetmesini sağlamak.

Gerek tez konumu seçmede gerek tezi hazırlamada yardımını eksik etmeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇINKILIÇ hocama, beni yüksek lisans yapmaya yönlendiren ve tecrübelerini paylaşarak bana ışık tutan Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ hocama, lisans ve yüksek lisans sürecinde bilgilerini, deneyimlerini ve tavsiyelerini bizimle paylaşan kıymetli hocalarıma, tez yazma döneminde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Tacettin UZUN, Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SÖNMEZ ve Dr. Öğr. Üyesi Alaa Aldeen ALKARAZ hocalarıma, hayata bakış açısı, azmi ve çalışkanlığı ile örnek olan Ahmed ALDAHROUJ'a, son olarak tezin sonuçlanmasını sağlayan değerli jüri üyelerine saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Saffet CENGİZ
KIRIKKALE-2021

ÖZET

ARAPÇADA KELİMELER ARASI ANLAMSAL FARKLAR

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇİNKİLİÇ

Haziran 2021, 101 sayfa

Arap dili kelime dağarcığı açısından zengin diller kategorisinde en üst sırada yerini almaktadır. Dili oluşturan yapı taşları harfler ve kelimelerdir, dile ait kelimelerin çeşitliliği o dilin kelime dağarcığı açısından zenginliğini gösterir. Bu sebeple çalışma, Arapçadaki kelime çeşitliliğini ortaya çıkarmak ve fark ettirmek adına yazılmıştır.

Çalışmada öncelikle eş anlamlılık “مُتَرَادِفٌ” ve yakın anlamlılık “مُنْقَرِبٌ” konuları ele alınmış, eski dönem ile modern dönem dil bilimcileri ve araştırmacılarının konuya yaklaşımlarına yer verilmiştir. Aynı zamanda, Kelimelerin Eş Anlamlı Olmama Sebepleri, Eş Anlamlılık Teoremini Ortaya Çıkaran Faktörler, Ebû Hilâl el-‘Askerî'nin Kelimelere Yaklaşımındaki Metodu ve Eş anlamlı Kelimelerin Tercümeğe etkisi gibi konu başlıkları yer almakta olup, Başlıca Dil Aileleri, Dillerin Yapısal Özellikleri, Dildeki Yakın Anlamlılık Kuramı, İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kelime Tasnifindeki Üslûbu, Modern Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları, Psikolog Elizabeth Loftus ve John Palmer'in Kelime Deneyi gibi konulara yer verilmiştir.

Bunun yanında çalışmada farklı dönemlere ait olan Kitâbu'l-‘Ayn, Lisânu'l-‘Arab, Mu‘cemu'l-‘Arabî el-Esâsî, Muhtârû's-Şıhah, Kâmûsu'l Muhtât, Kâmûsu'l Muterâdifât ve'l Mutecânisât ve el-Muzhir gibi çeşitli eserlerden yararlanılmıştır. Son olarak, Arapçadaki eş anlamlı kelimeler incelenip aralarındaki farklara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakın Anlam, el-‘Askerî, Anlamsal Farklar, Furûk.

ABSTRACT

SEMANTIC DIFFERENCES BETWEEN THE ARABIC WORDS

Kirikkale University

Social Sciences Institute

Department of Eastern Languages and Literatures, Master's Thesis

Asst. Prof. Recep ÇİNKİLİÇ

June 2021, 101 Pages

The Arabic language ranks at the top category of languages in respect of richness in vocabulary. Letters and words are the structural components of any language, and the diversity of words in any language shows the richness of that language in terms of vocabulary. The study aimed therefore to demonstrate the word diversity in Arabic and attract focus on it.

In the first place, the study sought to addresses the subjects of synonymy and the close meaning including the approaches of the linguists and researchers of ancient and modern periods. It includes headings such as Reasons of Non-synonymy in Words, Factors Revealing the Synonymy Theorem, the Method of Abu Hilâl-elAskerî in Approaching to Words, and the Effect of Synonymous Words on Translation with focus on subjects such as Major Language Families, Structural Characteristics of Languages, Proximate Significance Theory in Language, the Style of İsmail Hakkı Bursevi in Word Classification, the Approaches of Modern Linguists to the Subject, The Experiment of Psychologists Elizabeth Loftus and John Palmer on Words.

The study drew on several works from diverse periods such as Kitâbu'l-'Ayn, Lisânu'l-'Arab, Mu'cemu'l-'Arabî el-Esâsî, Muhtâru's-Şihâh, Kâmûsu'l Muhtî, Kâmûsu'l Muterâdifât ve'l Mutecânisât and el-Muzhir. Finally, the study also examined the synonyms in Arabic, with a mention of the differences between them exemplified with various examples.

Keywords: Synonym, al-'Askarî, Semantic Differences, Furûq.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
ROMA RAKAMLARI.....	xiv

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Dilde Eş Anlamlılık Sorunu ve Arapçada Kelimeler Arası Anlamsal

Farklar.....	1
1.1.Yapısal Olarak Dil Kuramı.....	5
1.1.1. Başlıca Dil Aileleri.....	4
1.1.1.1. Hint Avrupa Dilleri.....	4
1.1.1.1.1. Hint İnan Dilleri	4
1.1.1.1.2. Slav Dilleri.....	4
1.1.1.1.3. Roman (Latin) Dilleri.....	5
1.1.1.1.4. Cermen Dilleri.....	5
1.1.1.2. Hami Sami Dilleri.....	5
1.1.1.2.1. Hami Dilleri.....	5
1.1.1.2.2. Sami Dilleri.....	5
1.1.1.3. Bantu Dilleri.....	5
1.1.1.3.1. Afrika Dilleri.....	5
1.1.1.4. Çin-Tibet dilleri.....	5
1.1.1.5. Ural-Altay Dilleri	5
1.1.1.5.1. Ural Kolu.....	5
1.1.1.5.2. Altay Kolu.....	5
1.1.2. Yapısal Olarak Diller.....	5
1.1.2.1. Tek Heceli Diller.....	5
1.1.2.2. Çekimli Diller.....	6
1.1.2.3. Eklemeli Diller.....	6
1.1.3. Dil Çeşitliliği Açısından Arap Ülkeleri.....	7
1.1.4. Konum Olarak Yazılı ve Sözlü Arapça.....	8

1.2. Dilde Yakın Anlamlılık Kuramı.....	9
1.2.1. Kelime Eş Anlamlı mı? Yakın Anlamlı mı?.....	12
1.2.2. Eş Anlamsızlığın Nedenleri.....	15
1.2.2.1. Kelimenin Diğerinden Daha Genel Olması Durumu.....	15
1.2.2.2. Kelimenin Diğerinden Daha Yoğun/Kuvvetli Olması Durumu.....	15
1.2.2.3. Kelimenin Diğerinden Daha Duygusal Olması Durumu.....	15
1.2.2.4. Kelimenin Diğerinden Nötr Olduğu Yerde Övgü Yahut Kınama İma Etmesi Durumu.....	15
1.2.2.5. Kelimenin Diğerinden Daha Profesyonel Olması Durumu.....	15
1.2.2.6. Kelimenin Diğerinden Daha Fazla Edebi İçerikli Olması Durumu.....	15
1.2.2.7. Kelime Diğerinden Daha Çok Günlük Konuşma Diline Ait Olması.....	15
1.2.2.8. Kelime Diğerine Göre Daha Lokal Daha Diyalektik Farkla Yerel Ait Olması Durumu.....	15
1.2.2.9. Eş Anlamlılardan Biri Çocuk Diline Ait Olabilir.....	15
1.2.3. Bir Kelime Eş Anlamlı Olması İçin Gereken Şartlar.....	15
1.2.4. Dildeki Terâdüf “Eş Anlamlılık” Teoremini Ortaya Çıkaran Unsurlar.....	16
1.3. Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları.....	17
1.3.1. İsmail Hakkı Bursevî'nin Kelimeleri Tasnifindeki Üslûbu.....	19
1.3.1.1. Zihindeki Misali.....	18
1.3.1.2. Zihindeki Misaline Delâlet Eden Lafız.....	18
1.3.1.3. Zihinsel Ve Harici Varlığına Dalalet Eden Lafzi Varlığı.....	18
1.3.1.4. Lafıza Dalalet Eden Yazı.....	18
1.3.2. Sîbeveyh ve Dönemi Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları.....	19
1.4. Modern Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları.....	20

II. BÖLÜM

2. Dildeki Furûk Teoremi.....	22
2.1. Furûk “فُرُوقٌ” Kelimesinin Tanımı.....	22
2.2. Dilbilimcilerin Bu Konuda İki Gruba Ayrılması.....	22
2.3. Ebû Hilâl el-‘Askerî'nin Kelimelere Yaklaşımındaki Metodu.....	23
2.3.1. Anlamları Arasında Fark Olan İki Kelimenin Kullanımını Ele Almak....	23
2.3.2. Aralarında Fark Aranan İki Mananın Sıfatlarına Bakmak.....	24
2.3.3. Söz Konusu İki Mananın Masterına Bakmak.....	24
2.3.4. İki Kelimenin Fiillerinin Geçişlilik Kazandığı Harflere Bakmak.....	24

2.3.5. İki Kelime Arasındaki Karşıtlığa Bakmak.....	24
2.3.6. İki Kelimenin Türeyiş Şekillerindeki Özelliklerine Bakmak.....	24
2.3.7. Kelimenin Sığısının Diğeri ile Arasında Farkın Olup Olmadığına Bakmak.....	24
2.3.8. İki Kelimenin Gerçek Anlamına ya da Birinin Sözlükteki Anlamına Bakmak.....	25
2.4. Eş Anlamlılığın Tercüme Etkisi.....	25
2.5. Psikolog Elizabeth Loftus ve John Palmer'in Kelime Deneyi.....	26

III. BÖLÜM

Aralarında Anlam Farkı Olan Arapça Kelimelerin Tasnifi ve Anlamları.....	28
صُوفٍ ve عَهْنٍ Arasındaki Fark.....	28
وَرَدَ-جَاءَ-أَتَى-قَدِمَ-أَقْبَلَ-طَرَقَ Arasındaki Fark.....	28
النَّهَارُ ve النَّيْمُ Arasındaki Fark.....	30
إِكْمَالُ الأَمْرِ ve إِيْتِمَامُ الأَمْرِ Arasındaki Fark.....	30
المُرْرَغُ ve البُسْتَانِي Arasındaki Fark.....	31
العِلْمُ ve المَعْرِفَةُ Arasındaki Fark.....	31
الصُّعُودُ ve الإِرْتِفَاعُ Arasındaki Fark.....	32
فَوْقُ ve عَلَى Arasındaki Fark.....	32
يُنْبَغِي ve يَجِبُ Arasındaki Fark.....	32
الفَوْزُ ve الكَسْبُ Arasındaki Fark.....	32
الحِفْظُ-الرِّعَايَةُ-الجِرَاسَةُ-الجَمَاطَةُ Arasındaki Fark.....	33
الإِسْتِهْزَاءُ-المِرَاحُ-السُّحْرِيَّةُ Arasındaki Fark.....	34
لِخْتَرَعٍ-إِنْتَدَعَ Arasındaki Fark.....	34
اللَّمْرُ ve الهمْرُ Arasındaki Fark.....	35
صَفَحَ ve سَامَحَ Arasındaki Fark.....	35
السُّوَالُ ve الإِسْتِفْهَامُ Arasındaki Fark.....	35
العِشُّ ve الوَكْرُ Arasındaki Fark.....	36
القُوَّةُ-الطَّاقَةُ-القُدْرَةُ Arasındaki Fark.....	36
العَاقِبَةُ ve الصِّحْحَةُ Arasındaki Fark.....	37
فَطُّ ve أَبْدَأُ Arasındaki Fark.....	37
عَفَرَ لٍ ve عَفَى عَنِ Arasındaki Fark.....	38
الحَسْبُ-التَّكُّ-الظَّنُّ-الرَّيْبُ-السُّدْبَةُ Arasındaki Fark.....	39
الحَيَاةُ ve المَعِيشَةُ Arasındaki Fark.....	39

أهلٌ ve ألٌ Arasındaki Fark.....	40
التَّكْبِيرُ ve التَّنْبِيهُ Arasındaki Fark.....	40
المَعْرُوفُ ve المشهُورُ Arasındaki Fark.....	40
الأولادُ ve الأبناءُ Arasındaki Fark.....	41
الْقَمَرُ-الْبَدْرُ Arasındaki Fark.....	41
التَّوْبَةُ ve الإِسْتِغْفَارُ Arasındaki Fark.....	41
السَّلَامُ ve التَّجِيَّةُ Arasındaki Fark.....	42
تَخَلَّصَ مِنْ ve نَجَى مِنْ Arasındaki Fark.....	42
الصَّلَاحُ ve الفَلَاحُ Arasındaki Fark.....	42
أَخْرَجَ ve أَخْرَجَ Arasındaki Fark.....	42
العَاقِبَةُ ve النِّهَايَةُ Arasındaki Fark.....	44
المَوْتُ ve القَتْلُ Arasındaki Fark.....	44
الْحَيْلُ-الْفَرَسُ-الحِصَانُ Arasındaki Fark.....	44
الصِّفَةُ ve النَّعْتُ Arasındaki Fark.....	45
فَعَلَ- جَعَلَ- عَمَلَ Arasındaki Fark.....	45
الأخْبَارُ ve الأَنْبَاءُ Arasındaki Fark.....	46
الشُّكْرُ ve الحَمْدُ Arasındaki Fark.....	46
التِّلاوَةُ ve القِرَاءَةُ Arasındaki Fark.....	47
السَّبِيحُ ve السَّبِيحُ Arasındaki Fark.....	47
المِنِيُّ ve البِكَاءُ Arasındaki Fark.....	47
تَتَاوَلَ ve أَخَذَ Arasındaki Fark.....	47
العَلَطُ ve الحَطُّ Arasındaki Fark.....	47
المَدْحُ- التَّقْرِيطُ- التَّأْمِينُ- التَّنَاءُ Arasındaki Fark.....	47
الوَاحِدُ ve الفَرْدُ Arasındaki Fark.....	47
الجَمِيعُ ve الكُلُّ Arasındaki Fark.....	50
التَّنْظِيمُ ve التَّرْتِيبُ Arasındaki Fark.....	50
الْبَيْتُ- الدَّارُ- المَنْزِلُ- المَسْكَنُ Arasındaki Fark.....	50
الزَّمِيلُ-الصَّاحِبُ-الرَّفِيقُ-الْخَلِيلُ Arasındaki Fark.....	50
الصُّحَى- الغُدُو- البَمْرَةُ- الشُّرُوقُ- الصَّبَاحُ- الصُّبْحُ- الفَجْرُ- السَّحُورُ- العَسَقُ- الغُرُوبُ- العِشَاءُ- العَصْرُ- الظَّهيرةُ Arasındaki Fark.....	52
حَوَالِي ve نَحْوِ Arasındaki Fark.....	53
الإِحْتِفَالُ ve الإِحْتِفَاءُ Arasındaki Fark.....	53
أَسِينٌ- أُجَاحٌ- فُرَاتٌ- سَلْسَبِيلٌ- فُرَاحٌ- حَمِيمٌ Arasındaki Fark.....	53

عَاذَ ب ve لَأَذَب	Arasındaki Fark.....	54
النُّورِ الصِّيَاءِ	Arasındaki Fark.....	54
النَّصْرُ- المَعُونَةُ- المُسَاعَدَةُ	Arasındaki Fark.....	54
الصَّمْتُ- السُّكُونُ- السُّكُوتُ	Arasındaki Fark.....	55
الخُزْنُ ve الكَّابَةُ	Arasındaki Fark.....	55
التَّحْسُّسُ- النَّجْسُ- النَّعْسُ	Arasındaki Fark.....	56
السَّنَةُ ve العَامُ	Arasındaki Fark.....	56
الظُّلْمُ ve الهَضْمُ	Arasındaki Fark.....	57
الأَبْدِي- الأَزَلِي- الأَمْدِي- السَّرْمَدِي	Arasındaki Fark.....	57
الجِدْلُ- البَهْجَةُ- الإِسْتِثْنَاءُ- الإِزْتِيَاخُ- السَّرُورُ- الفَرَحُ- المَرَحُ	Arasındaki Fark.....	57
الإِطْفَاءُ- الأَخْمَادُ- الإِطْفَاءُ	Arasındaki Fark.....	58
قَرَبَ ve دَنَى	Arasındaki Fark.....	59
الخَامِلَةُ ve الخَامِلُ	Arasındaki Fark.....	59
التَّنَاقُضُ- المَعَاكِسُ- التَّضَادُ	Arasındaki Fark.....	60
التُّرُوقُ ve الهُبُوطُ	Arasındaki Fark.....	60
السَّبِيلُ ve الطَّرِيقُ	Arasındaki Fark.....	61
العَبْقَرِي ve الدَّاهِي	Arasındaki Fark.....	61
الوَهْنُ ve الضَّعْفُ	Arasındaki Fark.....	61
الإِقْتِصَارُ ve الإِخْتِصَارُ	Arasındaki Fark.....	61
النَّبْرُ ve الذَّهَبُ	Arasındaki Fark.....	62
القَدْحُ- العُسُ- المِرْكَنُ- الصُّوَاغُ	Arasındaki Fark.....	62
النَّصَبُ- الأُغُوبُ- الكَبْدُ- التَّعَبُ	Arasındaki Fark.....	62
التَّغْلِيمُ ve التَّلْقِينُ	Arasındaki Fark.....	63
الدَّيْنُ ve القَرْضُ	Arasındaki Fark.....	64
الكَرْمُ ve الجَوْدُ	Arasındaki Fark.....	64
الأَجْرُ ve التَّوَامُ	Arasındaki Fark.....	65
الجَوْعُ- الخَصَاصَةُ- الشَّعْبُ- المَخْمَصَةُ	Arasındaki Fark.....	65
النَّقْشُ- الرِّقْشُ- الوَشْيُ- الوَسْمُ- الوَشْمُ	Arasındaki Fark.....	66
الإِخْتِلَافُ- الخِلَافُ	Arasındaki Fark.....	66
الرَّكِيَّةُ- القَلِيْبُ- العَلِيْمُ- الخَسِيْفُ- للرَّسُ- البِنْرُ	Arasındaki Fark.....	66
العَجَلَةُ ve السَّرْعَةُ	Arasındaki Fark.....	67
الأَعْمَى- المَكْفُوفُ- الأَكْمَةُ- الضَّرِيرُ	Arasındaki Fark.....	67
السَّنَةُ- النَّعْسُ- الهُجُوعُ- الرُّفُودُ- النَّوْمُ	Arasındaki Fark.....	67

الأثرُ ve العَلامَةُ Arasındaki Fark.....	68
الجُهدُ ve الجَهدُ Arasındaki Fark.....	68
المُختالُ ve الفُخُورُ Arasındaki Fark.....	69
الإِرادَةُ ve المَشِيئَةُ Arasındaki Fark.....	69
الإِلْهَامُ ve الوَحْيُ Arasındaki Fark.....	70
المُسلِمُ ve المُنمِنُ Arasındaki Fark.....	70
الجَنَّةُ- الجَسَدُ- البَدَنُ Arasındaki Fark.....	70
التَّكَلُّمُ- النُّطْقُ- القَوْلُ Arasındaki Fark.....	71
الإِعطَاءُ- الهِبَةُ- الهَدِيَّةُ Arasındaki Fark.....	72
الإِسْتِطَاعَةُ- القُدْرَةُ- التَّمَكُّنُ Arasındaki Fark.....	73
الإِجابَةُ ve الإِسْتِجابَةُ Arasındaki Fark.....	74
الرَّجُلُ ve المرءُ Arasındaki Fark.....	74
البُحْلُ ve الشُّحُّ Arasındaki Fark.....	74
القَدِيمُ ve العَتِيقُ Arasındaki Fark.....	75
الفِئَةُ- الطَّائِفَةُ- القَوْمُ Arasındaki Fark.....	75
الإِسْرَافُ ve التَّبذِيرُ Arasındaki Fark.....	76
الإِجازَةُ ve الإِذْنُ Arasındaki Fark.....	77
الإِبنُ ve الوالِدُ Arasındaki Fark.....	77
العَهْدُ- الوَعْدُ- المِيثاقُ- الإِتيافُ Arasındaki Fark.....	78
المالِكُ ve المَالِكُ Arasındaki Fark.....	79
التَّفْسيرُ- التَّأويلُ- الشَّرْحُ Arasındaki Fark.....	79
الأُمُّ ve الوالِدَةُ Arasındaki Fark.....	80
النِّرْهانُ ve الدَّلِيلُ Arasındaki Fark.....	80
التَّقْسيمُ- التَّقْريقُ- التَّفْصِيلُ Arasındaki Fark.....	80
الباقِي ve الخُلُودُ Arasındaki Fark.....	81
الشَّخْصُ ve الذَّاتُ Arasındaki Fark.....	81
الأوَّلُ ve السَّابِقُ Arasındaki Fark.....	81
اللَّدَّةُ ve الشَّهْوَةُ Arasındaki Fark.....	82
الجِسمُ ve السَّيِّئُ Arasındaki Fark.....	82
وَفِيرٌ ve كَثِيرٌ Arasındaki Fark.....	83
الرَّمَنُ ve الدَّهْرُ Arasındaki Fark.....	83
الكُهْلُ- الهَرَمُ- الشَّيْخُ- العَجُوزُ Arasındaki Fark.....	83
الوَلِيدُ- الطِّفْلُ- الفَتَى- النَّاشِئُ Arasındaki Fark.....	84

الْحَيْنُ-الْوَلِيدُ-الصَّبِي-الْفَطِيمُ-الْيَافِعُ-المُراهِقُ-الْغُلَامُ-الشَّابُّ-الكَهْلُ-السَّيْحُ	Arasındaki Fark.....85
الإِطْنَابُ ve الإِسْهَابُ	Arasındaki Fark.....85
العَصْرُ ve الفَرْقُ	Arasındaki Fark.....85
العَظِيمُ ve الكَبِيرُ	Arasındaki Fark.....86
الإِخْتِصَارُ ve الإِقْتِصَارُ	Arasındaki Fark.....86
اللَّفْظُ ve الكَلِمَةُ	Arasındaki Fark.....86
الْقِيَمَةُ ve التَّمَنُّ	Arasındaki Fark.....86
التَّقْوَى ve الوَرَعُ	Arasındaki Fark.....87
الدَّنْبُ-الجُرْمُ-المَعْصِيَةُ-الإِثْمُ	Arasındaki Fark.....87
القُعُودُ ve الجُلُوسُ	Arasındaki Fark.....88
القَنْطَرَةُ ve الجِسْرُ	Arasındaki Fark.....88
الطَّمَعُ ve الجِرْصُ	Arasındaki Fark.....88
الرُّؤْيَا ve الحُلْمُ	Arasındaki Fark.....89
الْحَوْفُ-الْحَشْيَةُ-الرَّهْبَةُ-الْفَرْعُ-الْهَلْعُ-الْهَوْلُ-الْوَجَلُ	Arasındaki Fark.....89
رَأَى ve نَظَرَ	Arasındaki Fark.....90
اللهُ-إِلَه-الرَّبُّ	Arasındaki Fark.....91
الْوَجْعُ ve الأَلَمُ	Arasındaki Fark.....92
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	96
ELEKTRONİK KAYNAKLAR	100

Transkripsiyon Alfabeti

Araştırmada, aşağıda yer alan transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Arapça olan kelimelerin, Türkçede de aynı manasıyla yaygın kullanıma sahip olanlara transkripsiyon sistemi uygulanmamıştır.

Kısa sesliler	ﺍ : a-e / ﺇ : i/ﻮ : u-
Uzun sesliler	ﺍَ , ﺇَ : â / ﺇِ , ﺇِ : î/ﻮُ : û

Harf	Transkript	Harf	Transkript
ﺍ	´	ﺍ	Đ-d
ﺏ	B-b	ﺏ	Ṭ-ṭ
ﺕ	T-t	ﺕ	Z-z
ﺱ	S-s	ﺱ	´
ﺝ	C-c	ﺝ	Ĝ-g
ﺡ	H-h	ﺡ	F-f
ﺦ	H-h	ﺦ	K-k
ﺩ	D-d	ﺩ	K-k
ﺫ	Z-z	ﺫ	L-l
ﺭ	R-r	ﺭ	M-m
ﺯ	Z-z	ﺯ	N-n
ﺱ	S-s	ﺱ	H-h
ﺷ	Ş-ş	ﻮ	V-v
ﻲ	Ş-ş	ﻲ	Y-y

Kısaltmalar

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz	Bakınız
H.	Hicrî
m.	Miladi
c.	Cilt
s.	Sayfa
çev.	Çeviren
a.e	Aynı eser
thk.	Tahkik
Dr.	Doktor
Öğr.	Öğretim
Hz.	Hazreti
yay.	Yayınları
r.a	Rağiyallâhu ‘anhu
T.D.V.İ.A	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
vb.	Ve benzeri
tsz.	Tarihsiz
y.y.	Yüzyıl
t.y	Basım tarihi yok
Y.y	Yayım yeri yok
a.s.	‘Aleyhi's-Selâm
tl	Türk Lirası

Roma Rakamları

1	I
2	II
3	III
4	IV
5	V
6	VI
7	VII
8	VIII
9	IX
10	X

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1. Dilde Eş Anlamlılık Sorunu ve Arapçada Kelimeler Arası Anlamsal Farklar

İnsan dili, insanın meydana getirdiği bir eserdir. “Bütün normal insanlar toplumun dilini konuşmayı yine toplumun içinde öğrenir. Günümüzde dünya üzerinde konuşulmakta olan 5.000 civarındaki dil, tarih boyunca şüphesiz değişerek insan kültürünün yaygınlaşmasında mühim bir rol oynamıştır.”¹ Arapça da bu dillerin ilk beşi arasındadır. Geçmişten günümüze birçok evreden geçerek değişim ve gelişim yaşayan dil, kelime yapısı kategorize edilirken eş anlamlılık, yan anlamlılık, zıt anlamlılık, yakın anlamlılık, çok anlamlılık, mecaz anlam, temel anlam, soyut anlam ve somut anlam vb. şekilde tasnif edilmektedir. Ancak bu çalışmada kelimeler arasındaki yakın anlamlılık *مُنْقَابٌ* ele alınmıştır. Çünkü aynı kategoride hiçbir anlam farklılığı taşımaksızın birbirinin yerini tutabilecek göstergelerin varlığı tartışma konusudur.²

Bir kelimenin tek başına taşıdığı anlam yani gerçek anlamı, cümle içerisinde farklılık gösterebilir. Mecaz anlam, edebi anlam, günlük dildeki anlam, yöresel ve kültürel farklılıklar bunu ön plâna çıkaran etkenlerdendir. İki kelimenin anlam bakımından tıpa tıp aynı olma olasılığı düşünülemez, “*Aynılığı farklı sebeplerden dolayı öyle görülmek istenmesinden ya da öyle gösterilme çabasından kaynaklanır.*”³ Bu duruma istinaden tasnif edilen kelimelerin “Zıtlık” ve “Karşıtlık” bakımından belirsizlik içinde olduğu yadsınamaz. Yani “Eş anlamlı” olarak kabul edilen kelimeleri sınıflandırmada göze çarpan dikkatsizliğin bir sonucu da “Karşıt” ve “Zıt” sözcükleri arasındaki anlam ilişkisi gibi aynı şekilde kullanılmasıdır. Dilde bu durumu ortaya çıkaran en önemli faktörlerden birisi de o dile diğer dillerden kelime girmesidir. “Zıt” kelimesi Arapçadır, “Karşıt” kelimesi ise Türkçedir. Zıt karşıtın çok daha kesin hallerine denir, “Zıt kutuplar” denilince akla gelen ile “Karşıt kutuplar” denilince akla gelen derece ve tesir farkı sebebiyle farklıdır. Karşıt kelimesi daha soyut bir ifadeyi

¹ Merritt Ruhlen, *Dilin Kökeni Ana Dilin Evriminin İzinde*, çev: İsmail Ulutaş, Hece yayınları, Ankara, 2006, s.10, 11.

* Arapça yakın anlamlılık terimi المنقَابٌ kelimesi olarak bilirse de araştırma esnasında bazı kaynaklarda المتوارِدٌ şeklinde karşılaşılmıştır, bkz: M. İsmail Sieny ve diğerleri, *Modern Arabic Thesaurus*, Librairie du Liban Publishers, Beyrut, 1993, s. 6.

² Berke Vardar, *Açıklamalı Dil Bilim Terimler Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002, s. 94.

³ M. Akif Duman, *Dilde Belirsizlik ve Eş Anlamlılık*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 96.

karşılar, aynı zamanda zıt anlamlılığın bir kısmı olumlu (+, pozitif) iken diğer kısmı olumsuzdur (-, negatif). Eğer bir tarafa negatif, diğer tarafa pozitif denilebiliyorsa ve bu nesnel ise o kelimeler zıt anlamlıdır, aksi durumda karşıt olurlar.⁴ Toplumda “Sağcılık” ve “Solculuk” tabirleri karşıt görüşlerdir, zıt görüşler değildir çünkü aralarında katmanlar bulunmaktadır. Yani cuma namazına giden bir sol görüşlü olabilir ya da tam aksine camiye uğramayan bir sağ görüşlü. Zıtlık ise siyah yahut beyaz kelimeleri gibi kesinlik barındırır.

Dilde var olan Anlambilim ifadesi: “Sözcük ve tümcelerin özdeş anlamlı olmaları durumu.” Şeklinde nitelendirilmektedir.⁵ Anlam bilimciler dilde tam eş anlamlılığın bahsi bile olmadığını, çünkü bu durumun sadece iki kelimenin tüm bağlamlarda birbiri yerine kullanılırsa mümkün olacağını öne sürmektedir.

Türkçeden örnek vermek gerekir ise; beyaz ve ak kelimelerinin arasındaki anlam ilişkisi ele alındığında “Beyaz peynir”, “Ak peynir” örneğinde olduğu gibi her alanda birbiri yerine kullanılamamaktadır. Aynı durumu “Kara” ve “Siyah” kelimelerinde söylemek mümkündür. “Kara toprak” ve “Siyah toprak” gibi.⁶ Bu bağlamlarda kelime eğer gerçek, edebi ve günlük anlamlarda birebir örtüşürse eşitlik sağlanmış olur. Örneğin rüya, düş, hayal ve kâbus kelimelerini ele almak gerekirse; rüya kelimesi Gerçekleşmesi imkânsız durum olarak nitelendirilir. Hayal ise akılda tasavvur edilen, canlandırılan ve gerçek olması beklenen şeydir, imge de hülya olarak bilinir. Kâbus ise acı, sıkıntı, korku veren olay olarak tanımlanmaktadır.⁷

Arapçada bu durum daha bariz bir şekilde görülmektedir, örneğin; اجلس “Otur” emir kipi yatan kişiye hitaben verilen bir emirdir, ancak اقم “Otur” emir kipi ayakta olan kişiye hitaben verilen bir emirdir.⁸ Ancak bu fark gözetilmeyip günümüzde her iki fiil de otur komutunu vermek için kullanılmakta ve iki durumda da oturma eylemi gerçekleşmektedir. Şüphesiz bunun en önemli sebepleri; Arap dilinin kadim bir geçmişe dayanması, asırlar boyunca ademoğlunun, farklı kavimlerin ve coğrafyaların kullanımında olması, her ülkeye ve kavme has lehçelerin ortaya çıkması ile bölgesel kültürel ve ideolojik farklılıkların meydana gelmesidir. Konuyu genel olarak ele aldığımızda Arap alimlerinin görüşleri bu bağlamda farklılık göstermektedir, et-

⁴ Bkz: M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 78.

⁵ Mustafa Özkan, “*Edebiyatta Dil Kullanımı*”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 2015, s.68; Doğan Aksan, *Anlambilim*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 60.

⁶ Kamile İmer, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 118.

⁷ TDK (Türk Dil Kurumu Sözlükleri) <https://sozluk.gov.tr/>

⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Kelimeler Arasındaki Farklar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011, s. 350, 351.

Tâcu's-Subkî (ö.771), er-Rummânî (ö.994), el-Feyrûzabâdî (ö.1415), İmâm Fahreddîn er-Râzî (ö.1210) gibi dilbilimci ve alimler Arapçada eş anlamlılığın (التَّرَادُف) olduğunu savunurken,⁹ es-Suyûtî (ö.1505) “Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö.1009), İbni Kuteybe (ö.889), ez-Zemaşşerî (ö.1144), İbnu'l-‘Arabî (ö.1240), er-Râğîb el-İsfehânî (ö.XI. Yüzyılın ilk çeyreği) İbn Cerîr et-Taberî (ö.923), Ebû ‘Ubeyde Ma‘mer b. el-Muşennâ (ö.824), Ebû Hâtîm es-Sicistânî (ö.869), Hâkîm et-Tirmizî, (ö.932), İbn Teymiyye (ö.1328), ez-Zerkeşî (ö.1392), es-Sa‘leb (ö.904), Şâbit b. Ebî Şâbit (ö.IX. Yüzyılın sonları), Ebûbekir, Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî (ö.940), İbn Dürüstevyh (ö.958), Haţţâbî (ö.998), İbni Fâris (ö.1004) gibi pek çok dil bilimci ve alim eş anlamlı olarak bilinen kelimeler arasında mutlak bir ayrıntı ve farkın olduğunu belirtmiş ve bu konuda çeşitli eserler yazmışlardır.¹⁰

1.1.Yapısal Olarak Dil Kuramı

Dilde kelimeler arasındaki belirsizlik (vagueness)¹¹ ve müphemlik (ambiguity)¹² bütün dillerde eş anlamlılık (synonymy)¹³; Fransızca (synonymie),¹⁴ Arapça (et-Terâdüf),¹⁵ Almanca (synonymwörter),¹⁶ Osmanlıca (terâdif)¹⁷ vb. olarak tanımlansa da genel çerçeveden baktığımızda aslında bir nedene sığınmaktan dolayı dilin bünyesinde barındırmış olduğu zenginliğini kaybetmesine yol açmaktadır. İnsanoğlunu diğer canlı varlıklardan ayırt eden ve onun insan olma özelliğini ön plâna çıkaran özelliklerinden birisi de bünyesinde bulundurduğu sanatsal varlığıdır, sözlü olarak icra edilen sanatsal becerilerin kaynağı ve malzemesi de dil olgusudur.¹⁸

Olaya başlangıç evresinden itibaren bakıldığında sağlıksal açıdan herhangi problemi olmayan bir çocuk dünyaya geldiğinde kendini bir dil ortamında bulur, bu evreden itibaren dil edinimi evresi de başlamış olur, bu çevre çocuğun doğal çevresi konumundadır ve çocuk çevresi ile etkileşimi aracılığıyla ana dilini edinmektedir.

⁹ Zeki Ebu'l-Nâsır, *Eş Anlamlılık Olgusu ve Eş Anlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2004, s. 16, 17.

¹⁰ Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s. 240; es-Suyûtî, *el-Muzhir*, s. 238; Keşîrî, *a.g.e.*, s. 39.

¹¹ Bkz: Collins Metro, *English Learner's Dictionary*, Metro Kitap Yayın Pazarlama, İstanbul, 4. Baskı, 1989, s. 820.

¹² Bkz: *Redhouse Dictionary*, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul, 2. Baskı, 1958, s. 24.

¹³ Bkz: *a.e.*, s. 1044.

¹⁴ Bkz: *Grand Dictionnaire (Turc-Français)*, Başnur Matbaa, Ankara, 1968, s. 245.

¹⁵ Bkz: Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Luğatı*, Toprak Ofset, İstanbul, t.y., s. 164.

¹⁶ Bkz: *Modernes Türkisches-Deutsch-Englisch Wörterbuch*, Hacettepe Taş Kitapçılık Yayınları, Ankara, 1998, s. 403.

¹⁷ (Aslı زَنْف dir.) bkz: *Osmanlıca Türkçe Luğatı*, Yeni Asya Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 564.

¹⁸ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2015, s. 12.

Çocuğun doğal çevresi dediğimiz bu ortamdan edindiği dil, çevresinde edindiği dil düzeyi ile sınırlanmaktadır. Bu sınırlılık aileden aileye farklılık barındırdığı gibi yöreden yöreye de farklılık barındırmaktadır. Dil, dört temel beceriden meydana gelir. Bunlar anlama becerisi olarak nitelendirilen “Dinleme” ve “Okuma” ile anlatma becerisi olarak nitelendirilen “Konuşma” ve “Yazma”dır, dil bunlarla gelişim sağlar. Kişinin yaşı ilerledikçe gelişen anlama ve anlatma becerisini tam manada yerine getirebilmesi de zengin bir kelime haznesi ile mümkündür. Bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda kelime öğretimi dilin öğrenilmesinde temel zemini oluşturmakta ve dil becerisi edinmede tamamlayıcı bir nitelik kazanmaktadır.¹⁹

Bu bakış açısı ile dilde belirli bir statü kazanmış kelime de Duman'ın tabiri ile “Doğar, yaşar, sakatlanır, büyür, kibarlaşır yahut kabalaşır, ters döner, ölür ve hatta hortlar.” Dilde var olan her kelime taşıdığı anlam nazariyesinde asla eşit sayılamaz.²⁰ Eş anlamlı varsayılan tüm kelimelerin aslına bakıldığında “Eş anlamlı” olmaktan ziyade “Yakın anlamlı” kelimeler olduğu yadsınamaz. Çünkü cümlede kullanımları göz önünde bulundurulduğunda bu kelimelerin gerek kullanıldığı yere gerek bağlama gerekse anlama göre birbirinin yerine geçmediği ortaya çıkmaktadır.²¹

1.1.1. Başlıca Dil Aileleri

1.1.1.1. Hint Avrupa Dilleri: Hint-Avrupa dil ailesi dünyanın en kapsamlı dil ailesi konumundadır. Dünyada iki buçuk milyarı aşkın insanın ana dili bu kategoridedir. Bunun yanında dünyada en çok konuşulan yirmi dilden on ikisi bu gruptadır.

1.1.1.1.1. Hint İnan dilleri: İnan, Afgan, Pakistan, Hindistan Sri Lanka ve Nepal dillerinden oluşmaktadır.

1.1.1.1.2. Slav Dilleri: Rusça, Bulgarca, Lehçe, Çekçe, Slovakça ve Baltık dillerinden meydana gelmektedir.

1.1.1.1.3. Roman (Latin) Dilleri: İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce ve Rumence dillerinden oluşur.

1.1.1.1.4. Cermen Dilleri: İngilizce, Almanca, Flemenkçe, İsveççe ve Norveççe bu gruptadır.

¹⁹ Özyay Karadağ, *Kelime Öğretimi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2019, s. 41.

²⁰ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 56

²¹ Pelin Kocapınar, “Eş Anlamlı mı Yakın Anlamlı mı?” *Route Educational and Social Science Journal*, Aralık 2017, Sayı 4, s. 203.

1.1.1.2. Hami Sami Dilleri: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yer alan farklı toplumların konuştuğu yaklaşık iki yüz elli dilden meydana gelmektedir.

1.1.1.2.1. Hami Dilleri: Eski Mısır Dili, Kuşi Dili, Libya-Berberi Dili ve Çad Dili şeklindedir.

1.1.1.2.2. Sami Dilleri: Arapça, İbranice (Kenanca), Habeşçe ve Akatçadan meydana gelmektedir. Arapça da görüldüğü üzere bu grupta yer alan bir dildir.

1.1.1.3. Bantu Dilleri: Bantu dilleri Orta ve Güney Afrika'da yaşayan kabileler tarafından konuşulan dört yüz'den çok dilin bütünüdür. Aslında “Bantu” bölgede konuşulan dilleri belirlemek için kullanılan bir adden ibarettir. Kelimenin hangi manada olduğu konusu üzerinde fikir birliğine varılmasa da birçok Bantu lugatında “İnsan” manasına geldiği belirtilmektedir.

1.1.1.3.1. Afrika dilleri: Afrika'daki kabile dillerine verilen addır.

1.1.1.4. Çin-Tibet dilleri: Çin (Sin) ve Tibet-Burma gibi dillerin yer aldığı üç yüz Doğu Asya Bölgesi'ndeki dillerden meydana gelir.

Çince, Tibetçe, Vietnamca ve Kamerce burada yer almaktadır.

1.1.1.5. Ural-Altay dilleri: Ural ve Altay dillerinin yakınlığı geçmişten günümüze tartışıla gelen bir durumdur. Ancak genel olarak, bu iki ayrım bir kaynaktan türemiş, fakat yüzyıllar geçtikçe akrabalık ilişkileri çok zayıf bir duruma gelmiştir.

1.1.1.5.1. Ural Kolu: Fince ve Macarcadan meydana gelmektedir.

1.1.1.5.2. Altay Kolu: Türkçe, Moğolca, Japonca, Korece, Mançuca ve Tunguzca dilleri bu gruptadır.

Yapısal olarak bakıldığında yukarıda saydıklarımız, Tek Heceli Diller, Çekimli Diller ve Eklemeli Diller şeklinde üç kısma ayrılmaktadır. Ayrıntılı olarak bahsetmek gerekirse şu şekildedir.

1.1.2. Yapısal Olarak Diller

1.1.2.1. Tek Heceli Diller: “Ayrımlı diller” olarak da adlandırılan bu gruptaki diller İngilizcede “İsolating language” olarak bilinmektedir. Bu dillerde tüm sözcükler bir heceden ibaret olup, sözcüklerin çekimli halleri bulunmamakta ve her zaman kök durumundadırlar. Dildeki cümleler çekimsiz sözcüklerin bir araya toplanmasıyla oluşur. Cümlelerdeki anlam genel olarak sözcüklerin sıralanışından fark edilir. Telaffuz esnasında ise birbiriyle benzerlik gösteren sözcükleri ayırt etmek için çeşitli vurgu sistemi vardır.

Hami Sami kolunun Çin ve Tibet Dilleri olan: Çince, Tibetçe, Vietnamca ve Kamerce bu grupta yer almaktadır.

1.1.2.2. Çekimli diller: “Bükümlü Diller” olarak da bilinen bu diller İngilizce de “Inflexional Languages” olarak bilinmektedir. Bu gruptaki dillerde kökler ve ekler bulunmaktadır. Önde sonda ve içte bulunan bu ekler kelimenin başına, ortasına veya bitişine gelebilir. Bu dillerdeki kökler ünsüz harflerden meydana gelir ve çekim esnasında meydana gelen farklılıklarla yeni kelimeler türer. Türetilen bu sözcüklerin kökünde değişiklikler oluşur ve bazen tanınmayacak hâl alabilir. Bu grupta yer alan Arapçada دَرَسَ “Okudu” fiilinden türeyen المَدْرَسَةُ “Okul” kelimesi baştan ve sondan ek alarak, كَتَبَ “Yazdı” fiilinden türeyen كَاتِبٌ “Yazıcı” ismi ortadan bir ek alarak, تَكَلَّمَ “Konuştu” fiilinden türeyen لَمْ يَتَكَلَّمْ “Konuşmadı” fiili baştan ve ortadan ek alarak bu durumu bariz bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Hint Avrupa Dillerinde yer alan Almanca, Fransızca, Farsça, Hintçe ve Arapça bu grupta yer almaktadır.

1.1.2.3. Eklemeli Diller: “Bitişik, Bağıntılı Diller” olarak da adlandırılan bu diller, İngilizcede “Agglutinating Languages” olarak isimlendirilmektedir. Bu dillerdeki isimlerin ve fiillerin çekimi esnasında farklı kelimeler oluşturmada kök değişikliği meydana gelmez, köklerin başlarına veya sonlarına bir çeşit tamamlayıcılar eklenerek kelimeler oluşur ve çekimi meydana gelir. Eklemeli Diller grubunda yer alan ve sondan eklemeli bir dil olan Türkçemizdeki “kal-acak-mış” ve “bil-gi-sa-yar-cı-lar” kelimelerini buna örnek vererek konuyu daha anlaşılır hale getirmek mümkündür.

Ural-Altay dillerinde yer alan: Türkçe, Macarca, Fince, Moğolca, Mançuca ve Tunguzca bu grupta yer almaktadır. Diller başlı başına ayrı bir kategoride yer alsa da bazı kelimelerde benzerlik göstermektedirler. Örneğin Türkçedeki “Ben” “Sen” zamirleri Fincede “Min” “Sin” olarak yer almaktadır. Bu da iki dilin aynı dil ailesinde olduğuna somut bir örnektir.²²

---

²² Özlem Kılıç Ekici, “Dillerin Çeşitliliği”, *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, Şubat 2012, Cilt 45, Sayı 762, s. 50; Yasemin Kırkgöz, *INCOL 2019 International Congress of Languages*, Rating Academy Yayınları, Ekim 2019, s. 259-272; Mevlüt Baki Tapan, *Dilimce*, yy., 2020, Cilt I, s. 18.

1.1.3. Dil Çeşitliliği Açısından Arap Ülkeleri

Bir ucu Afrika'ya, diğer ucu Asya'ya yayılan Arapça, yirmi üç devletin resmî dili statüsündedir, günümüzde yaklaşık 407,5 milyon kişinin²³ anadil olarak kullandığı Arapça, dünyanın dördüncü dili konumundadır. Buna ek olarak Arapça, bir milyardan fazla Müslüman'ın din dili olmasının yanı sıra, insanlık tarihindeki en büyük uygarlıklardan birinin temel yazın dili konumundadır. Daha da kökenine inmek gerekir ise, yukarıda da belirtildiği üzere Sami dillerinden olan Arapça, “Akad, Fenike dilleri, İbranice, Âramca ve Süryânice'den sonra orta Arabistan Çölleri denilen bölgenin yakınlarında doğmuştur. Daha sonraları Basra Körfezi'nden Atlantik Okyanusu'na yayılarak bu bölgenin bütün merkezinde yer alan yerli dillerin yerine geçmiştir.²⁴ Bu yerine geçme durumu göz önünde bulundurulduğunda bile, eş anlamlılık olgusunun diller arası kelime alışverişi sonucu ortaya çıkma olasılığını daha da güçlendirmektedir.

Hangi dile bakılırsa bakılsın, gerek iki kelimedeki biri yabancı kökenli olsun, gerekse hepsi konuşulan dile ait olsun eş anlamlılık üzerine bir olgu göze çarpar. Birbiriyle eş anlamlı olarak kabul edilen sözcükler ile yakın anlamlı sözcükler arasında bir hayatta kalma mücadelesi ortaya çıkar, bunun sonucunda bu kelimelerin biri dilden silinir, kimi zaman da ikileme olarak kategorize edilip dilde tutunur.²⁵ Bu bakımdan dilde eş anlamlı olarak tasnif edilen kelime gruplarının yakın anlamlı “المُتقارب” olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

Arapçada kelimeler arasındaki anlamsal yakınlıkların sonucunda, farklı iki düşünce meydana çıkmış, bazı alimlerin terâdüf olgusunu kabul ederken bazılarının ise bunu reddettiklerinden bahsedilmişti. Arapçada eş anlamlı olarak bilinen ancak özünde yakın anlamlı olan bu kelimeler, her dilde var olduğu gibi Arapçada da az denmeyecek kadar vardır.²⁶ Geçmişten günümüze gerek dil bilimciler gerek kök bilimciler hâlâ bu durum üzerinde tartışmaktadırlar. Durumun bu şekilde ilerlemesi de akıllara “Dilde çok yönlülük var mıdır?” Sorusunu akıllara getirmektedir.

²³ Sputniknews'in 2017 yılındaki nüfus verilerine göre Arap Ülkeleri'nin toplam nüfusu 407,5 milyon olarak belirlenmiş olup, en çok nüfusa sahip Arap ülkesi 104 milyon ile Mısırken, en az nüfusa sahip ülke 600 bin ile Batı Sahra'dır. Bkz: <https://sptnkne.ws/fGR7>

²⁴ Roland Breton, *Atlas Des Langues Du Monde (Dünya Dilleri Atlası)* çev: Orçun Türkay NTV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 53.

²⁵ Doğan Aksan *a.g.e.*, s. 80.

²⁶ Mahfûz Geylânî, “Arap Dilinde Terâdüf (Eş Anlamlılık) Olgusu,” *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Bahar-2019, Cilt V, Sayı 1, s. 48.

Duman bu durumu: “Dilde “Eş anlamlı” olarak düşünölen kelimeler, dilin etkileşim içerisinde olduğu diğer dillerden o dile geöen kelimelerin o dildeki kelimelerle örtüşmesi, çakışması, paralel durması veya kelimeler arası terimsel örtüşme sonucu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan anlam olarak bakıldığında birbiri ile tamamen aynı anlama gelen iki kelimenin var olması durumu aykırı bir durumdur. Bu durumda bize dilin diğer dillerle etkileşim içerisinde olması ve süre gelen bir kelime alışverişinin devam etmesi sonucu diğer dillerdeki karşılığı ile yan yana duran kelimelerin illüzyonundan başka bir şey olmadığını gözler önüne sermektedir”²⁷ şeklinde açıklamıştır. el-‘Askerî, Arapçadaki söz konusu eş anlamlılığın kökeninde, bu dili konuşanların geçmişte kelimeler arasında anlam farkları olmasına rağmen, nesilden nesile ulaşan gelenek ve göreneklere gereği, bu kelimeleri tasnif etmeden ve aralarındaki fark gözötilmeden, normal muamele edilerek ve etrafından duyduklarıyla yetinerek dili kullandıklarını, bu sebeple kelimeler arasındaki farkları ve özellikleri anlamadıklarını, söz konusu yanlışların ortaya çıktığını ifade etmiştir.²⁸

1.1.4. Konum olarak Yazılı ve Sözlü Arapça

“Yazınsal Arapça (Eski, Klasik, Yazılı, Yüksek Arapça, Kur’ân Arapçası) tarihte görölen en önemli dillerden biridir”²⁹ şeklinde sarf edilen bir cümle, Arapçanın sadece milletlerin anadili ve devletlerin resmî dili olan sınırlardan ibaret olmadığını göstergesidir. Perspektif açıdan bakılınca Kur’ân dili Arapçası, İslâm aleminin tamamında konuşulur. Buna rağmen dünyada dördüncü sırada konuşulan bu dilin, bütönlüyci özelliğini kaybetmek üzere olduğu görölmektedir. Yani anlatılmak istenen, birden fazla kullanım şekline göre parçalara ayrılmıştır. Bu durumu somutlaştırmak gerekirse, “Din ve kültür dili şeklinde tabir edilen Fasih Arapça, Klasik Arapça veya Kur’ân Arapçası birdir ve net çizgiler ile çizilmiştir.” Desek de asırlardır medreselerde ve dini müesseselerde eğitimi verilse de, günümüzde milletlerin kendi aralarında konuştuğu bir dil konumunda değildir. Çünkü Afrika’dan Ortadoğu’ya, Asya’dan körfez ölkelerine hâlihazırda kullanılan Arapçanın karşılıklı olarak anlaşılmayacak statüde birbirinden farklı birçok lehçesi bulunmaktadır. Bunlar, genelde yazınsallaştırılmayan resmî dil statüsü kazanmayan lehçelerdir.³⁰ Ancak

²⁷ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 135.

²⁸ el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 25.

²⁹ Bkz. M. Cohen, *Les Langues Du Monde*, Cnrs Yayınları, Paris, 1952, s. 67.

³⁰ Roland Breton, *a.g.e.*, s. 54.

günümüzde Arap milletleri ile daha sağlıklı bir iletişim kurabilmek için, غَيْرُ النَّاطِقِينَ olarak adlandırılan Arapçayı öğrenmek isteyen toplumlar, Arap milletlerine ait lehçeleri yazınsallaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu durum akıllara, lehçelerin ileride tamamen resmî dil olacağı düşüncesini getirmektedir. Hâlihazırda Arap ülkelerindeki TV programları, haberler, hava durumu vb. programlar lehçe yayınlanmaktadır. Bu durum süreci daha da hızlandırmaktadır.

1.2. Dildeki Yakın Anlamlılık Kuramı

Dili oluşturan yapı taşları harfler ve kelimelerdir, dile ait kelimelerin çeşitliliği o dilin kelime dağarcığı açısından zenginliğini gösterir. Arap dili kelime dağarcığı açısından, zengin diller kategorisinde en üst sırada yerini almaktadır. Bu duruma örnek olarak Arapça olan: ”جَاءَ ve أَتَى“ ”الْجُلُوسُ ve الْقُعُودُ“ ”السُّرُورُ ve الْفَرَحُ“ ”الْخَوْفُ ve الْخَشْيَةُ“ ”عَشَقْتُ ve الْهُبُوطُ“ ”النُّزُولُ“ ”الطَّرِيقُ ve السَّبِيلُ“ ”الْقَدْحُ ve الْكُوبُ“ ”الْبَحْلُ ve الشُّحُّ“ gibi kelimeler örnek verilebilir. Bu kelimeler ve benzerleri arasında ne kadar anlam farkının olmadığı söylene de araştırmada bu gibi kelimelerin aralarındaki anlamsal farklar ele alınmıştır.³¹

Aynı şekilde Arapçada sevmek sevgi beslemek anlamına gelen هَوَى حُبُّ، عَشَقْتُ، هَوَسْتُ kelimesi arasında anlamsal farklar bulunmaktadır. Akılla sevmeye هَوَى، kalple sevmeye عَشَقْتُ، gönülle sevmeye حُبُّ، nefisle sevmeye هَوَسْتُ، sadakatle sevmeye وَفَاءٌ، tüm benlikle sevmeye إِيْمَانٌ denir.³²

Dilde eş anlamlılığın olmadığını daha anlaşılır kılabilmek için şu şekilde somutlaştırarak anlatmak mümkündür; Renkleri ve yetişme ortamları aynı iki ayrı elmayı, tam ortasından ikiye simetrik olarak kesip bu ayrı parçaları birleştirmeye çalıştığımızda nasıl ki bir elmanın yarısı diğer elmanın yarısı ile tam tamına uyuşmuyorsa, dildeki eş anlamlılık olgusu da böyledir. Kelimeler eş anlamlılığa bürünür, ancak iki kelimeyi de irdelediğimizde ya bulunduğu dile başka bir dilden geçtiğini, ya da anlam, derece, ölçü, miktar veya boyut gibi nitelik ve nicelik açısından farklılık gösterdiği sonucuna ulaşırız.³³

Dilde yer alan yakın anlamlı kelimelerin üzerinden zaman geçtikçe o dili konuşan halklar tarafından yıllar geçtikçe aralarındaki farklar göz ardı edilmiş, bu da

³¹ el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 129.

³² Bkz: Elektronik kaynak: İbrahim Oruç, *Arapçada Anlam Çeşitleri “Sevmenin Türleri”*, <https://twitter.com/oruccibrahim/status/1283624146199556096>

³³ Şaffet Cengiz, “Arapçada Eş Anlamlılık ve Kelimeler Arasındaki Anlam Benzerliği”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2021/5, Sayı 6, s. 242, 243.

kelimelerin arasındaki anlam farkının unutulmasına sebep olmuştur. Halbuki eş anlamlı kategorisine yer alan kelimelerin aslında eş anlamlı olmadığı, aralarında farklılıkların olduğu ortaya çıkar.³⁴

Bu duruma bir diğer örnek ise insanoğlunun biyolojik haritasıdır. Hz. Havvâ ve Hz. Âdem (a.s)'dan bugüne dek, hiçbir insanın parmak izi ve biyolojik kimliği birbirine benzememektedir. Buna ikiz olarak doğan çocuklar da dahildir.³⁵

Ebû Hilâl el-‘Askerî kelimeler arasındaki benzerliğin olmadığını vermiş olduğu örnekte şu şekilde dile getirmiştir;

*“İsim, işaret yolu ile manaya delâlet eden bir kelimedir. Bir şeye bir kez işaret edilmesi durumunda o şey anlaşılır. Aynı şeye ikinci ve üçüncü kez işaret etmenin bir anlamı yoktur; dili vâz eden, dildeki herhangi bir anlamsızlığa yer vermeyen bir hikmet sahibidir. Şayet ikinci ve üçüncüde işaret edilen, ilk işaret edilenden farklı ise bunlar doğrudur. Bu, iki isimden her birinin tek bir lügat (kelime) olarak farklı bir anlamda kullanıldığına ve her birinin başlı başına bir varlığı olduğuna delildir. Dolayısıyla her birinin diğerinden farklı başka bir anlamı olması gerekir. Aksi halde (ikinci kelimenin farklı bir anlam taşımaması durumunda), bu iki kelime gereksiz bir fazlalık olurdu. Muhakkik alimler de bu kanaattedirler.”*³⁶

Etimolojik³⁷ açıdan bakıldığında kök bilimciler de Arapçadaki eş anlamlılık olgusunun üstünü örtbas ederek geçiştirmeyip, ne kadar kapalı ve anlaşılmaz olsa da üzerine düşerek bu konuya değinmişlerdir. Bu sebeple onların haricinde bu konuyu araştıran ve inceleyen kişilerin eş anlamlılık üzerine yaptıkları araştırmaları ve yazmış oldukları eserleri incelemişler, eş anlamlılıkla yakın anlamlılığın birbiriyle karıştırıldığı kanısına vararak yakın anlamlı ve eş anlamlı kelimeleri tasnif etmişlerdir. Bu alimlerden birisi olan Fahreddîn er-Râzî Arapçadaki eş anlamlılığın tarifini هِي الألفاظ المفردة الدالة على مسمى واحد باعتبار واحد “Bir isim üzerine delâlet eden, tek manası olan müfret kelimelerdir” şeklinde izah etmiştir.³⁸

³⁴ İrfan Kara, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Eş Anlamlılık Sorunu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017, s. 46.

³⁵ Saffet Cengiz, *a.g.e.*, s. 243.

³⁶ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 5.

³⁷ “Köken bilimi, köken bilgisi, Fransızca: “etymologie” kelimesinden gelmektedir, Grekçe: “etimo(n)” + “logos’a” dayanır.” Bkz: Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK): “Fransızca” “étymologique” “Köken bilimi ile ilgili.”- <https://sozluk.gov.tr> /Bkz: Osman Fikri Sertkaya, *Etimoloji Araştırmaları* Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, s. 10.

³⁸ Muḥammed b. ‘Abdus-selâm b. ‘Abdu’ş-Şâfi, *el-Musteşfâ li Ebî Hâmid Muḥammed b. Muḥammed el- Ġazzâlî*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, H/1413, s. 26.

Ancak felsefecilerin konu üzerindeki incelemeleri kök bilimcilerin dikkatle ve ehemmiyetle yapmış olduğu bu incelemeler kadar derin değildir. Ne onların fikirlerini benimseyip “Yakın anlamlı/zıt anlamlı” şeklinde yapmış oldukları sınıflandırmayı yapmışlar, ne de onlara tabi olmuşlardır. Aksine onların yapmış oldukları araştırma özet mahiyetinde olup اِشْتِرَاكُ الْأَلْفَاظِ الْمُتَعَدِّدَةِ فِي مَعْنَى وَاحِدٍ “Birden fazla kelimenin tek manada toplanmasıdır.” Şekilde bir tanımlamayla yetinmişlerdir.³⁹

Eş anlamlı olarak tabir edilen iki ya da daha fazla kelimenin herhangi bir koşul olmadan birbirinin yerine kullanılması gerekmektedir, bu ölçüde kullanımda olmayan kelimeler “Eş” değil “Yakın” anlamlı statüsünde yer alırlar.⁴⁰ Bu duruma örnek olarak Ebû Hilâl el-‘Askerî البدنُ ve الجسدُ kelimeleri arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır:

İnsan vücudunun üst kısmı için kullanılır.

الْبَدَنُ:

İnsan vücudunun tamamı için kullanılır.

الْجَسَدُ:

Kilo alan kişinin üst kısmı genişlediği için بَدِينٌ (şişman)⁴¹ kelimesi buradan türemektedir.⁴²

Dilde var olan tüm kelimelerde “Algı benzerliği” olarak adlandırılan durum ile yakın kelimeler birbirini takip eder, ancak böyle olan kelimeleri açıklamada ele alınan durum, diğer kelimelerden ayrı olarak farklı statüde ve alanda kullanılabilir. Bu nedenle birbirine çok yakın olan bu kelimeler “Ana dil” yaklaşımıyla aynı kategoriye konulabilmektedir.⁴³ Her dilde araştırmacıların gözlemlediği en önde gelen sorun, bir kelimeyi tanımlamak için kullanılan yakın anlamlı kelimelerin eş anlamlı olarak tabir edilmesidir.⁴⁴ Bu duruma en iyi örnek ise sözlüklerde kullanılan kelime tanımlama yöntemidir. Kelimeleri ve taşıdıkları anlamları göz önünde bulundurduğumuzda, Arapçanın ne denli büyük bir zenginliğe sahip olduğu göz ardı edilemez.

Geçmişten günümüze doğru bakıldığında, dilin yapı taşı olan kelimelerin üzerinde araştırma yapan dil bilimciler, kelimelerin aralarındaki farkı ve yakın anlamlılığı göstermek için üstün bir çaba ve gayret içinde olmuşlardır. Bu araştırmaların içinde en önemlisi ve dikkat çeken, dilin yapı taşı olan kelimelerin aralarındaki anlamsal farkın veya anlamsal benzerliğin olup olmadığını keşfetme

³⁹ Muḥammed Rıza el-Manzûr, *el-Mantık*, el-Me‘ârif Yayınevi, Beyrût, 1968, 3. baskı, s. 43.

⁴⁰ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 141, 142.

⁴¹ Şeyḫ Muḥammed b. Ebû Bekr b. ‘Abdulkâdir er-Râzî, *Muḥtâr eṣ-Şiḫaḫ*, Mektebet Lübnân Kitabevi, Beyrût, 1986, s. 18.

⁴² el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 227.

⁴³ M. Akif Duman, *a.g.e.* s. 27; John Lyons, *Einführung in die Moderne Linguistik*, Haz. Werner Abraham, C.H.Beck, 8. Baskı, Y.y., 1995, s. 457.

⁴⁴ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 141, 142.

çabasıdır.⁴⁵ Bu alanda araştırma yapanların en önde gelenleri bahsedildiği üzere Ebû Hilâl el-‘Askerî ve İbni Kuteybe'dir.⁴⁶

Kelimelerin etimolojik (عِلْمُ التَّأْوِيلِ) tahlilini yapabilmek yani kökenini bilmek, o kelimelerin anlamları üzerindeki farkı ortaya koymada ve daha iyi anlamada yardımcı olur. İnsanoğlunun konuştuğu dil ve kökeni, alimler tarafından asırlardır kapsamlı şekilde araştırılan bir konudur. Her dilin kendine göre kuralları ve yapısı bulunmaktadır. Bazı dillerde ünsüzler değişmeyip ünlüler değişerek yeni kelimeler türer ve ortaya çıkar, yani kelimelerin kökleri ünsüz harflerden ibarettir, Arapça da bu dillere örnektir.*

1.2.1. Kelime Eş Anlamlı mı? Yakın Anlamlı mı?

Dildeki gelişim ve farklılaşmanın, sosyolojik ve kültürel etkileşimler neticesinde meydana geldiği bilinmektedir. İlk olarak çeşitli sesler birlikte “Fonem”^{*} olarak adlandırılan “Ses birimlerini” ve “Heceleri” meydana getirir. O dili konuşanlar ortaya çıkan bu sesleri farklı şekilde bir araya getirerek, dil bilgisi kuralları içerisinde mevcut dilde var olan kelimeleri ve bu kelimeler yoluyla da cümleleri elde ederler. Tıpkı canlı varlıkların yaşadıkları çevreye ve yaşam şartlarına ayak uydurması gibi, dil de bu yönde o dili konuşanların kullanım tarzından etkilenecek değişebilir. Sosyal yaşantıdan nüfusa, iklimden bitki örtüsüne, her durum konuşulan o dili etkileyebilmektedir.⁴⁷

Arapça da zengin bir dil yapısını barındırdığından İbni Cinnî (ö.1002), “el-Ḥaşâiş” adlı eserinde, İbni Sîdeh (ö.1066), “el-Muḥaşşaş” adlı eserinde, el-Feyrûzabâdî (ö.1415) “er-Ravḍu'l-Meslûf fî Mâ Lehû İsmân” ve “Ulûf” adlı eserlerinde, Ebû ‘Alî el-Fârisî (ö.987), er-Rummânî (ö.994), İmâm Faḥreddîn er-Râzî (ö.1210),⁴⁸ gibi bazı âlimler dildeki eş anlamlılık kavramını savunanlardan olup, “Bir kavramın birçok anlamı ifade ettiği gibi, birçok kavramın da bir anlamı ifade etmektedir.” Görüşünü belirtmişleridir. Bu sebeple, geçmişten günümüze kelimeler üzerinde önemle durulmuş, farklı yüzyıllarda yaşamış araştırmacılar bu konularda

⁴⁵ İsmail Cebeci, “el-Vucûh Ve'n-Nezâir,” *TDVİA*, XLIII. Cilt, 1999, s. 141.

⁴⁶ Nüreddîn B. Ni'metullâh el-Ḥuseyin el-Mûsâ el-Cezâirî, *Furûku'l-Luġât fi't-Temyîz Beyne Mefâdi'l-Kelimât*, thk: Dr. Muhammed Rıdvan ed-Dâye, Kültür Bakanlığı, Şâm, 1987, s. 10.

* (bkz. Başlıca Dil Aileleri s. 4)

* Fransızca: “Phoneme” ses birimi. Bkz: TDK (Türk Dil Kurumu Sözlükleri) <https://sozluk.gov.tr/>

⁴⁷ TÜBİTAK, *a.g.e.*, s. 48.

⁴⁸ İmâm Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Muzhir*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, Cilt I, s. 400, 401.

çeşitli eserler yazmışlardır. Bu nedenle asırlardır bu konu hakkında eserler görmek mümkündür.⁴⁹

Bu konu üzerinde yoğunlaşanlar, Arapçada eş anlamlılığı şu şekilde tanımlamaktadırlar: التَّرَادُفُ هُوَ إِتْفَاقُ اللَّفْظَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ فِي الدَّلَالَةِ عَلَى مَعْنَى وَاحِدٍ “İki veya daha fazla lafzın, anlam olarak bir manaya delâlet etmesidir.” Buna örnek olarak قِطَّةٌ، سُنُّورٌ ve هَرَّةٌ ve بَشَرٌ، إِنْسَانٌ örneklerini vermişlerdir.⁵⁰ Başka bir tanımla eş anlamlılığı tarifini şu şekilde yapmışlardır:

التَّرَادُفُ هُوَ التَّسْبِيبَةُ الْمُوجُودَةُ بَيْنَ اللَّفْظَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ يَسْتَقْبَلُ مِنْهُمَا أَوْ مِنْهَا بِإِفَادَةٍ تَمَامٍ مَا يُفِيدُهُ الْآخَرُ مِنْ مَعْنَى
بِاعْتِبَارٍ وَاحِدٍ فِي اللُّغَةِ الْوَاحِدَةِ.

“Eş anlamlılık bir dilde bir veya birden fazla lafzın arasında bağımsız olan kelimeleri bir araya toplayan mevcut bir orantıdır.” Buradaki يَسْتَقْبَلُ مِنْهُمَا أَوْ مِنْهَا بِإِفَادَةٍ تَمَامٍ cümlesinde التَّوَكِيدُ yani vurgulamada ifadeyi güçlendirme kastedilmektedir. عَطْشَانٌ، نَطْشَانٌ / “İkileme” kastedilmektedir. الإِتْيَاعُ gibi örneğinde olduğu gibi، بَشَرٌ، إِنْسَانٌ örneklerinde olduğu gibi de görmek mümkündür.⁵¹

Birincisi التَّوَكِيدُ yani “Vurgulama” eş anlamlılığı tam olarak ifade etmez, daha çok cümledeki vurgulanan kelimeyi güçlendirir. Eş anlamlılıktaki şart, eş anlamlı olan kelimenin diğer kelimeyle arasında anlam olarak yakınlık kurmasıdır. İkincisi الإِتْيَاعُ yani “İkileme” tek başına bir mana ifade etmez, aksine kendisine tabi olan kelime ile bir mana ifade eder. Üçüncüsü الأَلْفَافُ الْمُتَبَايِنَةُ yani “Çelişen, farklı lafızlar.” Her lafız az da olsa kendisinden başka anlamı ifade eden diğer lafızlardan farklı konumdadır. Bu sebeple anlam olarak az da olsa farklılık gösteren lafızlar birbirinden farklıdır, velev ki bu lafız السَّيْفُ ve الرُّمْحُ gibi birbirleriyle bağlantılı olsa ya da الفَصِيحُ ve النَّاطِقُ gibi benzer sıfatlardan meydana gelse de bu kaide bile geçerliliğini korumaktadır. Bu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür: خَرَجَ الحَدُّ وَالْمَحْدُودُ örneğinde الحَدُّ lafzı mahiyet bakımından öz itibarıyla الحَدُّ lafzını özünde taşımaktadır. الحَدُّ lafzı da onu meydana getiren bir parçasıdır. Dil bilimciler tarafından الحَدُّ ve الْمَحْدُودُ lafızları arasında özellikle الحَدُّ vb. lafızların dışındaki eş anlamlı olarak addedilen kelimeler arasında eş anlamlılık olmadığı ifade edilsede, bu durumun dikkate alınması gerekir. Bu örneğe ek olarak الفَمْحُ، الأَسَدُ/النَّبْرُ، السَّبْعُ kelimeleri de dil

⁴⁹ İsmail Cebeci, *a.g.e.*, Cilt 43, s. 141.

⁵⁰ ‘Abdulhâdî el-Fadlî, *Muzekkerâtu'l-Mantık*, Mu’essesetu Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, Kum, H/1409, s. 149.

⁵¹ ‘Ali b. ‘Abdulkâfi es-Sıbkî, *el-İbhâc ‘Alâ’l-Minhâc*, Dâru’l-Kutubu’l- ‘İlmiyye Yayınevi, Beyrût, H/1404, Cilt I, s. 239.

bilimciler tarafından örnek olarak verilmektedir.⁵² Kur'an'ı Kerim'de geçen şu âyet de bu duruma örnek olarak verilmiştir: “قَالَ تَعَالَى: ”يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ تَتَّبِعَهَا الرَّادِفَةُ“ ”Büyük bir sarsıntının olacağı o günde, o sarsıntıyı peşinden gelen başka bir sarsıntı izleyecektir.”⁵³ (en-Nâzi‘ât, 79/6-7)

Kelimeler arasındaki anlam benzerliklerinin yanında dildeki çok anlamlılık “Polysemy”^{*} durumu da o dilin kelimelerindeki zenginliği gözler önüne sermektedir. Bu durum eş anlamlılıkla karıştırılmamalıdır. Örnek üzerinde açıklamak gerekirse Arapçada العَيْنُ kelimesinin gerek gerçek anlamda gerek mecaz anlamda gerekse yan anlamda kırk manası bulunmaktadır.⁵⁴

el-Ferrâ eş anlamlılık hakkında, “مُرْدِفِينَ مُتَّابِعِينَ” “Eş anlamlılar birbirini takip eder.” Şeklinde bir tanımlama yaparak, dildeki eş anlamlılık hakkındaki görüşünü ortaya koymuştur. Es-Suyûtî de “el-Muzhir” adlı kitabında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “هُوَ دَلَالَةٌ كَلِمَتَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ عَلَى مَعْنَى وَاحِدٍ” “İki veya daha fazla kelimenin bir manaya delâlet etmesi.” anlamına gelmektedir. Ancak ıstılah manasında ne araştırmacılar A⁵⁵ ne alimler gerek geçmişte gerekse günümüzde tek çatı altında toplanabilmişlerdir.⁵⁶ Bu sebeple, bahsettiğimiz gibi konu üzerinde geniş bir ayrılık söz konusudur.

Bunun yanında kullanımdan kaynaklı dilde “Kelime daralması” durumu sadece Arapçada değil; İngilizce, Fransızca ve İtalyanca gibi farklı dillerde de görülmektedir. Bu durumu örnek üzerinde somut olarak açıklamak gerekirse, İngilizce de “Equality” ve “Equity” kelimeleri durumu gözler önüne sermektedir. “Equality” kelimesinde daha çok insanlara aynı şartları ve imkanları sunmak vardır, yani eşitlik denilebilir. “Equity” kelimesinde ise daha çok adalet kavramı ortaya çıkar, yani insafı ve vicdanlı davranma durumudur.

⁵² İsmâ‘il b. Hammâd el-Cevherî, thk: ‘Ahmed b. ‘Abulgaffûr ‘Attâr, *eş-Şihâh*, Dâru’l-‘İlim li’l-Melâyîn, 1987, Beyrût, 4. baskı, Cilt IV, s. 1363.

⁵³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, Ankara, 11. baskı, s. 582.

^{*} Arapçada تَعَدُّ الْمَعَانِي olarak bilinen bu durum, bir kelimenin anlamsal gelişme yoluyla asıl anlamıyla olan ilişkisini kaybetmeden temel anlamının yanında birden çok anlam barındırması durumudur. Bkz: Doğan Aksan, *Anlambilim*, Engin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 70.

⁵⁴ Muhammed b. ‘Abdurrezzâk el-Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l- Kâmûs*, Y.y., Kuveyt, 2. Baskı, 1993, Cilt 35, s. 450.

⁵⁵ es-Suyûtî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 388.

⁵⁶ İsmâ‘il b. Hammâd el-Cevherî, *a.g.e.*, Cilt IV, s. 1363.

1.2.2. Eş Anlamsızlığın Nedenleri

- “1) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha genel olabilir.
- 2) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha yoğun/kuvvetli olabilir.
- 3) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha duygusal olabilir.
- 4) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden nötr olduğu yerde övgü yahut kınama ima edebilir.
- 5) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha profesyonel olabilir.
- 6) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha fazla edebi içerikli olabilir.
- 7) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerinden daha çok günlük konuşma diline ait olabilir.
- 8) Eş anlamlı statüsündeki bir kelime diğerine göre daha lokal daha diyalektik farkla yerel olabilir.
- 9) Eş anlamlılardan biri çocuk diline ait olabilir.”⁵⁷

1.2.3. Kelimenin Eş Anlamlı Olması İçin Gereken Şartlar

Dil bilimciler Arapçada kelimelerin eş anlamlılık statüsünü kazanması için şu dört şartı taşıması gerektiğini ifade etmiştir:

- İki kelimenin de manada tam uyumluluk içerisinde olması gerekir.
- İki kelimenin de aynı dilde aynı şive ve aksana ait olması gerekir.
- Eş anlamlı denilebilmesi için iki kelimenin de aynı dönemde ve aynı devirde kullanılması gerekir.
- İki kelimedenden birinin dilde fonetik ve ezgisel gelişmelerden kaynaklı ortaya çıkmış olması da bu kuralı bozmaktadır. Misal: جَدَّبَ، جَدَّبَ kelimelerinde olduğu gibi.⁵⁸

Teorik olarak bahsedilen bu belirtilen maddelerin, pratikte mümkün olmadığı gözlerden kaçmamaktadır. Günümüzde bu dili konuşanlar, lehçelerden meydana gelen, farklı dönemlere ait olan ve bir lehçeden oluşan, birbirleriyle fonetik veya ezgisel gelişmeler sonucu meydana gelen kelimeleri kullanmaktadırlar. Bu kelimeler “Temelde farklı, anlamda aynı” olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu dili kullananlar,

⁵⁷ M. Duman, *a.g.e.*, s. 139; Stephen Ullmann, *Semantic an Introduction the Science of Meaning*, Bares Noble, 1967, Y.y., s. 142, 143.

⁵⁸ Muhammed Nüreddin el-Muncid, *et-Terâduf fi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm Beyne'n-Nazariyye ve't-Taṭbîk*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 2001, s. 202.

bu kelimeleri aynı lehçe ve yöreden türemiş gibi birlikte kullanmaktadırlar. Fakat bu kelimelerin, birden fazla lehçeye dayandığı, farklı dönemlere ait olduğu ya da birinin diğerine nazaran fonetik veya ezgisel gelişmeler sonucu meydana geldiği göz ardı edilmektedir. Eş anlamlılık, saymış olduğumuz bu maddelerle ortaya çıkan kelimelerin yaygınlık kazanması sonucu oluşan leksikolojik “عِلْمُ الْأَلْفَاظِ” bir algıdan ibarettir. Kelimelerin anlamlarındaki zamansal değişimin sebepleri arasında aşırı etkilenme ve mecaz anlamda kullanılan kelimeler gelmektedir. Zaman geçtikçe bu kelimelerin gerçek anlamı unutulmuş ve almış olduğu bu anlam, gerçek anlamıymış gibi kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumdan kaynaklı, kelimelerin yapısına ve gerçek anlamına bakmaksızın bir arada kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu sebeple dilbilimcilerin bu üslûbu zamanla metot haline gelmiş, tabir yerindeyse resmiyet kazanmıştır. Ebû-Mişhâl el-‘Arâbi’nin (ö. IX. Yüzyılın ortaları) kitabı “Kitâbu’n-Nevâdir”, İbnu’s-Sikkît’in (ö.858) “el-Elfâz” adlı kitabı, el-Fîrûzâbâdî’nin (ö.1414) “Şâhibu’l-Kâbûs” adlı kitabı, diğer bir kitap “er-Ravdu’l-Meslûf” -bu kitabın birden fazla ismine rastlamak mümkündür- ve “Esmâu’l-‘Asel” gibi kitaplar konuya örnek olarak verilebilir.⁵⁹

1.2.4. Dildeki Terâdüf “Eş Anlamlılık” Teoremini Ortaya Çıkaran Unsurlar

Bir dilde “Eş anlamlı” olarak adlandırılan kelimelerin ortaya çıkmasındaki en önemli etmenlerden biri de zamanla kullanıldığı dönemde asıl manasını yitirmesi ve insanların kendi kültürlerine göre şekillendirmesi sonucu meydana gelmesidir demiştik. Bu durumun ortaya çıkmasında dilsel, kültürel ve toplumsal olarak birden fazla neden bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere Arapçada bu duruma yerel dil denilen lehçe “*Dialect*” kelimesi karşılık gelmektedir. Tanım olarak Lehçe: “*Aynı dilin, farklı ülkelerde ve yörelerde, aynı dili konuşanlar tarafından kullanılan farklı bir türüdür.*”⁶⁰ Bu durum, Arapçada diğer dillere nazaran daha çok ön plâna çıkmaktadır. Dile zarar verme açısından bakıldığında lehçe Arapçada küçümsenemeyecek durumdadır. Çünkü iletişimin en önemli yapı taşlarından birisi olan dil, ortak terim ve tabirler kullanıldığı müddetçe anlaşılır hâl alır. Lehçe de bu çıkarımın dışında kalmaktadır.

⁵⁹ ‘Âişe ‘Abdurrahmân Bint Şâti’, *el-İcâzu’l-Beyânî li’l-‘Kur’âni ve Mesâ’ili’n- Nâfi’ b. Ezrağ*, Dâru’l-Me’ârif Yayınevi, t.y., Kâhire, 3. baskı, s. 211.

⁶⁰ Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 141.

İspanyolca, Fransızca, Portekizce gibi dillerin geçmişine bakıldığında, Latincenin birer lehçesi konumundayken, asırlar geçtikçe bağımsız birer dil statüsü olarak günümüzde aktif dil konumunda kullanılmaktadır. Arapçadaki lehçeler de gün geçtikçe bağımsız birer dil olmaya doğru ilerlemektedir.⁶¹

Mısır gibi bazı Arap ülkelerinde “Eş-koca” anlamındaki رَوْحُ kelimesi yerine جَوْزُ kelimesi kullanılması, “Verdi” anlamındaki أَعْطَى kelimesi yerine أَعْطَى kelimesinin kullanılması, Suriyelilerin özellikle de Lübnan’da Beyrut halkının جاء “Geldi” kelimesi yerine إِجَا demeleri, pek çok Arabın “Oturdum” anlamını gözeterek فَعَدَ kelimesi yerine عَفَدَ kelimesini kullanması bu durumu gözler önüne sermektedir.⁶² Aynı şekilde Arapçadaki lehçelerin eş anlamlılığı etkilediğini şu örnekle en bariz şekilde açıklayabiliriz: Arapçada دَلَّاعَةٌ kelimesi Türkçede karpuz anlamına gelmektedir. بِطِيخُ kelimesi ise kavun anlamına gelmektedir, ancak Arapçanın konuşulmuş olduğu ülkelere bakıldığında, lehçelerden kaynaklı bu iki kelimenin bir biri yerine kullanıldığı görülmektedir. Hatta بِطِيخُ الْأَحْمَرِ denilerek karpuz olduğu nitelendirilmektedir.

Eş anlamlılık ilk zamanlarda اِخْتِلَافُ اللَّفْظَيْنِ ve اِتِّفَاقُ الْمَعْنَيْنِ veya وَاِجْدٍ gibi kısaca tabirlerle tanımlansa da gerek aynî gerek takribî olsun, tüm birikimi ele alır mahiyette kullanılmıştır. Bu konunun tartışılmaya başlanmasını tetikleyenlerden bir etmen de İbnu’l- ‘Arabî’nin konuyu ele almasıdır.⁶³

Dil öğrenmede önem arz eden sözlükler incelendiğinde kelimelerin eş anlamlı olarak kategorize edilip aslında yakın anlamlısı ile bir arada verildiği görülmektedir. Sözlükçülerin anlam, derece, ölçü, miktar, boyut vb. özellikler açısından farklılık gösteren kelimeleri bir araya toplayıp aynı kabul ederek eserlerinde yer vermeleri, eş anlamlılık olgusunu meydana getiren etkenler arasında olduğu gözlerden kaçmamaktadır.⁶⁴

1.3. Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları

Hem önceki dönemler hem modern dönem göz önünde bulundurulduğunda kelimelerdeki anlam ve mana tartışıla gelen bir konudur. Bu görüşteki dil bilimciler

⁶¹ Murat Yıldız, “Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları,” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2010, Cilt X, s. 38.

⁶² Soner Gündüzöz, *a.g.e.*, s. 54.

⁶³ Mahfuz Geylani, “Arap Dilinde Terâdüf (Eş Anlamlılık) Olgusu,” *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2019, s. 39.

⁶⁴ Salih Tur, *Arap Dilinde Anlam Benzerliği Olan Sözcüklerin Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Şanlıurfa, 2015, s. 185.

ve araştırmacılar tarafından, dilin yapı taşı olarak oluşturan kelime kavramı üzerinde durulmuş ve tartişılmıştır.

Buna istinaden dilde eş anlamlılık teoremini kabul etmeyenler bu durumu “İsimde asıl olan, isimlerin müsemma sayısınca olması ve her ismin bir diğerinde olmayan bir müsemmaya sahip olmasıdır.” şeklinde açıklamıştır. Dilbilimcilerin bu şekildeki görüşüne istinaden eş anlamlı sayılan kelimeler, aslında sıfat anlamlarıyla farklılık göstermektedir.⁶⁵

Duman, Bloomfield ve Leech gibi batılı dilbilimciler, ortaya koyduğu araştırma ve analizler neticesinde eş anlamlı statüsündeki iki veya daha fazla kelime ya da kelimelerin gerek üslup gerekse kavramsal olarak eşit olma durumunun neredeyse imkânsız denecek kadar zor olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple, kelimeler arasındaki “Eşitlik” tabirinin daha çok “Denklik” şeklinde sınırlandırılmasında fayda vardır. Söz konusu bu durumun yanında eş sesli olmayıp farklı olan kelimelerin manaları değişiklik gösterdiği, bu açıklamalardan da eşit anlamlılığın yakın anlamlılık olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁶ Kelimeler üzerinde bu duruma ek olarak, Arapçada kirlilik adı altında toplanan النَّجَاسَةُ، الوَسَاخَةُ، الخَبَائِثُ kelimelerinin aslına bakıldığında, anlamsal olarak tamamen farklılık gösterdikleri gözlerden kaçmamaktadır. Çünkü النَّجَاسَةُ kelimesi bedende olan kirlilik için الوَسَاخَةُ kelimesi elbisede olan kirlilik için الخَبَائِثُ ise kişilikte olan kirlilik ve bozukluk için kullanılır.⁶⁷

1.3.1. İsmail Hakkı Bursevî'nin Kelimeleri Tasnifindeki Üslubu

“İsmail Hakkı Bursevî “Bir şeyin varlıkta dört mertebesi vardır.” Diyerek kelimeleri dört başlıkta tasnif etmiş ve şu şekilde izah etmiştir:

- 1) Zihindeki misali.
- 2) Zihindeki misaline delâlet eden lafız.
- 3) Zihinsel ve harici varlığına dalalet eden lafzî varlığı.
- 4) Lafıza dalalet eden yazı.”⁶⁸

Bursevî, yapmış olduğu bu tasnifte ilk iki madde olan zihindeki misali ve zihindeki misaline delâlet eden lafzın, milletlerin değişmesine rağmen değişmezken,

⁶⁵ Mahfuz Geylani, *a.g.e.*, s. 39.

⁶⁶ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁷ Bkz: Elektronik kaynak: İbrahim Oruç, *Arapça'da Anlam Çeşitleri “Sevmenin Türleri”*, <https://twitter.com/oruccibrahim/status/1280157571597377537>

⁶⁸ İsmâil Hakkı Bursevî *a.g.e.*, s. 4.

son iki madde olan; zihinsel ve harici varlığına dalalet eden lafzî varlığı ve lafıza dalalet eden yazının değişiklik gösterdiğini beyan etmiştir.⁶⁹

Arap dilini diğer dillerden farklı kılan unsur bünyesinde barındırmış olduğu kelimelerin çeşitli ve çok olmasıdır. Yapılan son istatistiklere göre Arapça kelime sayısı bakımından en zengin dil kategorisinde yer almaktadır, bu durumda Arapçayı dünyada en bilinen dil haline getirmektedir.⁷⁰ Konu üzerinde el-‘Askerî şu şekilde bir izahta bulunmuştur: “İki kelime birbirinden farklı olup anlam olarak aynı şeyi kastediyorsa, bu iki kelime birbiri üzerine atfedilebilir. Ancak ikinci kelime ile birinci kelimedeki kastedilen mana kastediliyorsa, bu kelimelerin birbirlerine atfedilmesi sonucu bir hata meydana gelir. Nasıl bir kelimedeki iki anlamın bulunması mümkün olmuyorsa, aynı şekilde iki kelimenin de bir anlama gelmesi mümkün değildir.”⁷¹

1.3.2. Sîbeveyh ve Dönemi Dil Bilimcilerin Konuya Yaklaşımları

Arap dilinde kelimeler arasındaki eş anlamlılık olgusu hakkında dilbilimci Sîbeveyh (ö.796), sözcüklerin birbirleri ile üç şekilde bağlantısının bulunduğunu şöyle izah etmektedir:

إِعْلَمَنَّ أَنَّ مِنْ كَلَامِهِمْ إِخْتِلَافَ اللَّفْظَيْنِ لِإِخْتِلَافِ الْمَعْنَيْنِ، وَإِخْتِلَافَ اللَّفْظَيْنِ وَالْمَعْنَى وَاحِدٍ، وَاتِّفَاقَ اللَّفْظَيْنِ
وَإِخْتِلَافَ الْمَعْنَيْنِ.

Burada Sîbeveyh “Arapça, farklı anlamlara sahip farklı kelimelere, aynı anlamlara sahip farklı kelimelere (synonymy) ve farklı anlamlara sahip aynı kelimeye (polysemy) sahiptir.” Şeklinde bir açıklama yapmıştır. Sîbeveyh’in yapmış olduğu⁷² bu tanımlama, konu üzerinde büyük önem arz etmektedir.

Bu taksimat o kadar ün kazanmış ki alimler bu sınıflandırmayı metot olarak kullanıp bu minvalde kitaplar yazılmıştır. Ancak el-Asma‘î (ö.831), el-Muberred (ö.900), Ebû ‘Ubeyd (ö.838) gibi alimler de bazı eserlerinde ona karşı tavır takınmıştır. el-‘Asma‘î’nin “مَا اخْتَلَفَ لَفْظُهُ وَاتَّفَقَ مَعْنَاهُ” adlı eseri, el-Muberred’in “مَا اتَّفَقَ لَفْظُهُ وَاخْتَلَفَ” adlı eseri, Ebû ‘Ubeyd’in “الْأَسْمَاءُ الْمُخْتَلِفَةُ لِلشَّيْءِ الْوَاحِدِ” adlı eseri buna örnektir.⁷³

el-Ḳutrub (ö.825) ve el-Enbârî (ö.1181), Sîbeveyh’in yapmış olduğu bu sınıflandırmayı “فِي الْأَضْدَادِ” adlı kitapta bahsetmişler, ikisi de ayrı şekilde açıklayarak

⁶⁹ a.e., s. 4.

⁷⁰ ‘Ammâr el-Daḥḥam b. Meyzer, *Zengin Silsile-Arapça-Türkçe*, Geniş Hayal Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 6.

⁷¹ el-‘Askerî, a.g.e., s. 6, 7.

⁷² Muḥammed Nüreddîn el-Muncid, a.g.e., s. 30.

⁷³ ‘Ali b. Muḥammed el- Curcânî, *et-T’arifât li’l-Curcânî*, Dâru’l-Kutubu’l-‘Arabî, Beyrût, H/1405, s. 77.

ele almışlardır.* Bazı kaynaklarda ise “Arapçada yakın anlamlılık” olgusuna ilk değinen kişi “الألفاظ المختلفة في المعاني المتتلفة”^{*} adlı kitabın sahibi İbnu'l-Mâlik'tir (ö.1274). Arapçada yakın anlamlılık konusunu ele alan eski dilbilimcileri yukarıdaki şekilde sıralamak mümkündür. 'Abdu'l- Kâhir el-Curcânî (ö.1078) gibi bazı alimler ise yakın anlamlılığı “Anlam birliği” olarak ve “Tek manaya delâlet eden müfret lafızların art arda gelmesi durumu” şeklinde tanımlamışlardır.⁷⁴

1.4. Modern Dilbilimcilerin Konuya Yaklaşımları

Modern dil bilimciler Arapçadaki bu durumu, eski dilbilimcilerin yöntem ve metotlarına dayanarak izah etmişler, büyük bir uğraşa ve kapsamlı bir incelemeye ihtiyaç duymayı gerek görmemişlerdir. Kısa ve yüzeysel olarak bilinen şu tarifi yapmışlardır: هُوَ مَا اخْتَلَفَ لَفْظُهُ وَاتَّفَقَ مَعْنَاهُ yani “Lafızları (yazılışları) farklı anlamları bir olan kelimelerdir.” Şeklinde tanımlamışlardır.⁷⁵

Bazı modern dil bilimciler de kendilerinden önceki dilbilimcilerin tanım ve kıstaslarını göz önünde bulundurarak açıklamış ve nakletmişlerdir. Ali el-Cârim'in (ö.1949) تَعْرِيفُ التَّهَانَوِي adlı kitabı bu duruma örnektir.⁷⁶ Bir diğer grup ise kendi yöntem ve metotları ile açıklayıp tanımlayanlardan etkilenen dilbilimcilerden oluşmaktadır. Şeyh Muhammed et-Tâhir B. Âşûr (ö.1973) bu gruba örnektir. el-Muncid eş anlamlılığı izah ederken şu tanımlamayı yapmıştır: Eş anlamlılık, Arap halklarının konuşurken gerek kullanım gerekse anlam bakımından kelimeleri istedikleri zaman müfret lafızlardan meydana getirmesi durumudur.⁷⁷ Bir diğer ifadeyle Peş peşe ve birbirini takip eden müfret kelimelerin aslında bir manaya gelmesidir. Bu da iki veya ikiden fazla kelimenin her yönden birbiri yerine kullanılması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle: Farklı türdeki iki veya daha fazla kelimenin mana bakımından bir olması durumudur. Böylece aralarında fark olmaksızın bu kelimeler, bir manaya delâlet ederek birbiri yerine kullanılırlar.⁷⁸ Gerek geçmiş dönemde gerek modern dönemde dil bilimciler ve alimler bu konu üzerinde ortak noktada buluşmamışlardır.

* Bkz: İbni'l-Enbârî, **el-Eddâd**, s. 193.

* bkz: Muhammed b. 'Abdumelik b. Mâlik et-Tâ'î, *el-Elfâzu'l-Muhtelif fi'l-Me'ânî Mu'telifa*, thk: Muhammed Hasan 'Avvâd, Mektebet Ürdün, 'Ammân, 1991. (Kitap 334 sayfa olup Arapçadaki yakın anlamlılık konusunu ele almaktadır.)

⁷⁴ 'Ali b. Muhammed el- Curcânî, *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁵ Muhammed Huseyin el-Yâsin, *ed-Dirâsetu'l-Luğaviyye 'Inde'l-'Arab*, Dâru'l-Mektebetu'l- Hayât, Beyrût, 1890, s. 414.

⁷⁶ 'Ali el-Cârim, *et-Terâduf*, Mu'cemu'l-Kâhira Dergisi, Kâhire, 1943, Cilt I, s. 303.

⁷⁷ Muhammed Nüreddîn el-Muncid, *a.g.e.*, s. 34.

⁷⁸ Muhammed 'Abdurrahmân eş-Şâyî', *el-Furûku'l-Luğaviyye ve Eşeruhâ fi Tefsîri'l-Kurân*, Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyâd, 1993, s. 26.

Durumun bu minvalde ilerlemesi, kelimeler üzerinde çalışma ve araştırmalar yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiş, günümüze kadar bu şekilde ilerlemesine yol açmıştır.

Doğan Aksan bu durumu bir dilde tamamıyla aynı anlamda olan iki kelimenin var olmasının imkânsızlığını ifade ederek eş anlamlılığın var olmadığını savunmaktadır. Onun ifadesiyle dilde eş anlamlı statüsünde yer alan kelimelerin tam olarak eş anlamlı olması için şu belirtilen şartları tam manasıyla taşıması gerekmektedir: Eş anlamlı statüsünde bir arada olan iki kelimenin de lafızdan ibaret olması, yani; terkip, ibare, cümlecik, deyimsel ifade vb. den meydana gelmemesi, iki kelimenin anlamı tam olarak aynı olması, yani aynı zaman ve mekân diliminde olması, aynı dilin lehçelerine ait olması farklı dile ve farklı zaman dilimine ait olmaması, bir kelime diğer kelimenin fonetik gelişimi sonucu ortaya çıkmamış olması, yani kelimenin morfolojik (harf ve hareke değişikliği) kalıplarının değişiminden oluşmaması.⁷⁹

Murphy Lipka ve Riemer gibi dil bilimciler de eş anlamlılığın dilde varlığını dile getiren dilbilimcilere istinaden: “*Sözcükler ögeler arasında değil sözlüksel birimler arasında, yani manadadır.*” Şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu cümleyi açıklamak gerekirse eş anlamlılığı kelime bazında değil, anlam bazında kelimenin manasında aramak gerektiğini ifade etmişlerdir. Kelime anlamsal olarak ele alınınca denklik ortaya çıkabilir, kelimenin eş anlamlı olduğunu ifade etmek, anlam olarak her yönden benzediği manasına gelir, bu da dilde çok zor bir durumdur.⁸⁰

---

⁷⁹ Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁰ Ebû ‘Ali Kutrüb, *Kitâbu ‘l-Farq*, nşr: Hâlıl İbrâhîm ‘Atiyye, Nâşirîn Mukaddimesi, Kâhire, 1987, s. 23-35; ‘Abdu‘l-Melik el-‘Aşmâ‘î, *Risâleten fi‘l-Luĝa*, nşr: Sabih et-Temîmî, Nâşirîn Mukaddimesi, Kâhire, H/1413 s. 32-44; Duman, *a.g.e.*, s. 37; Nicole Riemer, *Introducing Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 151, 152.

II. BÖLÜM

2. Dildeki Furûk Teoremi

2.1. Furûk “فُرُوقٌ” Kelimesinin Tanımı

Furûk “فُرُوقٌ” kelimesi, “فَرَقَ” kelimesinin çoğuludur. “Ortak bir anlamda birleşen, iki veya daha fazla kelimenin aralarındaki farklılığa değinen bir terim olup “Ayırmak, iki şeyi birbirinden ayıran özellik.” Manasına gelmektedir.”⁸¹ el-‘Askerî (ö.1009), İbnu’l-‘Arabî (ö.1240) ve Câhiz’in (ö.869) yanı sıra, Arapçada hicri III. Yüzyılda Kutrub (ö.825), Ebû Ziyâd el-Kilâbî (ö.815), Ebû ‘Ubeyde Ma‘mer b. Müsennâ (ö.825), Ebû Zeyd el-Ensârî (ö.830), Aşma‘î (ö.828), İbnu’s-Sikkît (ö.858), Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö.869), Şâbit b. Ebû Şâbit el-Lugavî (ö.IX. Yüzyılın sonları) Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö.923), ebu’t-Tayyib el-Veşşâ (ö.937), Ebû Mûsâ eđ-Đarîr, Ebu’t-Tayyib el- Lugavî (ö.962) ve İbn Fâris (ö.1004) gibi alimler eser yazarak katkıda bulunmuşlardır. Dili tahrif etmekten koruma amacıyla bu dil bilimciler kelimelerin anlamlarını hassasiyetle açıklayarak, bu alanda dilde sözlüksel çalışmalara yönelmiştir. Böylelikle, çalışmalar kendi akışı içinde Arap anlam bilimi olarak “el-Furûku’l-Lugaviyye” şeklinde dilde yerini almıştır.⁸² Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö.1009) ve diğer alimler kelimeler arasındaki farkları (فُرُوقٌ) eser vererek ele almışlar, sadece eser vermekle kalmayıp işi ileriye götürerek eş anlamlı olan kelimeler arasındaki farklılıkları tespit edip gün yüzüne çıkarmak için kökenine inme, bablara ayırma, hangi dile ait olduğunu bulma gibi iştikaka yöneklilik metotlar geliştirerek bu kelimelerin aralarındaki anlamsal farklılıkları saptamışlardır.⁸³

2.2. Dilbilimcilerin Konu Üzerinde İki Gruba Ayrılması

Arapçanın gerek kelime dağarcığına gerekse donanımlı birikime sahip olması nedeniyle dil bilimciler terâdüf’ü ve furûk’u savunanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Eş anlamlılığı savunan grup kelimeler arasındaki farklılığı ortak anlam cihetinden incelerken, eş anlamlı kelimeler arasında anlam farkının olduğunu savunan grup ise, bu durumu kelimeler arasındaki farklılık cihetinden incelemiştir. İki taraf da kendi fikirlerini ve görüşlerini ileri sürerek çeşitli görüşler ortaya koymuş, bununla yetinmeyip kitaplar yazarak bu fikir ve görüşlerini kitaplarda dile getirmiştir. Her iki

⁸¹ Hulusi Kılıç, “Furûk (الفُرُوقُ) Maddesi,” *TDVİA*, XIII. Cilt, 1996 s. 22.

⁸² Kılıç, *a.e.*, s. 23.

⁸³ Ömer Kara, “el-Furûku’l-Lugaviyye’nin Bir Kur’an İlmi Olma İmkânı Üzerine”, *Tarihten Günümüze Kur’an İlimleri ve Tefsir Usulü*, Cilt I, Sayı 1, s. 36.

grubun ortaya koyduğu görüşler, fikirler ve kitaplar baz alındığında, furûk tarafındaki araştırma ve çalışmaların dilin mantığına uygun olduğu görülmüş, dile fayda sağladığı bariz şekilde fark edilmiştir.⁸⁴ Vecihe Hatipoğlu “*Eş Anlamlı Sözcükler var mıdır?*” Adlı çalışmasında, eş anlamlı olmayan kelimelerin aynı ek ile farklı manalar kazanabileceğini belirtmiştir. Bu duruma da “Ev” ve “Hane” kelimelerini örnek vermiştir. Bu iki kelime baz alındığında iki kelimeye de “-li” eki eklendiğinde meydana gelen “Evli” ve “haneli” kelimeleri anlamsal olarak birbiriyle örtüşmeyip bir hayli uzak olduğu için durumu gözler önüne sermektedir.⁸⁵ Buradan kelimelerin köküne inerek tasnif etmenin kelimeler arasındaki farkı bulmada bize yardımcı olacağı kanısına varılmaktadır. Bu da “Dilde eş anlamlılığın olmaması bir kuraldır ve istisnası olamaz.” Cümlesini ön plâna çıkarmaktadır.

2.3. Ebû Hilâl el-‘Askerî’nin Kelimelere Yaklaşımındaki Metodu

Sözlü iletişim ve dil, insanoğlunu diğer canlılardan üstün kılan ve ayırt eden iki özelliktir. Çağımızda insanoğlunun kullandığı dil, bağımsız olarak ne kadar değişim geçirdiği kesin olarak bilinmemektedir. Araştırmacıların bazıları, modern dillerin çoğunun aslında ortak bir atasının var olduğunu savunmaktadır. Diğer yönden bakıldığında bazı diller bünyesinde pek çok yapısal ses bulundurmaktayken, bazıları da karmaşık kelimeler barındırmaktadır. Bunun yanında çok basit kelimelerden meydana gelen de bulunmaktadır. Sayısal veriler ışığında gidilecek olursa, hâlihazırda 7000 dil, otuz iki dil ailesi ve tüm bunların haricinde soyutlanmış birkaç dil daha bulunmaktadır.⁸⁶ Gerek dilbilimcilerin gerekse dilde eş anlamlılık olgusunun olmadığını fark eden araştırmacıların yapmış olduğu araştırmalarda, dilde eş anlamlılıktan çok, “Anlam benzerliği” olduğu neticesine varılmıştır.⁸⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî’ye göre kelimelerin anlamlarındaki farkın bulunması ve saptanması için kelimelerde şu şartların bulunması gerekmektedir:

- “Aralarında fark aranan iki kelimenin kullanımını ele almak.”

el-‘Askerî bu durumu şu iki kelime ile açıklamıştır:

عِلْمٌ ile مَعْرِفَةٌ kelimelerinin arasındaki kullanım farkı şu şekildedir: عِلْمٌ kelimesi iki meful alırken, مَعْرِفَةٌ kelimesi tek meful alır.

⁸⁴ İrfan Kara, *a.g.e.*, s. 45.

⁸⁵ Vecihe Hatipoğlu, *Eş Anlamlı Sözcükler Var mıdır?* Türk Dili Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, XXIII. Cilt, Sayı 229, 1970, s. 9.

⁸⁶ TÜBİTAK, *a.g.e.*, s. 47.

⁸⁷ M. Akif Duman, *a.g.e.*, s. 138.

- “Aralarında fark aranan iki mananın sıfatlarına bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

حُجْمٌ ve إِهْمَالٌ kelimeleri bu duruma örnektir. حُجْمٌ insanın kendi dürtülerine hükmetmesini kasteden anlamlı bir kullanım barındırırken, إِهْمَالٌ kelimesi, müddet süre anlamını taşımakta olan güzel ve çirkin kullanımlarını içermektedir.

- “Söz konusu iki mananın mastarına bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu iki kelime ile açıklamıştır:

المِرَاخُ ve الإِسْتِهْزَاءُ kelimeleri buna örnek verilebilir. المِرَاخُ aşağılama veya küçümseme barındırmayan şaka anlamına gelirken, الإِسْتِهْزَاءُ kelimesi aşağılama ile küçümseme anlamı taşıyan alaylı bir kullanım içermektedir.

- “İki kelimenin fiillerinin geçişlilik kazandığı harflere bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

عَفَى ve عَفَرَ لِ bu duruma örnektir. عَفَى günah işlemeyi ifade eder ve bu duruma karşı hakedilen cezanın affedilmesi konusunda bir bağışlamayken, عَفَرَ ise günahı örtme ve onu meydana çıkarmama manasında bir affetmedir.

- “İki kelime arasındaki karşıtlığa bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

الحِفْظُ muhafaza etmek ve الرَّعَايَةُ gözetmek kelimeleri bu duruma örnektir. الحِفْظُ kelimesinin zıddı الإِضَاعَةُ olup bir şeyi yitirme, kaybetme anlamını taşır. الرَّعَايَةُ nun zıddı ise الإِهْمَالُ olup, başıboş bırakma manasında bir eşyanın kaybolmasına neden olmaktadır. Böylece الحِفْظُ bir şeyi kaybetmemek için korumaktır. الرَّعَايَةُ kelimesi de bir şeyi kötülüklerden koruma amacıyla sakınmak manasında kullanılır.

- “İki kelimenin türeyiş şekillerindeki özelliklerine bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

سِيَّاسَةٌ ve تَدْبِيرٌ kelimeleri bu duruma örnektir. سِيَّاسَةٌ kılı kırk yarararak ciddi önlem alma manasındadır. تَدْبِيرٌ ise işlerin nihayeti ve arkası manasındadır. Bu sebeple daima tedbirle alakalı olduğundan siyaset denilmiştir.

- “Kelimenin sığasında diğeri ile farkın olup olmadığına bakmak.”

el-‘ Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

استنْفَهَام ve سُؤَال arasındaki farklılık buna misaldir, استنْفَهَام سوال edenin bilgisinin olmadığı ya da kuşkulananmasından kaynaklı sorması söz konusudur. Yani kavramayı ve idrak etmeyi isteyen kişi içindir, سُؤَال kelimesi ise bilen de bilmeyenin de sorması durumudur.

- “İki kelimenin gerçek anlamına ya da birinin sözlükteki anlamına bakmak.”

el-‘Askerî bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

اِسْتِنْفَاهٌ ve اِسْتِنْفَاهٌ kelimeleri bu duruma örnektir. اِسْتِنْفَاهٌ şiddetli özlemden inleme manasındadır. Ahırlarını özleyen develerin çıkarmış oldukları inleme sesi bu duruma örnek olabilir demiştir. اِسْتِنْفَاهٌ ise ziyade arzu ve şevk anlamındadır. Aralarındaki fark çoktan unutulmuş ve birbiri yerine kullanılarak kaynaşmıştır.⁸⁸

2.4. Eş anlamlılığın Tercüme Etkisi

Arapçada çoğul şekli “تَرَاجِمٌ” olan “تَرْجَمَةٌ” kelimesi, ت ر ج م ة harflerinin birleşiminden meydana gelip rubâ‘i mücerred mastar⁸⁹ bir kelimedir. Bu duruma ek olarak, kök bilimi “عِلْمُ التَّاصِيلِ” açısından bakıldığında el-Cevherî (ö.1009) Arapçadaki tercüme kelimesinin aslında sülâsî mücerred⁹⁰ olarak ت ر ج م den türediğini ve başındaki ت harfinin ziyade harf olduğunu beyan etmiş, daha sonra bu durum hakkında bazı dilbilimcilerin itirazlarına maruz kalmıştır.⁹¹

Tercüme, bir başka deyişle sözlü olarak “Verbally”⁹² ifade edilen bir durumun gerek üslûp gerek mana bakımından a na dilden hedef dile aktarırken, aslına en yakın olacak şekilde aktarma sanatıdır. Tercümede iki dil arasında tamamen benzerlik söz konusu olamaz, çünkü o dillere mensup insanların milli ve kültürel farklılıkları olduğu gibi, hayat felsefelerinde de farklılık söz konusudur. İnsanlardaki bu farklılıklar da gerek tercüme gereke kelimelere farklı yorumlar getirmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple,

⁸⁸ el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 10, 11.

⁸⁹ İsim ya da fiillerin ziyade harf olmadan aslında dört harfli olması durumudur. İsme örnek: جَعْفَرٌ fiile örnek: حَجْرٌ dir. Kısımları: rubâ‘i mücerred isim, rubâ‘i mücerred fiil. Bkz: Hani George, *el-Halil-Mu‘cemu Muştalahâtu’n-Nahvi’l-‘Arabî*, Mektebet Lubnân, Beyrût, 1990, s. 228.

⁹⁰ İsim ya da fiillerin aslen üç harfli olması durumudur. İsme örnek: قَمْرٌ fiile örnek: كَتَبَ dir. Bkz: *a.e.*, s. 168.

⁹¹ Tacettin Uzun, *Tercüme Sanatı ve Arapçadan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?*; Murtağâ ez-Zebidî, *Tâcu’l-‘Arûs*, Dâru’l-Fikr, Beyrût, VIII. Cilt, t.y., s. 211.

⁹² Bkz: *Collins Metro English Learner’s Dictionary*, s. 824.

dildeki kelimeler ve zihinlerdeki meydana gelen “Anlam mekanizmaları” ve “Kavramlar” her dilde ve kültürde farklılık taşımaktadır.⁹³

Tercüme, bir dili oluşturan o dile ait kelimelerden meydana gelir, bu da iki dil arasındaki “Kelimelerin farklı manaların bir olmasıyla” mümkündür. Ancak bazı dil bilimciler bu iki terimi yani التَّرْجَمَةُ ve التَّرَادُفُ kelimelerini tabir yerindeyse aynı kefeye koymaktadırlar.⁹⁴ Bu da gerek sözlü gerekse yazılı çevirilerde ana dildeki ve hedef dildeki kelime kapasitesini oldukça daraltmaktadır. Elbette bu gibi durum çevirmenin tercüme esnasında zorlu problemlerle karşılaşılması anlamına gelmektedir. Bu da çevirmeni ve okuyucuyu yanlışlıkla “Dilde eş anlamlı kelimeler vardır.” Şeklinde bir düşünceye sevk edebilmektedir.⁹⁵

2.5. Psikolog Elizabeth Loftus ve John Palmer’in Kelime Deneyi

1974 yılında, Elizabeth Loftus ve John Palmer adında iki psikolog ilginç bir deney yapar, deneyin amacı kelimelerin insanlar üzerinde ne kadar etkisinin olduğunu gözlemlenmek ve ölçmektir. Deneyde Washington Üniversitesi’nden rastgele seçilen öğrenciler dört gruba ayrılır ve bir araba kazası videosu izletilir. Deneyde öğrencilere aynı soru kalıbı sadece cümledeki fiil değiştirilerek sorulur. Dört grup şeklindeki öğrencilere sorulan soru şu şekildedir:

“Arabalar birbirine ne kadar hızla.....?”

Sorulan soruda boşluğa şu kelimeler yerleştirilir:

- çarptı?
- vurdu?
- tosladı?
- dokundu?

Cümleye fiil olarak keskin bir anlam veren ilk iki sıradaki “Çarptı” ve “Vurdu” kelimeleri kullanılarak sorulan soruya öğrenciler hızı daha yüksek söylerler, üçüncü ve dördüncü sıradaki “Tosladı” ve “Dokundu” kelimeleri kullanılarak sorulan soruya cevap veren öğrenciler ise hızı daha düşük söylerler. Yapılan deneyin sonucunda grupların tahmin ettikleri sayılar arasında saatte yüz km gibi büyük bir rakam ortaya

⁹³ Tacettin Uzun, *Tercüme Sanatı ve Arapçadan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?* Uysal Kitabevi, Konya, 1995, s. 13, 14.

⁹⁴ ‘Abdulkerîm b. ‘Ali b. Muhammed en-Nemle, *el-Câmi ‘u limesâili usûli’l-Fıkhî ve Taḥbîkîhâ ‘ale’l-Mezhebi’r-Râciḥ*, Mektebetu’r-Reşâd, Riyâd, H/1420, s. 172.

⁹⁵ ‘Ali Naşır Maşûri, *Semantic Fields in English and Arabic: Problems in Translation*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2012, s. 18.

çıkar.⁹⁶ Bu da kelimelerin, insanoğlunu ne derecede etkisi altına aldığını somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Daha önceden de belirtildiği şekilde: Eş anlamlılık adı altında toplanan kelimeler muhakkak aralarında anlam, derece, ölçü, miktar, boyut vb. özellikler açısından farklılık gösterebilmektedir.

Buraya kadar verilen teorik bilgilerden sonra tezin asıl konusu olan ve Arapçada eş anlamlı olarak nitelendirilen kelimelerin bir kısmının tasnifi yapılmıştır. Bu bölümde zikredilenlerin tamamı konunun anlaşılabilmesine olanak sağlaması için ele alınmıştır.

---

⁹⁶ Mehmet Doğan, *Teknoloji Kimin Umurunda*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 82.

III. BÖLÜM

Aralarında Anlam Farkı Olan Eş Anımlı Statüsündeki Bazı Arapça Kelimeler ve Anımları.

صُوفٍ:

Renkli olmayan normal yün için kullanılan bir kelimedir, çoğulu أَصْوَافٌ dır.⁹⁷

عِهْنٍ:

Renklerle boyanmış ve bezenmiş olan yünden bahsederken kullanılır, çoğulu عُهُونٌ dur.⁹⁸ Şu âyet bu açıklamayı daha da somutlaştırmaktadır.

قَالَ تَعَالَى: "وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ."

"Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır." ⁹⁹ (Kâri'â 101/5)

جَاءَ- يَجِيئُ:

Herhangi bir sılaya, eke ihtiyaç duymadan geldi manası olan bir ifadedir, bu nedenle جَاءَ فُلَانٌ نَفْسُهُ "Filan kişi kendisi geldi." Denilir. ¹⁰⁰ Râğıb el-İşfehânî bu kelimeyi açıklarken gelmede zorluk ve güçlük olduğunu ve "المَجِيءُ" kelimesinde sonuca ulaşmış olmanın göz önünde bulundurulduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹

أَتَى- يَأْتِي:

Gelenin bir şey getirmesini gerektirerek geldi manasında olan bir kullanımdır. Daha sonra kullanım yaygınlaşmış ve iki kelime birbirinin yerine kullanılmıştır.¹⁰² Râğıb el-İşfehânî bu kelimeyi açıklarken gelmede kolaylık olduğunu, ayrıca "الإِثْنَانُ" bazen sonuca ulaşılmamanın yanında, yönelme ve amaç edinme göz önünde bulundurulduğunu ifade etmiştir.¹⁰³

⁹⁷ el- Hâilî b. Aḥmed, *Kitâbu'l- 'Ayn*, thk: Mehdî el-Maḥzûmî, Dâru'l-Mektebetu'l-Hilâl, Y.y., t.y., Cilt I, s. 108.

⁹⁸ *a.e.*, Cilt I, s. 108.

⁹⁹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 600.

¹⁰⁰ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *Arap Dili'nde ve Kur'ânda Farklar Sözlüğü*, İşaret Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, 2017, s. 466.

¹⁰¹ Râğıb el-İşfehânî, *Mufredâtu Elfazi'l Kur'ân*, thk: Şafvân 'Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Şam, 4. Baskı, H/1430, s. 356, 357.

¹⁰² Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 466.

¹⁰³ Râğıb el-İşfehânî, *a.g.e.*, s. 356, 357.

قَدِمَ - يَقْدُمُ:

Önce gelmek, önden gelmek anlamı olup, aynı zamanda önlerine geçmek anlamı taşımaktadır.¹⁰⁴

أَقْبَلَ عَلَى:

Kendi isteği ile gelen, kişi için kullanılan bir terimdir.¹⁰⁵

حَضَرَ - يَحْضُرُ:

Bir davet ile gelen kişi veya kişiler için kullanılır.¹⁰⁶ Bu duruma örnek olarak sempozyum, konferans vb. programlarda konuşmacılar أَهْلِهَا الْحَاضِرُونَ şeklinde başlarlar. Çünkü konuşmacıyı dinleyen kişiler bir davet veya çağrı yoluyla gelmiştir.

طَرَقَ - يَطْرُقُ:

Gece, eve geç gelen kişi için kullanılan bir kelimedir.¹⁰⁷

وَفَدَّ - يَفْدُ:

Topluluk veya cemiyetle gelen kişi veya kişiler için kullanılır.¹⁰⁸

وَرَدَ - يَرُدُّ:

Su ihtiyacını giderme amacıyla gelen kişi için kullanılır.¹⁰⁹

أَجْرَى - أَنْجَرُ:

Bir işi, verilen sözü ya da görevi iyi ve olumlu mahiyette yapabilme yetisini anlatırken أَنْجَرَ kullanılır. أَجْرَى kelimesinde ise o işi görevi vb. yapmış ancak başarı sağlamamış anlamı vardır. Örneğin bir öğrencinin sınavı başarılı bir şekilde geçtiyse أَنْجَرْتُ الْإِمْتِحَانَ kelimesi kullanılır. Ancak herhangi bir başarı sergilemeden sadece sınava girdiyse أَجْرَيْتُ الْإِمْتِحَانَ ifadesi kullanılır.

¹⁰⁴ 'Aḥmed Muḥtâr 'Abdulḥamîd 'Omar, *Mu'cemu'l- Luġa 'Arabîyye Mu'âşara*, 'Âlemu'l-Kutub, Qâhire, 2008, Cilt III, s. 1783.

¹⁰⁵ er-Rağî, Şeyḫ Muḥammed b. Ebû Bekr b. 'Abdulkâdir, *Muḥtâr eṣ-Şiḥaḥ*, Mektebetu Lubnân Kitabevi, Beyrût, 1986. Cilt I, s. 246. İslâm Dünyasının en önemli sözlüklerinden biri olan bu sözlüğe kısaca eṣ-Şiḥaḥ da denilmektedir, bu isimle anılmasının sebebi eserde geçen kelimelerin sahih ve güvenilir olmasıdır. Sözlükte kelimeler son harfe göre sıralanmıştır. Aynı şekilde eserde gramatik konular da yer almaktadır. Bkz: Cüneyt Eren, *Arapça Sözlükler ve Kullanma Klavuzları*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29.

¹⁰⁶ İsmâ'il b. Ḥammâd el-Cevherî, *eṣ-Şiḥaḥ*, thk: 'Aḥmed b. 'Abulgaffûr 'Atṭâr, Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, 1987, Beyrût, 4. Baskı, Cilt II, s. 633.

¹⁰⁷ 'Aḥmed b. Fâris er- Râzî, *Mu'cem Meḳâyisi'l-Luġa*, thk: 'Abdusselâm Muḥammed Ḥârun, Dâru'l-Fikir, Y.y., 1979, Cilt III. s. 449. Eser sözlükler arasında "İştikak" konusunu en iyi ele alan bir eserdir. Kelimeler ilk harflerine göre sıralanmıştır. Bkz: Cüneyt Eren, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁰⁸ Muḥammed b. 'Ali el-Feyûmî, *el-Miṣbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerḫi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrût, t.y., Cilt II, s. 666. Sözlükte kelimeler ilk harfleri ile düzenlenmiştir. Kelimelerin lugat anlamlarının yanında fikhî anlamları da yer almaktadır. Kelimeler örneklendirilirken hadislerden istifade edilmiştir. Fiiller ele alınırken bablarda da zikredilmiş, bazen dilbilgisine de yer verilmiştir. Buna istinaden sözlüğün sonunda sarf ve nahiv konuları da yer almaktadır. Bkz: Cüneyt Eren, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰⁹ İsmâ'il b. Ḥammâd el-Cevherî, *a.g.e.*, Cilt II, s. 549.

النَّهَارُ:

Gündüz anlamındadır, zıddı ise اللَّيْلُ “Gece”dir, Güneş’in, kendisinin veya ışığının büyük kısmının görüleceği vakit şeklinde tanımlanır, hakikatte bir vakit ismi değildir. سِرْتُ نَهَارٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ. “Cuma günü gündüz yürüdüm.” Örneğinde görüldüğü şekilde bir özellemeye gidilirse gün aydınken ki vakit anlatılır.¹¹⁰

اليَوْمُ:

Gün anlamındadır, içinde aydınlıkta bulunan vakitlerden birinin miktarını belirleyen bir isimdir, nahivciler bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

سِرْتُ يَوْمًا “Bir gün yürüdüm.” Dediğin zaman vakte önem veren biri olduğun ve onun süresini ve miktarını belirtmek istediğin anlaşılır.

سِرْتُ الْيَوْمَ أَوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ “Bugün veya Cuma günü yürüdüm.” Dediğinde tarihe önem veren biri olduğun anlaşılır.

سِرْتُ نَهَارًا أَوْ النَّهَارِ “Bir gün ya da bugün yürüdüm.” Dediğinde ise ne vakti ne de tarihi belirlemiş olursun. Bu ifade sadece gündüz vakti aydınlıkta yol alındığını ifade eder.¹¹¹

إِتْمَامُ الْأَمْرِ:

Kesintiye uğramaksızın bir defada tamamlama durumuna denir.¹¹² buna örnek olarak şu ayet örnek verilebilir.

قَالَ تَعَالَى: «تَمَّ أَنْمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ.»

“Sonra da akşama kadar orucu tam tutun.”¹¹³ (Bağara 2/187)

Çünkü oruç, gün boyu kesintisiz yemek yemeksizin imsak vaktinden akşam ezanına, iftar vaktine kadar olan süredir.

Diğer bir örnek ise:

قَالَ تَعَالَى: «وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي.»

“Size nimetimi tamamladım.”¹¹⁴ (Mâide 5/3)

Bu örnekte Hz. Allah’ın nimetinin sonsuz ve kesintisiz olduğunu belirtmek için bu kelime kullanılmıştır.

إِكْمَالُ الْأَمْرِ:

¹¹⁰ el-Cezâiri, *a.g.e.*, s. 198.

¹¹¹ *a.e.*, s. 198.

¹¹² *a.e.*, s. 149.

¹¹³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 28.

¹¹⁴ *a.e.*, s. 105.

Bir şeyi parça parça, aralıklı olarak tamamlama şekline denir, bu duruma en iyi örnek İslâm dininin peygamber efendimiz (s.a.v) aracılığıyla insanlara öğretilmesi ve yayılması durumudur, çünkü İslâm dini merhale merhale âyetlerle ve sûrelerle Kurân'ı Kerîm'in ışığında 23 yılda tamamlanmıştır.¹¹⁵

قَالَ تَعَالَى: "الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ."

"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim." ¹¹⁶ (Mâide 5/3)

المزارع:

Şehirden uzakta çiftçilik yapan için kullanılır.¹¹⁷

البستاني:

Hemen bozulan meyve ve sebzeler için şehir kenarında çiftçilik yapan kişiye denir.¹¹⁸

المعرفة:

Bir şeyi zahiren bilme durumudur,¹¹⁹ bir çaba ve gayret sonucu anlamaya çalışma durumudur.¹²⁰

العلم:

Bir şeyin hakikatini bilme durumudur, bu yüzden, "Allah alimdir." Şeklinde kullanılır.¹²¹ Çünkü Allah'ın anlama çabasına girmesine gerek ve ihtiyaç yoktur.¹²²

قَالَ تَعَالَى: "وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ
وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ
إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تظَلُمُونَ."

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez." ¹²³ (Enfâl 8/60)

¹¹⁵ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 149.

¹¹⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 105.

¹¹⁷ 'Ahmed Muhtâr. 'Abdulhamîd 'Omar, *a.g.e.*, Cilt III, s. 2.

¹¹⁸ İnternet Erişimi: <https://www.madarfarms.co/ar/educating/>

¹¹⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Kelîmeler Arasındaki Farklar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011, s. 306.

¹²⁰ İsmâil Cebeci, "Vücûh ve'n- Nezâir," *TDVİA*, XLIII. Cilt, 1999, s. 141.

¹²¹ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 356.

¹²² İsmâil Cebeci, *a.g.e.*, Cilt 43, s. 141.

¹²³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 178.

الصُّعُودُ:

Mekânda yükselme anlamına gelmektedir ve diğer alanlarda kullanılmaz. “Merdivene, basamağa ve dağa tırmandı.” Denilir. Sadece “Yukarı çıkmak” anlamında kullanılır.¹²⁴

الإِرْتِفَاعُ:

Makam ve mevki alanında yükselmeyi kastederken kullanılır. Her ne kadar yükseğe çıkmamış olsa bile, اِرْتَفَعَ فِي الْمَجْلِسِ “Mecliste yükseldi.” رَفَعْتُ مَجْلِسَهُ “Meclisine çıktım.” Denilir.¹²⁵

عَلَى:

Bir şeyin ona ait olan unsurudur. هُوَ عَلَى أَعْلَى النَّخْلَةِ “O, hurma ağacının tepesindedir.” İfadesiyle onun en üst noktasında olduğu kastedilir. زِيدُ أَسْفَلَ “Aşağı” kelimesidir. Bir şeyin aşağı kısmı o şeyin kendisindedir. اَسْفَلَ الْبَيْرِ “Kuyunun aşağısı” buna örnektir.¹²⁶

فَوْقَ:

Üstünde bulunduğu nesnenin bir unsuru olmasını gerektirmez. زِيدُ تَحْتَ kelimesidir. Aynı şekilde zıddı da bulunduğu nesnenin bir unsuru olmasını gerektirmez. وَضَعْتُهُ تَحْتَ الْكَأْسِ “Onu bardağın altına koydum.” Örneği bu durumu açıkça ifade etmektedir.¹²⁷

يَجِبُ:

Zorunlu bir durum için kullanılır.¹²⁸

يُنْبَغِي:

Zorunlu olsun ya da olmasın arzu edilenin iyi olması gerekir.¹²⁹

الْفُوزُ:

Kötü ve zor bir durumdan kurtulup maksada erişme anlamı vardır.¹³⁰

سَمَى اللهُ تَعَالَى الْمُؤْمِنِينَ فَائِزِينَ لِنَجَاتِهِمْ مِنَ النَّارِ وَنَبِّهَهُمُ الْجَنَّةَ

¹²⁴ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 266.

¹²⁵ *a.e.*, s. 266.

¹²⁶ *a.e.*, s. 267, 268.

¹²⁷ *a.e.*, s. 267, 268.

¹²⁸ *a.e.*, s.332.

¹²⁹ *a.e.*, s. 332.

¹³⁰ *a.e.*, s. 532.

Hız. Allah, ateşten kurtuldukları ve ve cennete nail oldukları için mü'minlere "Galipler" olarak isim vermiştir.

الكسب:

Kişinin sadece kendisinin fayda gördüğü durumlarda kullanılır.¹³¹

قَالَ تَعَالَى: "لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ."

"Kişinin kimi kazancı lehine, kimi kazancı da aleyhinedir.." ¹³² (Bağara 2/286)

الحفظ:

Helak olmaması için bir şeyden kötülükleri uzaklaştırmak manasına gelir, süreklilik anlamı taşımaz. حَافِظٌ şeklinde gelmesi ise "Koruyan, muhafaza eden" anlamında ism-i fâil kalıbındadır. حَفِيطٌ şeklinde gelmesi ise "Titizlikle koruyan muhafaza eden" manasında olup mübalağalı bir kullanımdır. Kelimenin zıddı ise إِصَاعَةٌ "Kaybetmek" dir.¹³³

الرعاية:

Bir şeyden kötülükleri uzaklaştıracak sebebi işlemek manasındadır. Bu tanımdan hareketle, فَلَانٌ يَرْعَى الْعَهْدَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ فَلَانٍ "Fılan kişi, filan kişi ile arasındaki sözleşmelere riayet eder." Yani "Söz konusu anlaşmaları ayakta tutan sebepleri korur." Denilir. Kelimenin zıddı ise إِهْمَالٌ "Boşlamak", "Önemsememek" tir. Bir nevi kaybolmasına sebep olmaktır. Bu nedenle çobanları olmayan evcil hayvanlar için هَمَلٌ "Kendi haline bırakılmış." Denilir. Sürünün kaybolmasına yol açacak sebepleri ortadan kaldıran çobana رَاعِي المَوَاشِي "Sürünün çobanı", "Gözeticisi" denilir. Sihirbaz için de رَاعِي النُّجُوم "Yıldızları gözetleyen." Tabiri kullanılır.¹³⁴

الجراسة:

Sürekli olarak koruma anlamına gelir. Bu nedenle bekçi gece beklediği için ya da bekçilik mesleği olup, bu işi devamlı yaptığı için الحارس "Bekçi" diye isimlendirilmiştir. Kelime دَهْرٌ "Zaman" anlamına gelen الحرس kelimesinden türetilmiştir. الجراسة "Bekçilik" bir afet gelmeden önce sürekli bir koruma ile bir şeyin gelecek afetlerden uzak tutulmasıdır. حَرَسَ اللَّهُ عَلَيْهِ التَّعْمَةَ "Allah onlardan afetleri devamlı olarak gidersen." Demektir.¹³⁵

¹³¹ el-Cezâirî, a.g.e., s. 199.

¹³² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 182.

¹³³ Ebû Hilâl el-'Askerî, a.g.e., s. 300.

¹³⁴ a.g.e., s. 299.

¹³⁵ Ebû Hilâl el-'Askerî, a.g.e., s. 300.

الْحِمَايَةُ:

Arazi ve şehir gibi bir araya toplayıp kuşatılması ve savunulması mümkün olmayan unsurlar için kullanılır. “O, beldeyi ve toprağı himaye eder.” وَالْبَلَدُ وَالْأَرْضُ “Beldenin himayesi onun sorumluluğundadır.” Şeklindeki bir cümle bu duruma örnektir.¹³⁶

الِاسْتِهْزَاءُ:

Aşağılama amacıyla şaka yapma, dalga geçme durumudur.¹³⁷

الْمَزَاحُ:

Kötü duruma düşürme ve aldatma olmaksızın latife ederek şaka yapma durumudur.¹³⁸

السُّخْرِيَّةُ:

Kişinin alay edilmeden önce yapmış olduğu eylemle dalga geçme durumudur.¹³⁹

قَالَ تَعَالَى: "لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ."

“Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler.”¹⁴⁰ (Hucurât 49/11)

اِخْتَرَعُ- يَخْتَرِعُ:

Herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın yapılan bir icattır. Buna göre مُخْتَرَعٌ sanki “Kendisi için fiil işlemek kolay olan ve bu yüzden bir sebebe tevessül etmeden o fiili icat eden kimse.” Demektir.¹⁴¹

أَبْدَعُ- يُبْدِعُ:

Daha öncesinde bir benzeri bulunmayan bir şey yapmaktır. Biri, olmayan bir şey yaptığında, “Falan garip bir şey yaptı.” Denilir. Allah hakkında أْبَدَعَ اللهُ “Allah onu bir örneği olmaksızın yarattı.” بَدِيعٌ ve مُبْدِعٌ “Benzersiz ve örneksiz yaratan.”

¹³⁶ a.e., s. 302.

¹³⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *Mu‘cemu’l Furûku’l-Luğaviyye*, Mu‘essetu’n-Neşru’l İslâmî Yayınevi, Y.y., H/1412, s. 50.

¹³⁸ el-Cezâirî, a.g.e., s. 147.

¹³⁹ a.e., s. 147.

¹⁴⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 514.

¹⁴¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 182.

İfadeleri kullanılır. بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ “O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır” ayeti bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. الدِّعَةُ فِي الدِّينِ “Dinde bidat” ifadesi de buradan gelmektedir.¹⁴²

الهِمَزُ:

El ve göz aracılığı ile alay etme durumudur.¹⁴³ el-Cezâirî bu kelimeyi “Üstü kapalı bir şekilde ayıplama durumudur.”¹⁴⁴ Şeklinde ifade etmiştir.

اللَّمَزُ:

Dil aracılığı ile sözlü olarak dalga geçme durumudur.¹⁴⁵ el-Cezâirî bu kelimeyi “Açıkça ayıplama durumudur.”¹⁴⁶ Şeklinde ifade etmiştir.

قَالَ تَعَالَى: "وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ".

“İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!”¹⁴⁷ (Humeze 104/1)

صَفَحَ عَنْ:

Görmezden gelerek, göz yumarak affetme durumudur.¹⁴⁸

قَالَ تَعَالَى: "فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ".

“Onlara göz yum da selâm deyip geçiver; nasıl olsa yakında öğrenecekler.”¹⁴⁹ (Zuhruf 43/89)

سَامَحَ - يُسَامِحُ:

Suçunu hafifleterek affetme durumunda kullanılır.¹⁵⁰

السُّؤَالُ:

Kişinin önceden bildiği bir şeyi sorması durumudur.¹⁵¹

¹⁴² a.e., s.182, 183.

¹⁴³ Ebû Hilâl el-‘Âskerî, a.g.e., s. 53.

¹⁴⁴ el-Cezâirî, a.g.e., s. 205.

¹⁴⁵ Ebû Hilâl el-‘Âskerî, a.g.e., s. 53.

¹⁴⁶ el-Cezâirî, a.g.e., s. 205.

¹⁴⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 601.

¹⁴⁸ Muḥammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru’ş-Şihâh*, thk: Yûsuf eş-Şeyḥ Muḥammed, Mektebetu’l-‘Aşriyye, Beyrût, 5. Baskı, 1999, s. 176.

¹⁴⁹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 495.

¹⁵⁰ Rinehart Doose, *Tukmiletu’l-Me‘âcimi’l-‘Arabiyye*, thk: Muḥammed Selîm en-Nu‘aymî, Bağdat, 1979, Cilt VI, s. 140.

¹⁵¹ Ebû Hilâl el-‘Âskerî, a.g.e., s. 26.

الإِسْتِفْهَامُ:

Kişinin bilmediği veya şüphe ettiği bir şeyi daha iyi anlama isteği ile sorması durumudur, daha çok talep anlamı vardır.¹⁵² İstif'âl babı kelimeye talep anlamı verir.

الْوَكْرُ:

Bu kelime kuş yuvası olarak bilinse de aslında tilki olarak bilinen hayvanın barındığı yer olarak geçmektedir.¹⁵³

العِشُّ:

Bu kelime Arap lugatında kuşların yuvasını tanımlamak için kullanılır. الكِنُّ kelimesi bu kelime ile tam olarak örtüşmese de anlam kaybından kaynaklı yerine kullanılmaktadır. Eğer kelime عِشُّ الرُّوْجِيَّةِ şeklinde karşımıza çıkarsa olarak nitelendirilen çiftlerin yaşadığı ortamı belirtmede kullanılmaktadır.¹⁵⁴

الْمَتَانَةُ:

Yükseklikten kaynaklanan şalâbet “Sertlik, katılık” anlamına gelir, المَتْنُ مِنَ الأَرْضِ “Sert ve yüksek yer” anlamındadır. Bu nedenle sırtın üst kısmı için de kullanılır. Çoğulu مَتَانٌ olarak gelir. Şalâbet ve metânet sıfatları, Allah için caiz değildir. Allah’ın isimleri arasında yer alan metîn onun kavî oluşuna ilişkin mübalağalı bir kullanımdır. Bu sebeple “Metîn” kelimesi, Yüce Allah konusunda bir anlam genişlemesi kazanır. Çünkü asıl anlamı itibariyle rehâvet “Rahatlık, gevşeklik” kelimesinin zıddıdır.¹⁵⁵

الْقُوَّةُ:

Kudret türü bir kelimedir, zayıflığın zıddı olarak mübalağalı bir kullanımdır. “Oysa onlar kuvvet bakımından bunlardan eşedd/ daha şiddetli idiler” (Fâtır 35/44)¹⁵⁶ “Onlardan daha kuvvetli idiler.” Anlamındadır.¹⁵⁷

الطَّاقَةُ:

Kişinin kudretinin erişebileceği son sınırdır ve kudrete konu olan varlığa yönelik olarak bütün gücün tükenmesi anlamına gelir, هَذِهِ طَائِقَتِي “Bu benim takatimdir.”

¹⁵² a.e., s. 5.

¹⁵³ Mas‘ad Ebu’r-Ricâl, *A pocket Dictionary of Synonyms and Antonyms*, Librairie du Liban Publishers, Liban, Beyrût, 1993, s. 101.

¹⁵⁴ a.e., s. 101.

¹⁵⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 140.

¹⁵⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 438.

¹⁵⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 141.

Yani “İmkânım, yapabileceğim bu kadardır.” Denilir. Bu nedenle Allah için مُطِيقُ tâkatli kelimesi kullanılmaz.¹⁵⁸

الْفُدْرَةُ:

“Kudret” kelimesi “Takat” kelimesine nazaran üst kademededir.¹⁵⁹

الصِّحَّةُ:

الصِّحَّةُ kelimesi العَافِيَةُ kelimesine göre daha geneldir. رَجُلٌ صَحِيحٌ “Sağlam adam.” Bütün ve kırığı olmayan ağaca صَحِيحَةٌ “Sağlam ağaç.” İfadeleri bu duruma örnektir. صَحَّ حَقِّي عَلَى “Sözü düzelttim.” صَحَّحْتُ الْقَوْلَ “Sözü düzelttim.” صَحَّ حَقِّي عَلَى “Benim falanda hakkım olduğu doğrudur.” Denilir. Oysa bu anlamda العَافِيَةُ kelimesi kullanılmaz. مَرَضٌ “Hastalık” kelimesinin mukabilidir. Mahâl ve aletler de ‘Şihhat’ kelimesiyle nitelenir, bu nedenle; صَحِيحَةٌ “Sağlam alet.”, عَيْنٌ صَحِيحَةٌ “Sağlıklı bir göz.”, حَاسَةٌ صَحِيحَةٌ “Sağlıklı bir duyu organı.” Denilir.¹⁶⁰

العَافِيَةُ:

Afiyet kelimesi “العَافِيَةُ” mastardır ve asıl itibariyle “Terk etmek, bırakmak” anlamına gelir. عَافَاهُ اللَّهُ مِنَ الْمَرَضِ “Allah onu hastalıktan kurtarsın.” Yani hastalık onu terk etsin, sağlık bulsun demektir. Bir şeyin başkasını terk etmesi/ bırakması isteneceği zaman; يَعْفُوهُ، إِعْتَفَاهُ، يُعْتَفِيهِ fiilleri kullanılır. Afiyet kelimesi herhangi bir hastalık söz konusu olmadan da kullanılabilir, bu kullanım bir mecazdır, sanki daha başlangıçta hastalığa engel olma anlamındadır. Bu anlamda، خَلَقَ اللَّهُ مُعَافَاً صَحِيحاً “Allah onu afiyette ve sıhhatli yarattı.” İfadesi buna örnektir. Bununla birlikte hastalıktan sonra tekrar sağlığına kavuşmadıkça، صَحَّ الرَّجُلُ “Adam sağlığına kavuştu.” ve عَفَى “Afiyet buldu.” Denilmez.¹⁶¹

أَبْدًا:

Muzârî cümlelerin sonuna gelir, asla anlamı verir.¹⁶²

قَطًّا:

Mâzî cümlelerin sonuna gelir. Kesinlikle, asla, hiç anlamları vardır.¹⁶³

¹⁵⁸ a.e., s. 145.

¹⁵⁹ a.e., s. 145.

¹⁶⁰ a.e., s. 143-144.

¹⁶¹ a.e., s. 144.

¹⁶² Hüseyin Günday, *Arapça Dil Bilgisi Nahiv Bilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 4. Baskı, 2009, s. 129.

¹⁶³ Hüseyin Günday, *a.g.e.*, s. 129.

عَفَى عَنْ:

Günahın ve bunun karşılığında verilmesi gereken cezanın silinmesi hususunda bir affetme durumudur.¹⁶⁴ el-‘Askerî bu kelimeye kitabında şu şekilde yer vermiştir: “Yergi ve kınamanın düşürülmesini gerektiren bir durumdur, sevap ile karşılık verilmesini gerektirmez. Bu nedenle kul hakkında kullanılır ve عَفَى الرَّجُلُ عَنِ اللَّصِيحِ “Adam hırsız affetti.” Denilir, onu affetmiş olması kendisinin sevap ile ödüllendirilmesini gerektirmez. Ancak anlam genişlemesinden dolayı iki kelime de birbirinin yerine kullanılmaktadır. Nitekim عَفَى عَنْهُ “Onu affetti.” Sözü ondan bir şeyin uzaklaştırılmış olmasını gerektirir.”¹⁶⁵

عَفَرَ ل:

Günahı örtme ve onu ortaya dökmeme anlamında bir bağışlamayı ifade etmektedir.¹⁶⁶ el-‘Askerî bu kelimeyi şu şekilde izah etmiştir: “Cezanın düşürülmesini/kaldırılmasını ifade eder, bu da sevabı gerektirir, sevaba layık olan mü’minden başka hiç kimse gufrana layık değildir. Bu sebeple bu kelime Allahahtan başkası hakkında kullanılmaz. عَفَرَ اللَّهُ لَكَ “Allah sana mağfiret etsin.” Denilir, عَفَرَ وَالِدُكَ لَكَ “Baban sana mağfiret etsin.” Denilmez.”¹⁶⁷

الْحَسْبُ:

Bir itikat olmayıp tahmin ve sanıdan ibarettir. أَحْسَبُ أَنَّ رَجُلًا قَدْ مَاتَ. “Adamın ölmüş olduğunu sanıyorum.” Halbuki bu cümleyi söyleyen, cümleyi söylediği esnada adamın hayatta olduğunu bilmektedir. Bu durumda öldüğüne itikat etmek caiz değildir.¹⁶⁸

الشَّكُّ:

Şek, içte ve kalpte iki şeyin bir araya gelmesidir. Biri diğerinden güçlü olmayan iki nakîd “Çelişki” arasında bulunmak anlamına gelir. Câiz olan iki ihtimalin de eşit olmasıdır. Birbiri ile karıştırılan bir araya getirilen şeyler için de kullanılır, شَكَّكَتُ “Onu karıştırdım.” İfadesinden gelmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 173.

¹⁶⁵ el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁶⁶ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 173; el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁶⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 348.

¹⁶⁸ *a.e.*, s. 127.

¹⁶⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 136.

الظَّنُّ :

Mananın kesin bilgi düzeyine gelmeksizin kalpte güç kazanmasıdır. Câiz olan iki ihtimalden birini tercih etmektir.¹⁷⁰

الرَّيْبُ :

İnsanda var olduğu zannedilen kötü bir haslettir. Bunun yanında o kimsenin iyi olduğundan şüphe edilmesi durumudur.¹⁷¹

الشُّبُهَةُ :

Ebû Hilâl el-‘Askerî bu kelimeyi şu şekilde açıklamıştır: “Şüphe mekânı ve üzerinde akıl yürütme olmaksızın cehalet tercih edilme durumudur, itikat hakkında nazarda bulunulmamış akıl yürütülmemiş olan hakikat hususunda şüphedir.”¹⁷²

المَعِيشَةُ :

Yeme, içme vs. gibi hayat sebebi olan unsurlar için kullanılan bir isimdir. Arapların “مَعِيشَةُ فُلَانٍ مِنْ كَذَا” “Falan kişi hayatını şundan kazanmaktadır.” ifadesi buna örnektir. Burada مَعِيشَةُ ile “Birinin hayatını sürdürmesine sebep olan yiyecek ve içecekler.” Kastedilmektedir. Bu nedenle hiçbir konuda الحَيَاةُ العَيْشُ kelimesi الحَيَاةُ kelimesinin bizzat kendisi değildir.¹⁷³

الحَيَاةُ :

Diri olmak anlamına gelen ve Allah’a atfedilen sübûtî sıfatlardan biridir. Hayy “Hayat sahibi olan” anlamına gelip, Allah’ın isimlerinden birisidir.¹⁷⁴

قَالَ تَعَالَى: "وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فُسْفُنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورَ."

*“Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları hareket ettirir. Biz de bulutları ölü bir toprağa sürer ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.”*¹⁷⁵ (Fâtır 35/9)

¹⁷⁰ a.e., s. 152.

¹⁷¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 28.

¹⁷² a.e., s. 77.

¹⁷³ a.e., s. 133.

¹⁷⁴ Süleyman Uludağ, “Hayat Maddesi”, *TDVİA*, XVII. Cilt, 2006, s. 12.

¹⁷⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 433.

أَهْلٌ:

Hem soy dikkate alınarak hem de ihtisas dikkate alınarak kullanılabilir. Soya nispetle kullanıldığında, en yakın akrabalar için أَهْلُ الرَّجُلِ “Adamın ehli” şeklinde kullanılır. İhtisas bakımından ise أَهْلُ الْبَصْرَةِ “Basra’nın Ehli” ve أَهْلُ الْعِلْمِ “ilim ehli” şeklinde kullanılır.¹⁷⁶

آلٌ:

Akrabalık ve dostluk bakımından bir kişinin seçkin “Has” yakınlarıdır. Bir adamın ailesi ve arkadaşları için آلُ الرَّجُلِ “Adamın ’âli” denilir. Bazı dil bilimciler şöyle demişlerdir: آلٌ kelimesi “Çadır tahtaları ve direkleri” anlamına gelir. Kişinin ’âli de buna benzetilmiştir.¹⁷⁷

التَّدْبِيرُ:

Bir iş veya durum karşısında dikkatli bir şekilde üzerine yoğunlaşarak düşünme şeklidir.¹⁷⁸ el-‘Askerî de bu kelimeyi kalbin sonuçları hakkında akıl yürütmesi olarak açıklamıştır.¹⁷⁹

التَّفَكُّرُ:

Bir iş veya durum karşısında gerektiği kadar düşünme şeklidir.¹⁸⁰ el-‘Askerî bu kelimeyi kalbin deliller hakkında akıl yürütmesi olarak açıklamıştır.¹⁸¹

المَشْهُورُ:

Büyük bir topluluk tarafından bilinen anlamına gelir. هَذَا مَشْهُورٌ عِنْدَ الْقَوْمِ “Bu topluluk nezdinde meşhurdur.” Cümlesi buna örnektir.¹⁸²

المَعْرُوفُ:

¹⁷⁶ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁷⁷ *a.e.*, s. 38.

¹⁷⁸ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 310.

¹⁷⁹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁸⁰ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s.310.

¹⁸¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁸² *a.e.*, s. 122.

Sadece bir kişi tarafından bilinen anlamına gelir. هَذَا مَعْرُوفٌ عِنْدَ عَلِيٍّ. “Bu Ali nezdinde bilinmektedir.” Cümlesi buna örnektir.¹⁸³

الأَوْلَادُ:

Fiilin kökenine bakıldığında Arapçada “Doğmak” fiilinin karşılığı olmasından dolayı her iki cinsiyet için de kullanımı mantık çerçevesinde olduğunun göstergesidir.¹⁸⁴ Çocuklar manasındadır, hem müzekker hem de müennes için kullanılır.¹⁸⁵

الْأَنْبَاءُ:

Oğullar manasındadır, sadece müzekker için kullanılır.¹⁸⁶ İbn “Oğul” kelimesi her şeyde küçüktür, bu nedenle yaşlı adam gence yâ buneyye “Ey oğulcuğum” der. Doğum gerektirmez, alimler de öğrencilerini ebnâları “Oğulları” olarak isimlendirir. İbn kelimesi künye olarakta verilebilir: إِبْنُ أَوْى “Çakal” gibi.¹⁸⁷

الْهَلَالُ:

Ayın ilk gecesi için kullanılan bir kelimedir.¹⁸⁸

الْقَمَرُ:

Ayın ikinci ve üçüncü gecesi için kullanılır.¹⁸⁹

الْبَدْرُ:

Ayın dolunay halini aldığı adıdır.¹⁹⁰

التَّوْبَةُ:

Dinen yerilen şeylerden dinen övülen şeylere dönmektir.¹⁹¹

¹⁸³ *a.e.*, s. 122.

¹⁸⁴ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁸⁵ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 351.

¹⁸⁶ *a.e.*, s. 351.

¹⁸⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 419.

¹⁸⁸ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 368.

¹⁸⁹ *a.e.*, s. 368.

¹⁹⁰ İsmâ‘il b. Hammâd el-Cevherî, *a.g.e.*, Cilt II, s. 86.

¹⁹¹ Muhammed b. ‘Ali el-Feyûmî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 78.

الِاسْتِغْفَارُ:

Günahın çirkinliğini gördükten sonra bağışlanma talebinde bulunmak ve günahı yüz çevirmektir. Tövbe istiğfardan öncedir, istiğfar: tevbe ettim pişman oldum, o günaha bir daha dönmeyeceğim, beni bağışla yâ rabbî demektir.¹⁹²

النَّحِيَّةُ:

Selamdan daha genel bir ifadedir, Muberrred: حَيَّاكَ اللهُ “Allah sana uzun ömür versin.” لَكَ الْبُشْرَى “Gözün aydın.” ve لَقِيَّةُ الْخَيْرِ “Allah sana hayır ihsan etsin.” Gibi ifadelerin “Taḥiyye” kapsamına girdiğini söylemiştir. el-‘Askerî de şöyle demiştir: “Bu anlamlar için “Selâm” kelimesi kullanılmaz. Aynı zamanda mülk anlamı da ifade eder; النَّحِيَّاتُ اللهُ “Mülk Allah’a aittir” ifadesi bu anlamdadır.”¹⁹³

السَّلَامُ:

Selam, sadece “Selâmun ‘aleyke.” “Selam sana.” Demektir. Bu anlamın dışında selâm kelimesi, “Selam- selâmet”, “Kurtuluş, esenlik” anlamına gelir, bundan dolayı “Dâru’s-selâm” ifadesi, dâru’s-selâmet “Esenlik yurdu” demektir. Dâru’s- selâm ifadesinin “دَارُ اللهِ” “Allah’ın yurdu.” Anlamına geldiği de söylenmiştir. Ayrıca Selâm yüce Allah’ın isimlerindedir.¹⁹⁴

نَجَى مِنْ:

Eziyet ve işkenceden kurtulmak anlamını ifade eder. Kendisi için herhangi bir endişe hissedilmeyen biri için bu ifade kullanılmaz. Çünkü durumundan endişe edilen biri söz konusu olmazsa, necât kelimesi de söz konusu olmaz. Bazı alimler de kötülükten kurtuluş olarak yorumlamaktadır.¹⁹⁵

¹⁹² ‘Ali ez-Zîn eş-Şerif el-Curcânî, *Kitâbu’t-Ta’rifât*, Dâru’l-Kutubi’l-‘Ilmiyye, Beyrût, 1983, s. 18.

¹⁹³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁹⁴ *a.e.*, s. 62.

¹⁹⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 308.

تَخَلَّصَ مِنْ:

Eziyet olmasa bile bir bağdan kurtulmak anlamına gelir. Kelime tefâ'ul babından mastardır. تَخَلَّصَ مِنْ سَيَّارَتِهِ الْقَدِيمَةِ “Eskiye arabasından kurtuldu.”* cümlesinde kelime açık bir şekilde ifade edilmektedir.¹⁹⁶

الْفَلَاحُ:

Eseri kalıcı olan hayır ve faydaya nail olmaktır. Eseri kalıcı olan şey bu kelime ile isimlendirilir. Çiftçi çok büyük ve sürekli zorluklarla toprağı işlediğı için الْفَلَاحُ olan mubâlağa ism-i fâil ile nitelendirilir. Çünkü çiftçi toprakta sürekli ve kalıcı etki bırakır. Yine düşünüp karar veren ve hayrın bütün unsurlarını tam olarak elde eden için قَدْ أَفْلَحَ “Kesin olarak felaha/kurtuluşa erdi.” Denilir.¹⁹⁷

الصَّلَاحُ:

Hayır elde edilen ya da kötülükten kurtulma aracı olandır. Kişi ister faydalansın ister faydalanmasın “Bir şeyin faydalanılacak durumda olmasıdır.” Denilir. Bu sebeple أَصْلَحْنَا أَمْرَ فُلَانٍ فَلَمْ يَنْتَفِ بِذَلِكَ “Filan kişinin durumunu düzelttik ancak o bundan faydalanmadı.” Örneğı bu durumu açıklamaktadır. Çünkü Şalâh faydalanılmaması caiz olan fayda gibidir.¹⁹⁸

مَوْتُهُ صَلَاحُهُ “Ölümü kurtuluşudur.” İfadesi bu duruma örnektir. Çünkü o ölüm sayesinde dünyada kendisine gelebilecek zarardan kurtulmaktadır.¹⁹⁹

أَخْرَ:

Üçüncüsü ve daha fazlası olmayan varlıklar için evvel “İlk” âhar “Son” kelimeleri kullanılır. “Rabî'u'l-Evvel” ve Rabî'u'l-Ahîr” ifadeleri bu türden olup üçüncü olmayan anlamındadır.²⁰⁰

* Bu cümlede kurtulmaktan maksat arabanın satılmasıdır.

¹⁹⁶ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 308.

¹⁹⁷ Muhammed b. 'Ali el-Feyûmî, *a.g.e.*, Cilt II, s. 480.

¹⁹⁸ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 308, 309.

¹⁹⁹ *a.e.*, s. 308, 309.

²⁰⁰ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 441.

أَخْرَى:

İkinci anlamına gelir, ikincisi ve daha fazlası olan her şey konusunda kullanılmakta olup, dişili için de أُخْرَى kelimesi kullanılır.²⁰¹

النَّهْيَةُ:

“Himâye” ve “Kifâye” gibi mastardır, هُوَ نِهَائِيَّتُهُ ifadesi “O, onun sona erdiği nokta” anlamındadır. Hilâfı ise مُبْتَدَأٌ olup “Başlangıç noktası” anlamındadır.²⁰²

العَاقِبَةُ:

Sonuç anlamı olup ödemeyi gerektiren şeydir, yani ödenebilecek şeylere nispetle kullanılır.²⁰³

الْقَتْلُ:

Canlı bünyenin bozulması durumudur, bazı alimler, “Katl” kelimesi için “Hareketin durdurulması anlamına gelir.” demişlerdir. Bundan dolayı hareket edemeyecek kadar yorgun deve için نَاقَةٌ مُتَّقِلَةٌ “Ölü deve” tabiri kullanılır. İnsanı ölünceye kadar hapseden kimse için قَتَلَهُ “Onu öldürdü” denilir.²⁰⁴

المَوْتُ:

“Mevt” kelimesi ruha zıt olduğu gibi hayata da zıt bir arazdır, “Mevt” ancak Allah’ın (c.c) fiili olabilir,* “Mevt” bünye sağlıklı/sağlam olmakla birlikte hayatı ortadan kaldırır, oysa “Katl” kelimesinde de bünyenin bozulması zorunludur. Mecazen de ahmak biri için مَاتَ قَلْبُهُ “Kalbi öldü” ifadesi kullanılır.²⁰⁵

الْخَيْلُ:

At sürüsü için kullanılan bir tabirdir (bu kelime çoğul olup tekili yoktur.)²⁰⁶

²⁰¹ a.e., s. 441.

²⁰² a.e., s. 442.

²⁰³ a.e., s. 442.

²⁰⁴ a.e., s. 135.

* Burada “Allah’ın (c.c) fiili olabilir” cümlesinden kasıt, “eceliyle ölme durumu” dur.

²⁰⁵ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, a.g.e., s. 135.

²⁰⁶ İlyas Karşlı, *Arapça Türkçe Yeni Sözlük*, Neşe Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 820.

Yarış atı için kullanılan bir terimdir.²⁰⁷

الْفَرَسُ:

الْحِصَانُ:

Aygir (erkek), beygir (yük taşıyan ve koşum atı) için kullanılır.²⁰⁸

النَّعْتُ:

“Sâlih”, “Kerîm” vb. kelimeler gibi, övücü ve olumlu nitelermeler için veya zâtî “Ayrılmaz” nitelikler için kullanılır.²⁰⁹

الصِّفَةُ:

Övülen ya da kötölenen, olumlu ya da olumsuz, zâtî ya da ‘arazî nitelermeler fark etmeksizin kullanılır.²¹⁰

فَعْلٌ - يَفْعَلُ:

Genel bir kullanım söz konusudur, hayvanlara ve cansız varlıklara nispet edilebilir.²¹¹ el- ‘Askerî de “Fi l” kelimesinin bir sebepten kaynaklanır olmasına dikkat çekmiştir.²¹²

عَمِلٌ - يَعْمَلُ:

Bursevî bu fiil için: “Daha özeldir, kastî ve irâdî fiil olup hayvanlara ve cansızlara nispet edilmez.”²¹³ Şeklinde bir izahta bulunurken, el- ‘Askerî bu fiil için: “Bir şeyde eser, iz ve etki meydana getirmektir.” Şeklinde bir açıklama yapmış ve فُلَانٌ “Falan çamuru testi yapar.” Örneğini vermiştir.²¹⁴

قَالَ تَعَالَى: "وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ."

“Oysa Allah sizi de yaptığımız şeyleri de yaratmıştır.”²¹⁵ (Şaffat 37/96) Ayetinde bu kelime, “sizi ve yontarak, şekil vererek yaptıklarınızı Allah yarattı.” Anlamına gelir.

²⁰⁷ a.e., s. 1724.

²⁰⁸ a.e., s. 573.

²⁰⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 311.

²¹⁰ a.e., s. 311.

²¹¹ a.e., s. 313.

²¹² Ebû Hilâl el- ‘Askerî, a.g.e., s. 184.

²¹³ İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 313.

²¹⁴ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, a.g.e., s. 174.

²¹⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 455.

جَعَلَ- يَجْعَلُ:

Etki bırakarak bir şeyin biçimini değiştirmek anlamına gelir. جَعَلَ السَّائِكِينَ مُتَحَرِّكًا. “Hareketsiz olanı hareket eder duruma getirdi.” Demektir. عَمَلَ السَّائِكِينَ مُتَحَرِّكًا. “Hareketsiz olanı hareketli (amelî) yaptı.” Denmez, çünkü hareket, bir şeyde meydana getirilen bir eser “إِز” değildir.²¹⁶

الْأَنْبَاءُ

Haberi alan kişinin haber hakkında önceden bilgi sahibi olmaması durumudur.²¹⁷ أَخْبِرْنِي عَنْ نَفْسِكَ denilir.

Aynı şekilde şöyle denilmektedir: “Falanca çok büyük bir haber alacak.” Bu örnekte الْخَبْرُ kelimesi kullanılmaz.

قَالَ تَعَالَى: "وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ. فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ."

“Gerçek kendilerine gelince onu yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine ilerde gelecektir.”²¹⁸ (En ‘âm 6/5)

الْأَخْبَارُ:

Haberin önceden bilen kitleye sahip olması durumudur.²¹⁹

Aynı durumu şu örnek ile de açıklamak mümkündür: “Bana yanımda olan bir şeyi haber veriyorsun.” Denilir, ancak bu cümle Arapça olarak تُنْبِئُونِي şeklinde söylenmez.

Burada haber kelimesi kullanılmaz çünkü kişi tarafından bilinmemektedir.²²⁰

قَالَ تَعَالَى: "عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ النَّبَاءِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ."

“Birbirlerine neyi soruyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi mi?”²²¹ (Neb’ e 78/1-3)

الْحَمْدُ:

Birini kendisinde bulunan övgüye layık hasletlerden dolayı övmektir. Dil ile sözlü olarak söylemek mümkündür.²²² Ebû Hilâl el- ‘Askerî şu şekilde açıklamıştır:

²¹⁶ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *a.g.e.*, s. 186.

²¹⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 160.

²¹⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 127.

²¹⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 160.

²²⁰ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *a.g.e.*, s. 212.

²²¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 581.

²²² Muhammed b. el-Ğâsım, *a.g.e.*, Cilt II, s. 79.

“Söz konusu nimet sahibini yüceltme amacıyla onu güzel sözle zikretmektir. ‘Hamd’ nimete karşılık olabileceği gibi, nimet karşılığı olmaksızın da olabilir. Şükür borcu ödeme mesabesinde ve insanın kendi kendine borçlu olması caiz değildir. Bu nedenle “Şükür” nimet gereği, “Hamd” ise hikmet gereği yapılır.”²²³

الشُّكْرُ:

Birine hak ettiği için onu övmek ve teşekkür etmektir. “Hamd” şükür’den daha üstündür. Çünkü “Hamd” şükür yerine geçer, fakat “Şükür” hamd yerine geçmez.²²⁴ Ebû Hilâl el-‘Askerî şu şekilde açıklamıştır: “Nimet sahibini yüceltmek amacıyla verdiği nimeti itiraf, nimete karşılık yapılan teşekkürdür, şâkir; “Şükreden”, “Yüceltme amacıyla verdiği nimet sebebi ile nimeti verenin hakkını zikreden” kişidir. Şükürün aslı “Güzel bir halin ızhâr edilmesi/ ortaya konmasıdır. Aynı zamanda “Şekr”, “Kadının mihrî” manasına da gelir, bu anlamına göre şükür: “Nimet verenin hakkını ödemek üzere verdiği nimetin hakkını açıkça ortaya koymaktır.” Nitekim küfür de “Nimeti verenin hakkını yalanlamak üzere nimetin üstünü örtmektir.”²²⁵

الْقِرَاءَةُ:

Sadece bir kelime için kullanılır. قَرَأَ فُلَانٌ اسْمَهُ “Falanca ismini okudu.” Denilir. تَلَى اسْمَهُ “İsmi tilavet etti.” Denilmez, çünkü asıl itibariyle tilâvet, “Bir şeyin başka bir şeyi takip etmesi.” Anlamına gelir.²²⁶

التَّلَاوَةُ:

İki veya daha fazla kelime için kullanılır. تَلَاهُ “Onu izledi.” Demektir. Çünkü “Tilâvet” birbirini izleyen kelimeler için kullanılır. Dolayısıyla izleme elverişli olmadığından sadece bir kelime için kullanılmaz.²²⁷

السَّبَبُ:

Kız ve erkek evladın çocuğu için kullanılan bir terimdir. Cemisi أَسْبَابٌ dur.²²⁸

الْحَفِيدُ:

Erkek evladın çocuğu için kullanılan bir terimdir. Cemisi حَفْدَاءٌ dur.²²⁹

²²³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 45.

²²⁴ Muhammed b. el-Kâsım, *a.g.e.*, Cilt II, s. 79.

²²⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 44.

²²⁶ *a.e.*, s. 70.

²²⁷ *a.e.*, s. 70.

²²⁸ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt II, s. 1026.

²²⁹ Aḥmed b. Muḥtâfa el-Lebâbîdî, *a.g.e.*, s. 134.

البكاء:

Sesin normalden farklı olarak titrek şekilde çıkması ve gözden yaş gelmesi durumudur.²³⁰

المئق:

Hıçkırarak ve yüksek sesle ağlama durumudur.²³¹ Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere المئق kelimesi البكاء kelimesine nazaran daha şiddetli ağlama durumudur.

أَنْتَ تَمِئُقُ، وَأَنَا مِئِقٌ، فَكَيْفَ تَمِئُقُ؟²³²

Sen ağlarsan, ben ağlarsam, biz nasıl orta yolu buluruz?

أَخَذَ- يَأْخُذُ:

Daha genel bir anlam verir, أَخَذْتُهُ لِبَهْجَةٍ “Şunu Behçet için aldım.” أَخَذَ الرَّجُلُ “Adamı aldı.” Gibi örnekler bu durumu açıklamaktadır.²³³ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا “Evet biz, onlardan kesin bir söz almıştık.” (Ahzâb 33/7) ayeti bu kelimeyi en iyi şekilde açıklamaktadır.²³⁴

تَنَاوَلَ- يَتَنَاوَلُ:

Bir şeyi özellikle kendisi için almak anlamına gelir, bir şeyi herhangi bir işte kullanmak için almayı gerektirir demek caizdir, bu nedenle de bu kelime Allah hakkında kullanılmaz.²³⁵

الخطأ:

Doğrunun zıddı olup kasten yapılmayıdır. İstemeyerek hata yapan için kullanılır.²³⁶

قَالَ تَعَالَى: "وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً"

“Bir mü`minin bir mü`mini öldürmesi olacak şey değildir, ancak yanlışlıkla olması başka.”²³⁷ (Nisâ 4/92)

²³⁰ Ahmed b. Fâris er- Râzî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 286.

²³¹ Muhammed b. el-Ğâsım, *a.g.e.*, s. 133.

²³² Bkz: Cemheretu'l-Emsâl, *a.g.e.*, Cilt II, s. 106.

²³³ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 191.

²³⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 417.

²³⁵ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 191.

²³⁶ *a.g.e.*, s. 54.

²³⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 88.

الغَطُّ:

Doğru olan bir Şeyi yanlış yerde zikretme veya anma durumudur.²³⁸

المدحُ:

Hem ölü hem de canlıyı övmek için kullanılır.²³⁹

التَّقْرِيطُ:

Sadece canlıyı, yaşayan kişiyi övmek için kullanılır.²⁴⁰

التَّامِينُ:

التَّقْرِيطُ'nun zıddıdır, ölmüş birini iyilikleri ile anmak anlamına gelir. Sadece ölüyü övmek için kullanılır.²⁴¹

التَّنَاءُ:

Ölmek üzere olan kişiyi övmek için kullanılır.²⁴²

الْفَرْدُ:

Benzerlerinden ayrı olmayı ifade etmez. Nitekim فُلَانٌ فَرْدٌ فِي دَارِهِ “Filanca evinde tek başınadır.” Denilir.²⁴³

الْوَادِدُ:

Zât ya da sıfat itibariyle, “Tek başına olma, bir olma.” Anlamını ifade eder. هُوَ “O, çağdaşları arasında tektir”, “Bir benzeri başkalarında bulunmayan bir nitelikte tektir.” Denilmektedir. اللهُ وَاحِدٌ “Allah birdir.” Şeklinde tercüme edilir, eğer haşa tekdir denilseydi, yukarıdaki örnekteki gibi “Misilleri var da onların arasında tektir.” Gibi bir anlam çıkacaktı. Bu şekilde tercüme edilerek onun zatının mişl ve Őibh'ten münferid olduğu, yalnızca ona has olduğu murâd edilir.²⁴⁴

الْكُلُّ:

Amillere bağlıdır ve ifadeye kül ile başlanır, cem' ifadesinde olduğu gibi, bazen söz başlangıcında pekiştirme anlamında da kullanılır.²⁴⁵

²³⁸ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 54, 55.

²³⁹ *a.e.*, s. 490.

²⁴⁰ *a.e.*, s. 490.

²⁴¹ *a.e.*, s. 490.

²⁴² *a.e.*, s. 48, 49.

²⁴³ *a.e.*, s. 193.

²⁴⁴ *a.e.*, s. 193.

²⁴⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 197.

²⁴⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 265.

"قَالَ تَعَالَى: "فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ" *"Bunun üzerine bütün melekler topluca secde ettiler."* ²⁴⁶ (Hicr 15/30) ayetindeki كَلَّمُهُمْ kelimesi bu durumu açıklamaktadır.²⁴⁷

الْجَمْعُ:

Daha önce geçmiş olan bir ifadeden sonra gelir, parçaları kapsamaktadır. "قَالَ تَعَالَى: "فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ" *"Bunun üzerine bütün melekler topluca secde ettiler."* ²⁴⁸ (Sad 38/73) ayetindeki أَجْمَعُونَ kelimesi bu durumu açıklamaktadır.²⁴⁹

النَّزِيْبُ:

Bir varlığın konumunu biçimi ile ifade ederken kullanılır, yalnızca doğru bir rota üzerindeki bir araya geliş için kullanılır.²⁵⁰

النَّظِيْمُ:

Varlığın ortaya çıkardığı varlıkla birlikteki konumunu da ifade eder. Bu nedenle, kendi asıl rengini göstermeyen birtakım renklerle kaplanmış olmaları sebebiyle, gerdanlık ve kolyeler için "Nazm" ifadesi kullanılır.²⁵¹

النِّيْبُ:

Bu kelime kaynakta evli olan çiftlerin kalmış olduğu yaşam alanı olarak nitelendirilmektedir. العُشُّ kelimesi de cinsiyet olarak farklı olan kuş çiftlerinin yaşam alanını nitelendirmektedir.²⁵² Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime daha çok karınca ve örümcek yuvalarını tanımlamaktadır, yani katlardan ve odalardan oluşmayıp, tek girişi olan "Tek alandan oluşan." Şeklinde nitelendirilmektedir.

قَالَ تَعَالَى: "وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ."

"Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin." ²⁵³ (Nahl 16/68)

الدَّارُ:

Tavanı olmayan yaşam alanına denir. Daha çok bahçe ve avluyu tanımlarken kullanılır. Bazı kaynaklarda da avlusu ve bahçesi olan eve denir.²⁵⁴

²⁴⁶ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 197.

²⁴⁷ *a.e.*, s. 207.

²⁴⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 458.

²⁴⁹ *a.e.*, s. 207.

²⁵⁰ Mas'ad Ebû'r-Ricâl, *a.g.e.*, s. 101.

²⁵¹ Muhammed b. et-Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfîn- İstîlâhâtü'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, thk: 'Alî Dahrûc, Mektebet Lubnân, Beyrût, 1996, Cilt I, s. 778.

²⁵² *a.e.*, s. 778.

²⁵³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 270.

²⁵⁴ Tevbe Sûresi Âyet: 24. – الْمَسْكُنُ kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de çoğulu الْمَسَاكِينُ şeklinde karşımıza

الْمَنْزِلُ:

İnşa edilip hususi olarak yaşamak için bina şeklinde olan konuta denir.²⁵⁵

الْمَسْكَنُ:

Bu kelime Arap toplumunda; içerisinde koridor ve odaları bulunduran, birçok bölmeden oluşan, katlardan meydana gelen yerleşim alanı olarak tabir edilmektedir, Kur'ân-ı Kerîm'de de bu kelime karşımıza çoğul sigasında çıkmaktadır ve durumu açıklar niteliktedir.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşıretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.”²⁵⁶ (Tevbe 9/24)

الرَّمِيلُ:

İş arkadaşı olarak yanında bulunan kişidir.²⁵⁷

الصَّاحِبُ:

Uzun süre ihtiyaç duyduğun, vakit geçirdiğin kişidir.²⁵⁸

الرَّفِيقُ:

Yolculukta sana arkadaşlık eden kişidir.²⁵⁹

الْخَلِيلُ:

Kalpden ve samimiyetle sana bağlı kişidir.²⁶⁰

Vakitlerin Tasnifi:²⁶¹

Sabah saat on için kullanılan bir kelimedir.

الضُّحَى:

çıkılmaktadır, الْمَسَاكِينُ kelimesinin çoğulu olan الْمَسَاكِينُ ile karıştırılmamalıdır.

²⁵⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 190.

²⁵⁷ ' Ahmed Muhtâr ' Abdulhamîd ' Omar, *a.g.e.*, Cilt V, s. 996.

²⁵⁸ *a.e.*, Cilt V, s. 996.

²⁵⁹ *a.e.*, Cilt V, s. 996.

²⁶⁰ *a.e.*, Cilt V, s. 996.

²⁶¹ Ebû Mansûr es-Şe'âlibî, *Fıkhü'l- Luğa ve Sırru'l ' Arabiyye, el-Faşlus-Sâbi ' Aşar*, el-Mektebetu'l- 'Asriyye, Beyrût, 2. Baskı, H/1420, s. 348.

Sabah saat dokuz için kullanılan bir kelimedir.	الغَدُو:
Sabah saat sekiz için kullanılan bir kelimedir.	البُكُورُ:
Sabah saat yedi için kullanılan bir kelimedir.	الشُّرُوقُ:
Sabah saat altı için kullanılan bir kelimedir.	الصَّبَاحُ:
Sabah saat beş için kullanılan bir kelimedir.	الصُّبْحُ:
Sabah saat dört için kullanılan bir kelimedir.	الفَجْرُ:
Sabah saat üç için kullanılan bir kelimedir.	السَّحُورُ:
Akşam sekiz için kullanılan bir kelimedir.	العَسَقُ:
Akşam saat yedi için kullanılan bir kelimedir.	الشَّفَقُ:
Akşam saat altı için kullanılan bir kelimedir.	الغُرُوبُ:
Akşam saat beş için kullanılan bir kelimedir.	العِشَاءُ:
Öğleden sonra saat iki için kullanılır.	العَصْرُ:
Öğlen saat bir için kullanılır.	الظَّهْرَةُ:

Ebû Hilâl el-‘Askerî, الشُّرُوقُ kelimesini البُرُوعُ kelimesi ile mukayese etmiş ve şöyle demiştir:

الشُّرُوقُ:

“Şurûk” kelimesi “Tulû” manasında doğmaktır, ancak “Tulû” kelimesi “Şurûk” kelimesinden daha genel bir anlam ifade eder. طَلَعْتُ “Doğdum.” Denilir ancak طَلَعَ الرَّجُلُ “Adam doğdu.” Denilmez. شَرَقَ الرَّجُلُ “Adam doğdu.” Denilir.²⁶²

البُرُوعُ:

Doğmanın başlangıcıdır, bu sebeple Allah güneş doğarken yüce kitapta “buzûg” kelimesi ile tanımlamıştır.²⁶³ قَالَ تَعَالَى: فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَارِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ ²⁶⁴ “Güneş’i doğarken görünce de “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük.” Dedi. O da batınca (kavmine dönüp), Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştüğunuz şeylerden uzağım dedi.” ²⁶⁴ (En‘âm 6/78) Âyeti bu durumu ifade etmektedir.

²⁶² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 465.

²⁶³ *a.g.e.*, s. 465.

²⁶⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 137.

نَحْوُ:

Bir şeyin yakınlığını ifade etmek için veya miktar için kullanılır.²⁶⁵

مَعِيَ نَحْوُ مَنَّةٍ لِّبِرَّةٍ

حَوَالِي:

Mekân zarfı olup çoğunlukla muzaf olarak gelir, miktar için kullanılır, *حَوَالِي* kelimesinden türemiş olup tenvin hazfedilmiş ve *ي* ilave edilmiştir.²⁶⁶

الإِخْتِفَاءُ:

Anma merasimi anlamındadır, karşılama, ikramda bulunma, insanların geleneksel olarak her sene ülkenin bağımsızlığını kutlamasında bu kelime kullanılır.²⁶⁷

الإِخْتِفَالُ:

Belirli bir etkinliği yerine getirme, bir kutlama merasiminde insanların bir araya gelerek karşılıklı tebrikleşmesine verilen addır.²⁶⁸

Suyun çeşitleri:²⁶⁹

أَسِينٌ:

Kimsenin içmediği kirli su için kullanılmaktadır.

أُجَاحٌ:

Acılı ve tuzlu su için kullanılmaktadır.

فُرَاتٌ:

Tatlı su için kullanılmaktadır.

سَلْسَبِيلٌ:

Lezzetli pınar suyu için kullanılmaktadır.

فُرَاحٌ:

Saf, herhangi bir şey karışmamış, temiz su için kullanılmaktadır.

حَمِيمٌ:

Sıcak su için kullanılmaktadır.

²⁶⁵ Aḥmed Muḥtâr ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt I, s. 337.

²⁶⁶ *a.e.*, s. 337.

²⁶⁷ Muḥammed b. ‘Abdurrezzâk el-Murtaḍâ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, s. 305.

²⁶⁸ *a.e.*, s. 311.

²⁶⁹ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *et-Telḥîş fi Ma‘rifeti es-Mâi’l-Eşyâ*, Dâru Ṭalâs, Şam, 2. Baskı, 1996, s. 287.

لَاذًا يُلَوِّدُ بِ (أَلْوُدُّ):

Hayrı ve iyiyi talep etmek için kullanılır.²⁷⁰

عَادًا يَعُوذُ بِ... مِنْ (أَعُوذُ):

Şerden ve kötülükten yalnızca Allah'a sığınmak için kullanılır.²⁷¹

النُّورُ:

Başka bir cisimden faydalanarak yansıma sonucu elde edilen aydınlatma şeklidir. Ayın güneş aracılığıyla aydınlatması gibi.²⁷²

الضِّيَاءُ:

Kendi bünyesinde bulunan ışık vasıtasıyla aydınlatma şeklidir. Güneş'in kendi ışınlarıyla dünyayı aydınlatması gibi.²⁷³

قَالَ تَعَالَى: "هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابِ."

"O, Güneş'i bir ışık (kaynağı), Ay'ı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ona menziller takdir edendir." ²⁷⁴ (Yûnus 10/5)

النَّصْرُ:

Düşmanlara karşı koymada manen yapılan yardıma mahsustur.²⁷⁵

قَالَ تَعَالَى: "وَأَخْرَىٰ نُجُوبَهَا نَصْرًا مِنَ اللَّهِ وَقَتَحَ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ الْمُؤْمِنِينَ."

"Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele!" ²⁷⁶ (Şâf 61/13)

المَعُونَةُ:

Her alanda genel olarak yardım etme manasında kullanılır.²⁷⁷

المُسَاعَدَةُ:

Her alanda kullanılır, ancak المَعُونَةُ kelimesinden daha geneldir.²⁷⁸

الصَّمْتُ:

²⁷⁰ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, Cilt IX, s. 438.

²⁷¹ *a.e.*, s. 438.

²⁷² el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 196.

²⁷³ *a.e.*, s. 196.

²⁷⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 207.

²⁷⁵ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 210.

²⁷⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 550.

²⁷⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 210.

²⁷⁸ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, Cilt VIII, s. 204.

Edeph ve terbiyeden dolayı susmak anlamına gelir.²⁷⁹

السُّكُوتُ:

Korkudan dolayı susmak anlamına gelir.²⁸⁰

السُّكُونُ:

Durgunluk, sakin olma ve hareketsizlik anlamına gelen bu kelime, fiziksel sessizliği tanımlamak için kullanılır.²⁸¹ Arapçada harfin harekesiz olarak “Cezim” “Kendi sesi ile okunması durumu.” Da denilir.

الكَّابَةُ:

Hüzün eserinin yüzde ortaya çıkma durumudur, bu anlamdan hareketle, عَلَيْهِ كَابَةٌ “Üstünde üzüntü belirtileri var.” İfadesi kullanılır.²⁸²

Nâbiğa şiirinde şöyle demiştir:

”إِذَا حَلَّ بِالْأَرْضِ الْبَرِيَّةِ

أَصْبَحَتْ كَيْبَةً وَجْهٍ غُبُّهَا غَيْرُ طَائِلٍ“

“Yerleştiğinde yeryüzüne çöl,

Kader belirtisi olur bir yüzün akıbeti faydasız.”

Nâbiğa bu ifadesinde, “كَابَةٌ” kelimesini yüzdeki keder belirtisi anlamında kullanmıştır.²⁸³

الْحُزْنُ:

Kalpte meydana gelen üzüntü manasına gelir.²⁸⁴

التَّحَسُّسُ:

İnsanlara faydalı olmak için araştırmaktır.²⁸⁵

قَالَ تَعَالَى: "يَا بُنَيَّ إِذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ"

²⁷⁹ Ebu'l-Hasan ‘Ali el-Mursî, *el-Muḥaṣṣiṣ*, thk: Ḥalil İbrâhîm Ceffâl, Dâru İḥyâ’ Turâsi'l-‘Irâkî, Beyrût, H/1417, Cilt I, s. 228.

²⁸⁰ *a.e.*, s. 228.

²⁸¹ Bkz: Elektronik kaynak: İbrahim Oruç, *Arapçada Anlam Çeşitleri “Sevmenin Türleri”*, <https://twitter.com/oruccibrahim/status/1287507717129736193>

²⁸² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 397.

²⁸³ *a.e.*, s. 397.

²⁸⁴ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 65.

²⁸⁵ *a.e.*, s. 79.

“Ey oğullarım! Gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın.”²⁸⁶ (Yûsuf 12/87)

التَّجَسُّنُ:

Yasal olmadan insanların özelini araştırmak, casusluk yapmak amacıyla bilgi toplamaktır.²⁸⁷

قَالَ تَعَالَى: "وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا."

“Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın.”²⁸⁸ (Hûcurât 49/12)

التَّعَسُّنُ:

Halkın maddi durumunu öğrenme amacıyla gece evleri dolaşma durumudur, bunu ilk yapan Hz. Ömer’dir.²⁸⁹

الْعَامُّ:

Bolluk ve bereketli yılları tanımlamak için kullanılan bir kelimedir.²⁹⁰

السَّنَةُ:

Olumsuz hava şartları ve kıtlık olan yıllar için kullanılan bir kelimedir. Türkçedeki “Sene” kelimesi Arapça olan bu kelimedir.²⁹¹

el-isfehânî, الْعَامُّ ve السَّنَةُ kelimelerinin aynı anlamı taşıdığını söylese de, Arap toplumunda السَّنَةُ kelimesinin olumsuz durumlar için, الْعَامُّ kelimesinin olumlu durumlar için kullanıldığı söylenmektedir.²⁹²

قَالَ تَعَالَى: "قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا"

“Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz.”²⁹³ (Yûsuf 12/47)

الْهَضْمُ:

²⁸⁶ 240.

²⁸⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 79.

²⁸⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 515.

²⁸⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 79.

²⁹⁰ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 345

²⁹¹ *a.e.*, s. 345.

²⁹² *a.e.*, s. 345.

²⁹³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 239.

Kişinin bazı haklarından yoksun bırakılması anlamında kullanılır.²⁹⁴

الظُّلْمُ :

Kişinin tüm haklarından yoksun bırakılması anlamında kullanılır.²⁹⁵

قَالَ تَعَالَى: "فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا."

"Kim de inanmış olarak salih ameller işlerse, o ne zulme uğramaktan korkar ne yoksun bırakılmaktan." ²⁹⁶ (Tâhâ 20/112)

الْأَبَدِي :

Sonu olmayan, kesintisiz anlamında kullanılır.²⁹⁷

الْأَزَلِي :

Başı olmayan, kesintisiz anlamında kullanılır.²⁹⁸

الْأَمْدِي :

Başı ve sonu olan belirli zaman aralığı için kullanılır.²⁹⁹

السَّرْمَدِي :

Başı ve sonu olmayan, her ikisinin de devamından ibarettir.³⁰⁰

الْجِدْلُ :

Mutluluğun ilk evresini nitelerken kullanılan bir kelimedir.³⁰¹

الْبَهْجَةُ :

Kalbe ferahlık veren güzellik olup, mutluluğun dış görünüşe yansımış halidir.³⁰²

الْإِسْتِبْشَارُ :

İyi haber veya bir müjde ile mutlu olma, sevinme durumudur. İstif'âl babı talep bildirir, mustebşir de bir müjde ile sevinmek isteyen ve ona ulaşan kimse demektir.³⁰³

الْإِرْتِيَاخُ :

²⁹⁴ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 231.

²⁹⁵ *a.e.*, s. 231.

²⁹⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 320.

²⁹⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 37.

²⁹⁸ *a.e.*, s. 37.

²⁹⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 316.

³⁰⁰ *a.e.*, s. 316.

³⁰¹ Ahmed b. Fâris er- Râzî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 438.

³⁰² Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 388.

³⁰³ *a.e.*, s. 394.

Bir aktivite veya iş sonucu meydana gelen mutluluk için kullanılır.³⁰⁴ Spor aktivitesinde galip gelen bir sporcunun altın madalya kazanması gibi.

السُّرُورُ:

Hakiki anlamda bir fayda veya lezzet sebebiyle fayda sağlanması sonucu veya istenilen şekilde sonuçlanması durumunda meydana gelen sevinç, tepkidir.³⁰⁵

الْفَرْحُ:

Aşırı derecede mutlu olma durumu anlamına gelir, kendisinde bir fayda veya lezzet olmayan bir şey sebebiyle de olur.³⁰⁶ Oyun, eğlence vb. vermiş olduğu haz duygusudur.³⁰⁷

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ."

"Allah, böbürlenip şımaranları sevmez." ³⁰⁸ (Kâşâş 28/76)

الصَّبِيَّانُ يَفْرَحُونَ بِالسَّبَّاحَةِ وَالرَّقْصِ.

Çocuklar yüzmekten ve dans etmekten mutluluk duyuyorlar.

الْمَرْحُ:

Kibirli ve böbürlenerek aşırı mutlu olma durumudur. Azdan çoğa doğru şu şekilde sıralanabilir.³⁰⁹

قَالَ تَعَالَى: "وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا."

"Yeryüzünde böbürlenerek yürüme." ³¹⁰ (İsrâ 17/37)

الْأُخْمَادُ:

Geniş çaplı ateş veya yangını söndürmek için kullanılır. أَخْمَدْنَا النَّارَ فِي الشَّارِعِ "Caddedeki yangını söndürdüm." İfadesi buna örnektir. Bazı dil bilimciler bu kelimenin üstünlük sağlamak sureti ile olduğunu beyan etmektedir. وَالفِتْنَةُ حَمَدَتْ نِيرَانُ "Zulüm ve fitne ateşi söndü." İfadesi bu duruma örnektir.³¹¹

الإِطْفَاءُ:

³⁰⁴ Ahmed Muhtâr 'Abdulhamîd 'Omar, *a.g.e.*, Cilt II, s. 954.

³⁰⁵ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 277.

³⁰⁶ *a.e.*, s. 394.

³⁰⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 277.

³⁰⁸ Halîl Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 394.

³⁰⁹ *a.e.*, s. 186.

³¹⁰ Halîl Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 282.

³¹¹ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 452.

Hem geniş hem küçük çaplı ateş veya yangını söndürmek için kullanılır. أَطْفَأْتُ الشَّمْعَةَ وَأَطْفَأْتُ النَّارَ “Mumu ve ateşi söndürdüm.” Bu duruma örnektir. Mecaz olarak طَفِيَءَ غَضَبَهُ “Öfkesini söndürdü.” İfadesi bu duruma örnektir. Çünkü öfkeyi söndürmek nezaket ve yumuşaklıkla olur.³¹²

دَنَى يَدْنُو:

Sadece iki şey arasındaki mesafe yakınlık için kullanılır, دَارُهُمَا دَانِيَتَانِ “O, ikisinin evi yakındır.” İfadesi bu duruma örnektir.³¹³

قَرَبَ يَقْرُبُ:

Genel bir kullanıma sahiptir, iki ve ikiden fazla şey içinde kullanılır. قُلُوبُنَا تَتَقَارَبُ “Kalplerimiz birbirine yakındır.” ve هُوَ قَرِيبٌ فِي قَلْبِهِ “O, kalben yakındır.” İfadeleri bu duruma örnektir.³¹⁴

الْحَامِلَةُ:

Eğer kadın sırtında yük vb. taşır ise: اِمْرَأَةٌ حَامِلَةٌ olarak tâi marbûta ile kullanılır, çünkü erkekte sırtında yük vb. taşıyabilir.³¹⁵

الْحَامِلُ:

Eğer kadın hamile ise; اِمْرَأَةٌ حَامِلٌ olarak tâi marbûta olmadan kullanılır, çünkü erkek bu durumda kadınla aynı şartlarda olamaz.³¹⁶

النَّصَادُ:

³¹² a.e., s. 452.

³¹³ a.e., s. 463.

³¹⁴ a.e., s. 463.

³¹⁵ Muhammed b. Mükerrrem b. ‘Alî, *Lisânu’l-‘Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1993, 3. Baskı, Cilt IV, s. 2104. Sözlük kelimelerin son harfî esas alınarak hazırlanmıştır. Eser, Arapçadaki en sağlam ve en çok müracaat edilen sözlük olarak bilinmektedir. Eserde ayet ve hadisler öncelikli olmak üzere; Arap şiiri, emsal ve hikmetli sözlerden yararlanılmıştır. Eser en kapsamlı sözlük olarak bilinmesinin yanı sıra tefsir, hadis ve edebiyat gibi konuları da ele almaktadır. 20 cilde yakın olan bu eser ansiklopedi mahiyetindedir. Bkz: Cüneyt Eren, a.g.e., s. 24.

³¹⁶ Muhammed b. Mükerrrem b. ‘Alî, a.g.e., Cilt IV, s. 2104.

Fiillerde olan zıt anlama denir. Nitekim *الفِعْلَانُ مُتَضَادَّانِ* “İki fiil birbirine zıddır.” Denilir, ancak *مُتَضَادَّانِ* iki fiil birbiriyle çelişiktir denmez, fiilin söze eşlik etmesi durumunda *التَّضَادُّ* kelimesi kullanılır, Zeyd’in fiili yani yaptığı şey söylediğinin zıddıdır denilir. Ebû ‘Ali’ye göre: Her iki zıt, birbirini ortadan kaldırır, fakat birbirini ortadan kaldıran iki şey birbirinin zıddı değildir; “Ölüm” ve “İrade” gibi.”

Ebû Bekr şöyle demiştir: “Ölüm ve irade birbirine engel oldukları ve birbirini alıkoydukları için birbirine zıt iki şeydir.”³¹⁷ el-Cezâirî de bu kelimeyi şu şekilde izah etmiştir: “Karşıtı ile bir arada bulunabilir, azalıp çoğalması mümkündür. Siyah ve beyaz gibi. Bir cisim aynı anda iki rengi barındırabilir.”³¹⁸

التَّنَاقُضُ:

Söz ve kelamda olan çelişkiye denir. İki söz birbirinin çelişigi olabilir, ama iki söz birbirinin zıddı olamaz. İki *tenâkuz* “Anlamda birbirini ortadan kaldıran iki şey.” Diye tanımlanır, ancak iki *tehdâd* ise “Varlık bakımından birbirini ortadan kaldıran iki şeydir.”³¹⁹ el-Cezâirî de bu kelimeyi şu şekilde izah etmiştir: “Karşıtı ile bir arada olmama durumudur, aynı zamanda değişkenlik göstermeyendir. Hareketlilik ve sabit kalma gibi.”³²⁰

المُعَاكِسُ:

Yer ve yöndeki zıtlığı tanımlarken kullanılır.³²¹ denilir. *الِاتِّجَاهُ التَّنَاقُضُ* ve *المَوْقِعُ التَّنَاقُضُ* denilmez, dilde galata sebep olur. *الِاتِّجَاهُ الْمُعَاكِسُ* ve *المَوْقِعُ الْمُعَاكِسُ*

الهَبُوطُ:

İnip daimî kalıcılığa denir, varılan yerde kalıp ikamet etme durumu vardır.³²² Bazı kaynaklarda yağmurun ve uçağın inmesini ifade ederken kullanılmaktadır.

قَالَ تَعَالَى: " قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِهْبَطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ" (إِذْ هَبُوا لِمِصْرَ لِلْإِقَامَةِ فِيهَا)

³¹⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 38.

³¹⁸ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 164.

³¹⁹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 39.

³²⁰ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 164.

³²¹ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt III, s. 2328.

³²² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 445.

“O da size, “iyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var” demişti.”³²³ (Bakara 2/61)

النُّزُولُ:

Geçici kalmaya denir, yerleşme söz konusu değildir, süreklilik yoktur.³²⁴ Bu nedenle otellerde geçici konaklama olduğu için Tunus gibi bazı Arap ülkelerinde oteller için الفُتْدُقُ kelimesi yerine النُّزُولُ kelimesi kullanılmaktadır. Kurân’ın ve meleklerin yeryüzüne inmesini de ifade etmektedir.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

“Gerçek şu ki, biz Onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirmeye (başladık).”³²⁵ (Kıadr 97/1)

الطَّرِيقُ:

Suhûleti “Kolaylığı” gerektirmez, daha çok somut etkenler için kullanılır.³²⁶

السَّبِيلُ:

Kendisinde yol bulunan veya bulunmayan şeylere verilen bir isimdir, سَبِيلُكَ أَنْ “Senin yolun şöyle yapmandır.” Denir, bu ifade ile amaç, edindiği şeyin yolu murâd edilir ve sebîl “Yol” amaçlayan kimseye izafe edilir. Bununla da amaç ortaya çıkar.³²⁷

الدَّاهِي:

Çok zeki olan bir kişi için kullanılır.³²⁸

العَبْقَرِيُّ:

Çok yetenekli kişi için kullanılır.³²⁹

الضَّعْفُ:

Bedenin kuvvet olarak eksik olma durumudur, yani istenilen o iş için gerekli kuvvetin bedende bulunmama durumudur.³³⁰

³²³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 4.

³²⁴ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 445.

³²⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 598.

³²⁶ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 449.

³²⁷ *a.e.*, s. 449.

³²⁸ Kâhire Arap Dili Topluluğu Yazarları, *a.g.e.*, s. 301.

³²⁹ *a.e.*, s. 301.

³³⁰ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 163.

الْوَهْنُ:

Korku ve benzeri durumlardan vücut direncinin kırılma durumudur.³³¹

الإختصارُ:

Yazılı veya sözlü bir ifadenin anlamını bozmaksızın gereksiz fazlalıkları ayıklamaktır. Bu sebeple daha önce söylenmiş ya da yazılmış olan eser veya ifadelerde söz konusudur.³³² el-Cezâirî: “Sözün kısa, mananın çok olmasıdır.” Şeklinde tanımlamıştır.³³³

الإقتصارُ:

Sözünde mananın da kısa olmasıdır.³³⁴

الدَّهَبُ:

Tamamen altın olup başka maden türlerini içermeyen saf altın, külçe altındır.³³⁵

التَّيْرُ:

Toz altına verilen addır, farklı maden türlerini de barındırır.³³⁶

Bardak Çeşitleri:³³⁷

الْقَدْحُ:

Cam bardak için kullanılır.

العَسُّ:

Ahşap bardak için kullanılır.

المِرْكَنُ:

Seramik, porselen bardak için kullanılır.

الصُّوَاعُ:

Gümüş veya altın bardak için kullanılır.

³³¹ *a.e.*, s. 163.

³³² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 31.

³³³ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 40

³³⁴ *a.e.*, s. 40

³³⁵ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *a.g.e.*, s. 44.

³³⁶ *a.e.*, s. 44.

³³⁷ Ahmed b. Muştafa el-Lebâbîdî, *a.g.e.*, s. 332.

Ebû Hilâl el- ‘Askerî الكأس ve القدح kelimeleri için الكأس dolu bardağı nitelerken kullanıldığını,³³⁸ القدح da hem dolu hem boş bardak için kullanıldığını belirtmiştir.³³⁹

النَّصَبُ:

İnsanın kendini tamamen işine vermesi sonucu hissedilen yorgunluktur.³⁴⁰

قَالَ تَعَالَى: "فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي جَدَّاءٌ لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا."

“Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence: Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük.” Dedi.”³⁴¹ (Kehf 18/62)

اللُّغُوبُ:

Bedensel yorgunluğun ilk aşamasıdır.³⁴²

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ

“And olsun, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde (altı evrede) yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.”³⁴³ (Kaf 50/38)

الكَبِدُ:

Ruhsal ve psikolojik yorgunluk için kullanılır.³⁴⁴

قَالَ تَعَالَى "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ"

“Biz insanı gerçekten bir sıkıntı ve zorluk içinde yarattık.”³⁴⁵ (Beled 90/4)

التَّعَبُ:

رَاحَةٌ kelimesinin zıddı olup uyuksuzluktan, yaşın ileri olmasından kaynaklı vücut takatinin çabuk tükenmesi durumudur.³⁴⁶

التَّلْقِينُ:

Sadece sözlü öğretme şeklini ifade ederken kullanılır.³⁴⁷

³³⁸ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *a.g.e.*, s. 474.

³³⁹ *a.e.*, s. 474.

³⁴⁰ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, Cilt IV, s. 216.

³⁴¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 294.

³⁴² ez-Zebîdî, *a.g.e.*, Cilt IV, s. 216.

³⁴³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 517.

³⁴⁴ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, Cilt IV, s. 216.

³⁴⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 593.

³⁴⁶ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt I, s. 293.

³⁴⁷ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *a.g.e.*, s. 82.

التَّعْلِيمُ:

Sözlü yazılı her çeşit öğretme şeklini ifade ederken kullanılır.³⁴⁸ şeklinde gelir. إِنَّ اللَّهَ يُلْقِنُ الْعَبْدَ إِنَّ اللَّهَ يُعَلِّمُهُ bu sebeple

الْقَرْضُ:

الْقَرْضُ daha çok bir malın kendisi için (gümüş veya mal) kullanılır. Dirhem olarak ödemek üzere dirhem olarak birinin malını almaktır, bu miktar geri ödenene kadar onun üzerinde borç olarak kalır. Her قَرْضٌ “دَيْنٌ” dır, her دَيْنٌ ise “قَرْضٌ” değildir, çünkü قَرْضٌ borç alınan mal türünden olur; oysa الدَّيْنُ böyle değildir. İkisi arasında bu şekilde ayırım yapılmıştır. “Ona borç verdi.” Cümlesi söz konusu “Malı, bedelini almak üzere ona verdi.” Anlamına gelir. Yine aynı şekilde أَدَيْتُ الصَّلَاةَ فِي وَقْتِهَا “Namazı vaktinde ödedim/ eda ettim.” Denilir. Ancak kaza namazı için قَضَيْتُ مَا نَسَيْتُ مِنَ الصَّلَاةِ “Unuttuğum namazı kaza ettim.” Denilir, çünkü kaza “قَرْضٌ” (borç ödeme) gibidir.³⁴⁹

الجُودُ:

Bol ve karşılıksız verme, istemeksizin çok ihsanda bulunma anlamına gelir. Bu kelime gökten sağanak yağmur yağdığında söylenen جَادَتْ السَّمَاءُ “Gökyüzü bol yağmur bıraktı.” İfadesinden gelir. الْفَرَسُ الْجَوَادُ ifadesi “Çok iyi koşan at.” Demektir. Yüce Allah, hikmetin gerektirdiği oranda son derece lütufkâr olduğu için cevâddır.³⁵⁰

الكَرَمُ:

Bu kelimenin birden fazla anlamı bulunmaktadır ancak konuyla ilişkili olanları şu şekilde sıralamak mümkündür: “Az olsun çok olsun bir şeyi gönül rızasıyla içten gelerek vermektir.” Şeklinde tanımlanmaktadır. Şayet kişi elde ettiğini herhangi bir iş yapmadan veya çaba sarf etmeden elde etmiş, yani rızık sahibinin bir ihsanı ise, رِزْقٌ كَرِيمٌ “Allah’ın lutfettiği rızık.” İfadesi kullanılır.³⁵¹

Ayrıca kerîm “Seyyid/efendi” anlamına gelir, nitekim Hz. Peygamber’in bir hadisinde şöyle buyurulmaktadır:

“Bir kavmin seyyidi/efendisi size gelecek olursa, ona karşı cömert davranın.”³⁵²

النُّوَابُ:

³⁴⁸ a.e., s. 82.

³⁴⁹ a.e., s. 243.

³⁵⁰ a.e., s. 247; el-Cezâirî, a.g.e., s. 100.

³⁵¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 250; el-Cezâirî, a.g.e., s. 100.

³⁵² Muhammed İbni Mâce, *Sunen-i İbni Mâce*, çev: Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2008, Cilt XI, s. 120, 121.

Hak edilenlerin üzerinde bir mükafattır, ancak amelden sonra söz konusu olabilir, daha çok “İyiliklerin karşılığı” anlamındadır.³⁵³

الأَجْرُ:

Ücret verilecek kimsenin fiilinden önce olur, buna istinaden مَا أَعْمَلُ حَتَّى أَخْذَ أَجْرِي ifadeyi kullanılır, ticarete konu olan malların en düşük bedellerle alınıp, fiyatlandırılarak satılması yoluyla elde edilen ücret anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime “Faydalanma karşılığı bedel verme.” Anlamı da vardır.³⁵⁴

الجُوعُ:

Vücudun yemeğe ihtiyaç duyma durumudur, الشَّبْعُ kelimesinin zıddıdır.³⁵⁵

قَالَ تَعَالَى " فَالْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ. "

“Kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin.”³⁵⁶ (Kureyş 106/4)

الْخِصَاصَةُ:

Eğer kişi yemesine rağmen doymamışsa kullanılır.³⁵⁷

قَالَ تَعَالَى: "يُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خِصَاصَةٌ."

“Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları (muhacirleri) kendilerine tercih ederler.”³⁵⁸ (Haşr 59/9)

السَّعْبُ:

Yorgunluktan ve bitkinlikten kaynaklanan açlık durumudur.³⁵⁹

قَالَ تَعَالَى: "أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ."

“Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.”³⁶⁰ (Beled 90/14-16)

الْمَخْمَصَةُ:

Midenin boş olmasından dolayı hissedilen açlık durumudur.³⁶¹

قَالَ تَعَالَى: "فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ."

³⁵³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 350.

³⁵⁴ *a.e.*, s. 350.

³⁵⁵ Muhammed b. İbni Manzûr, *a.g.e.*, Cilt II, s. 20.

³⁵⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 602.

³⁵⁷ İbni Manzûr, *a.g.e.*, Cilt II, s. 31.

³⁵⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 544.

³⁵⁹ İbni Manzûr, *a.g.e.*, Cilt II, s. 47.

³⁶⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 593.

³⁶¹ İbni Manzûr, *a.g.e.*, Cilt II, s. 323.

“Şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”³⁶² (Mâide 5/3)

Süsleme çeşitleri:³⁶³

Duvar ve taş üzerindeki süse denir.	النَّقْشُ:
Kağıt üzerindeki süse denir.	الرَّقْشُ:
Elbise üzerindeki süs ve dekorasyona denir.	الْوَشْيُ:
Deri üzerine yapılan süs ve dövme denir.	الْوَسْمُ:
El üzerine yapılan süs ve dövme içindir.	الْوَشْمُ:

الإختلافُ:

Bir delile veya kanıtı dayanarak karşıt görüşü savunma durumudur, bunun yanında her zaman kötü ve yerilmiş farklılık anlamına gelmez, gece ve gündüzün ihtilafını buna örnek verebiliriz ikisi de Hz. Allah'ın eseridir. " قَالَ تَعَالَى: " O, diriltendir, öldürenidir. Gece ile gündüzün birbirini takip etmesi de O'na aittir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"³⁶⁴ (Mu'minûn 23/80). Ayetten de anlaşılacağı üzere gece ve gündüzün ihtilafı bir yasa doğrultusunda sürüp gider ve ihtilaf sahibinin ilmine delâlet eder.³⁶⁵

الخِلافُ:

Bir delile veya kanıtı dayanmaksızın karşıt görüşü savunma durumudur.³⁶⁶

Arapçada kuyu çeşitleri:³⁶⁷

Dibi derin olan kuyuya verilen addır.	الجُبُّ:
İçerisinde az su bulunduran kuyuya denir.	الرَّكِيَّةُ:
Sahibi olduğu bilinen kuyudur.	الْقَلْبِيُّ:
İçerisinde çok su bulunduran kuyu için kullanılır.	العَلِيمُ:
Taş ile kazılmış kuyuya denir.	الْحَسِيفُ:
Büyük kuyuya denir.	الرَّسُّ:

³⁶² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 105.

³⁶³ Ebû Mansûr Eş-Se'âlibî, *a.g.e.*, *el-Faşlu 's- Sâlisu ve 'İşrûn*, s. 128.

³⁶⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 341.

³⁶⁵ Ebû Hilâl el- 'Askerî, *a.g.e.*, s. 222.

³⁶⁶ *a.g.e.*, s. 222.

³⁶⁷ Ebû Mansûr eş-Se'âlibî, *a.g.e.*, s. 308

Yağmur suyunu bulunduran kuyuya denir

الْبُرُ:

السَّرْعَةُ:

Gerektiği kadar ve istenilen seviyede hızlı hareket etme durumudur. Diğer bir ifadeyle: Öne geçilmesi gerektiğinde öne geçme durumu olup bir övgü niteliğindedir. Zıddı olan الإبطاء “Yavaş hareket etmek.” Olup bir yergi niteliğindedir. “Ben sana gelmekte acele ettim ki razı olasın rabbim...”³⁶⁸ (Tâhâ 20/84) ayetindeki عَجَلْتُ kelimesinin taşıdığı mana أُسْرَعْتُ “Hızlı hareket ettim” anlamındadır.³⁶⁹

العَجَلَةُ:

Gerektiğinden ve istenilenden fazla hızlı hareket etme durumu olarak nitelendirilir, öne geçilmesi gerekli olmayan konularda öne geçmek anlamına gelir, bu da kötülenmiş bir niteliktir.³⁷⁰

Arapçada göz hastalıkları:³⁷¹

Göz ve kalp için kullanılır.

الْأَعْمَى:

Sadece göz için kullanılır.

الْمَكْفُوفُ:

Doğuştan kör olarak doğan kişi için kullanılır.

الْأَكْمَاهُ:

Sonradan kör olan kişi için kullanılır.

الضَّرِيرُ:

Uyku çeşitleri:³⁷²

السِّنَةُ:

Uykunun ilk evresini tanımlarken kullanılır.

قَالَ تَعَالَى: "اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ."

“Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O’nu ne bir uyuklama tutabilir ne de bir uyku.”³⁷³ (Bağara 2/255)

النُّعَاسُ:

Uyuklama durumu, uykusuz hissetme halidir.

قَالَ تَعَالَى: "إِذْ يُعَذِّبُكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ."

³⁶⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 315.

³⁶⁹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 298.

³⁷⁰ *a.e.*, s. 298.

³⁷¹ Ebu’l-Hasan ‘Ali el-Mursî, *a.g.e.*, Cilt I, s. 102.

³⁷² Yâ‘kûb İbni’s-Sikkît, *a.g.e.*, Cilt XIII, s. 449.

³⁷³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 41.

“Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor.”³⁷⁴ (Enfâl 8/11)

الهَجُوعُ:

Kesintili şekilde ve aralıklarla uyuma durumudur.

قَالَ تَعَالَى "كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ."

“Geceleri pek az uyurlardı.”³⁷⁵ (Zâriyât 51/17)

الرُّفُودُ:

Uzun uyku olarak tanımlanmaktadır.

قَالَ تَعَالَى: "وَتَحْسَبُهُمْ آيْقَاطًا وَهُمْ رُفُودٌ."

“Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçırdın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.”³⁷⁶ (Kehf 18/18)

الْأَثَرُ:

Bir şeyden sonra olan, yani gerçekleşen bir durumun veya olayın izi olarak nitelendirilir. "Yağmur yağdıktan sonra sel felaketinin meydana gelmesi."³⁷⁷

الْعَلَامَةُ:

Bir şeyden önce olan, yani bir olayın veya durumun gerçekleşmesinden önce tezahür eden belirtiler olarak tanımlanmaktadır. "Yağmurdan önce bulutların ortaya çıkması." Gibi.³⁷⁸

³⁷⁴ a.e., s. 176.

³⁷⁵ a.e., s. 519.

³⁷⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 292.

³⁷⁷ Ebû Hilâl el-Askerî, a.g.e., s. 81.

³⁷⁸ a.e., s. 81.

Güç, çaba ve gayret olarak nitelendirilir.³⁷⁹

الْجُهْدُ:

الْجَهْدُ:

Bir durum ya da olay karşısında karşılaşılan zorluk, meşakkat olarak tanımlanır.³⁸⁰

المُخْتَالُ:

Kişinin duruşu, görünüşü ve elbiseleri ile gururlanması, kişinin kendisini insanlardan üstün görmesi durumudur.³⁸¹

الْفُحُورُ:

Sözü ile gururlanan, İnsanlara küçümser gözle bakan kimseyi nitelerken kullanılır.³⁸²

قَالَ تَعَالَى: "وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ."

"Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez." ³⁸³ (Loqmân 31/18)

Ayetten de anlaşılacağı üzere, iki kelime arasında fark olduğundan ayrı şekilde kullanılmıştır. Nitekim gerek bu ayette gerek diğer kelimelerin örnek cümlelerinde, eş anlamlı olarak bilinen kelimelerin Kurân-ı Kerîm'de bu şekilde geçmesi, aralarında farklar olduğuna dair somut bir delildir.

الإِرَادَةُ:

Allah tarafından bir şeyi azmederek şiddetle istemedir.³⁸⁴ el-‘Askerî bu kelime için gecikmiş bir duruma da gecikmemiş bir duruma da yönelik olduğunu belirtmiştir.³⁸⁵

المَشِيئَةُ:

İstemenin ilk merhalesi, başlangıcı ve hevestir.³⁸⁶ Gecikmemiş bir duruma yöneliktir. Nitekim "فَعَلْتُ كَذَا وَشِئْتُ عُمْرًا أَوْ أَبِي" "Ömer ister dilesin ister yüz çevirsin böyle yaptım." Denir. Bu kelimenin zıddı örnek cümlede geçen إِبَاءٌ "İmtinâ"dır. Bir şeyden

³⁷⁹ a.e., s. 81.

³⁸⁰ a.e., s. 81.

³⁸¹ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, a.g.e., Cilt III, s. 1680.

³⁸² a.e., Cilt III, s. 1680.

³⁸³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 410.

³⁸⁴ el-Cezâirî, a.g.e., s. 21.

³⁸⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 167.

³⁸⁶ el-Cezâirî, a.g.e., s. 21

imtina ancak yapma girişiminde olur, meşîet’de aynı şekilde yapma girişimi anında olur.³⁸⁷

Bazı alimler bu iki kelimenin bir işi severek yapma durumunda farklılık gösterdiğini ifade etmektedir, kan aldırma veya içmek zorunda olduğumuz şifa veren bir ilacı tadı hoş olmadığından dolayı içmek istememek gibi.³⁸⁸

الإلهام:

Allah tarafından meydana gelen bir vesile veya melek aracılığı ile olmayan duygu ve düşüncelerdir. Evliyalara mahsustur.³⁸⁹

الوحي:

Elçi aracılığıyla meydana gelir, tebliğe dayanır. Peygamberlere mahsustur.³⁹⁰

المسلم:

Müslüman olan, kelime-i şehâdet getirip Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in onun elçisi olduğuna inanan kimsedir, Müslümanlığın ilk aşaması olup İslam’ın şartlarına göre yaşamaktır.³⁹¹

المؤمن:

Müslüman olduktan sonra ihlaslı şekilde ve takva sahibi olarak dini yaşamaktır, imanın şartlarını eksiksiz yerine getiren kimsedir. İkisi arasındaki en önemli farklılık; iman İslam’ı kapsayıcıdır, ancak İslâm imanı kapsayıcı değildir, derece farkı vardır.³⁹²

الجسد:

İnsan vücudunun tamamına verilen isimdir. Nitekim bir yerini kesen kimse için; إِنَّهُ قَطَعَ شَيْئاً مِنْ جَسَدِهِ “O, vücudundan bir şey kesti.” Denilmesi buna delildir. Cesedin bünyesinde kan bulunması sebebi ile bu şekilde isimlendirildiği caizdir. Bu nedenle cesed ve hayevâna (insan ve hayvanlara) hasır. Cesed kelimesi insan ve hayvanlara has olması bunların bizzat canlı olmasını gerektirmez, ikisinin de ölmüş olanları hatta

³⁸⁷ Ebû Hilâl el-’Askerî, *a.g.e.*, s. 168.

³⁸⁸ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 22.

³⁸⁹ *a.e.*, s. 28.

³⁹⁰ *a.e.*, s. 28.

³⁹¹ *a.e.*, s. 31.

³⁹² el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 31.

suretleri içinde kullanılabilir. (Âraf 7/148)'de, Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeli için de cesed tabiri kullanılmıştır.³⁹³

الْبَدَنُ:

Baş kısmı hariç insan vücudunun üst kısmı için kullanılır. Bu nedenle göbeğe kadar vücudu saran kısa zırha bedeni koruduğu için “Beden” denir. bedenden cesedin üst kısmı olduğu ve büyük bir bölümünü oluşturduğu için kilo alan kişinin üst kısmı genişlediğinde şişmanlayıp irileşen için kullanılır.³⁹⁴

قَدْ بَدَنَ وَهُوَ بَدِينٌ “O, şişmanladı ve şişmandır.”

الْجُنَّةُ:

Daha iri insanlar hakkında kullanılan “Cusse” kelimesi ister oturmuş ister uzanmış olsun, “İnsanın şahsı” anlamındadır.” Aslı قَطَعَ “Kesme” anlamına gelen جُنْتُ dur.³⁹⁵ قَالَ تَعَالَى: “وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ”³⁹⁶ *“Kötü bir sözün durumu da yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.”* (İbrâhîm 14/26) ayetinde geçen اجْتُثَّتْ kelimesi bu anlamdadır.

التَّكَلُّمُ:

Müteaddi bir fiil olup meful alır, مَعَ ve بَ harf-i cerleri ile muhatap alır.³⁹⁷ el-Cazâirî bu kelime için; “Hz. Allah’ın peygamberlerle iletişime geçme şekli, az sözle çok şey anlatma durumu.” Demiştir.³⁹⁸

Arkadaşı ile konuştu.

تَكَلَّمَ مَعَ صَدِيقِهِ

Telefon ile konuştu.

تَكَلَّمَ بِالْهَاتِفِ

التَّحَدُّثُ:

Hem müteaddi hem de lazım fiil olarak kullanılır.³⁹⁹ “Onun hakkında sanki hayattaymış gibi konuştu.” تَحَدَّثَ عَنْهُ كَمَا لَوْ كَانَ حَيًّا cümlesi bu duruma örnektir.

النُّطْقُ:

³⁹³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 226.

³⁹⁴ *a.e.*, s. 227.

³⁹⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 225.

مَجَسَانٌ kelimesi fide sökmek için kullanılan demir bir aletin adıdır, fide içinde حَبِيبٌ kelimesi kullanılır. Bundan dolayı oturan kimsenin şahsı “Bedeni” sanki kesilmiş gibi kısa olduğu için جَسَةٌ diye isimlendirilir. Ancak anlamı الْجُنَّةُ kelimesi ile karıştırılmamalıdır. (bkz. *a.e.*, s. 225.)

³⁹⁶ Halil Altuntaş, Muzafer Şahin, *a.g.e.*, s. 254.

³⁹⁷ Ahmed Muhtâr ‘Abdulhamîd ‘Omar, *a.g.e.* Cilt I, s. 253.

³⁹⁸ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 200.

³⁹⁹ *a.e.*, Cilt I, s. 253.

Sadece insana hastır. Çaba ve uğraş sonucu elde edilebilir.⁴⁰⁰ el-Cezâirî bu kelime için “Ağız ve dil yolu ile meramını ifade etme durumu.” Demiştir.⁴⁰¹

Örneğin ana dili Arapça olmayan bir kişi Arapça konuşulan bir ülkeye gittiğinde, o dili konuşanlar ona şu cümleyi kurarlar:

Sen dili iyi şekilde konuşuyorsun.

أَنْتَ تَنْطِقُ اللُّغَةَ جَيِّدًا.

Bu da bize kelimenin kullanımını hakkında bilgi vermektedir.

الْقَوْلُ:

Hem insana hem Allah’u Teâlâ’ya aittir.⁴⁰²

“Allah’u Te’âlâ doğruyu söyleyenlerin en hayırlısı; Peygamber efendimiz (s.a.v) doğruyu konuşanların en hayırlısı.” Denilmiştir.

Eğer Hz. Allah için “en-Nutku” kelimesi kullanılmış olsaydı, o mâlik ve yüce olan Allah’tan üstün tutulmuş olurdu. Bu ise imkansızdır.⁴⁰³

قَالَ تَعَالَى: "وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا."

“Allah Mûsâ ile de doğrudan konuştu.”⁴⁰⁴ (Nîsâ 4/164)

الإِعْطَاءُ:

Bir şeyin alıcısına ulaştırılmasıdır. Nitekim, “Sen Ahmet’e vermek üzere malı Ali’ye verirsin.” Yani “Senin adına ticaret yapması için birine mal verirsin.” Cümlesi durumu daha anlaşılır kılmaktadır. Daha sonra bu kelimenin kullanımını artırarak sadece “Temlik” “Mülk olarak verme” manasında kullanılır olmuştur. Buna örnek olarak “أَعْطَاهُ مَالًا” “Ona bir miktar mal verdi.” Denilir; oysa asıl anlamı başta anlatıldığı şekildedir.⁴⁰⁵

الهَيْبَةُ:

Malı mülk olarak verme anlamına gelmektedir. Bir malı birine hibe ettiğinde, o malı sadece o şahsın mülkiyetine terk etmiş olursun.⁴⁰⁶

قَالَ تَعَالَى: "وَأَيُّ خِفْتُ الْمَوَالِي مِنْ وِرَائِي وَكَانَتْ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَليًّا"

“Gerçek şu ki; ben, benden sonra gelecek akrabalarım (ın isyankâr olmaların) dan korkuyorum. Karım ise kısır. Bana kendi tarafından; bana ve Yakup

⁴⁰⁰ a.e., s. 197.

⁴⁰¹ a.e., s. 200.

⁴⁰² a.e., s. 197.

⁴⁰³ İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 315.

⁴⁰⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 90.

⁴⁰⁵ Ebû Hilâl el-’Askerî, a.g.e., s. 237, 238.

⁴⁰⁶ a.e., s. 237.

hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!"⁴⁰⁷ (Meryem 19/5)

الْهَدِيَّةُ:

Sayesinde veren ile alanın birbirine yaklaştığı maldır. Bu nedenle Allah kuluna hediye verir demek caiz değildir, fakat Allah kuluna hibe eder denilir. "Hediye" kelimesi هَدَى الشَّيْءُ "Öne geçti" ifadesinden gelir; çünkü "Hediye," ihtiyacın önüne geçmiş ilave bir durumdur.⁴⁰⁸

الْإِسْطِطَاعَةُ:

Kişinin duyu organlarıyla fiilen yapabilme becerisini tanımlarken kullanılır. Bu durumu şu ayet somut olarak açıklamaktadır.⁴⁰⁹

قَالَ تَعَالَى: "الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنِ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْمَعُونَ سَمْعًا."

"O gün cehennemi, gözleri Zikrime (Kur'an'a) karşı perdeli olan ve onu dinleme zahmetine dahi katlanamayan kâfirlerin karşısına bütün dehşetiyle dikeriz!"⁴¹⁰ (En'âm 6/37)

الْقُدْرَةُ:

Güç yetirebilirlik durumudur, fiilen veya somut olarak nitelendirilemez.⁴¹¹

قَالَ تَعَالَى: " وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ."

"Dediler ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilse ya! (Ey Muhammed!) De ki: Şüphesiz Allah'ın, bir mucize indirmeye gücü yeter. Fakat onların çoğu bilmiyor."⁴¹² (Kehf 18/101)

النَّمَكُنُّ:

Alet veya mekân ile bir işi yapabilirliği kapsar. Bu nedenle yüce Allah'ın bu şekilde nitelendirilmesi caiz değildir. O, yazı yazma ve benzeri durumlarda alete ve mekâna ihtiyaç duymaz. Bu sebeple مَكَّنَهُ ve مَكَّنَ لَهُ "Onu bu işi yapabilir kıldı." ifadeleri kullanılır.⁴¹³

قَالَ تَعَالَى: "أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَا هُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ."

⁴⁰⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 304.

⁴⁰⁸ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 238.

⁴⁰⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 55.

⁴¹⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 128.

⁴¹¹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 55.

⁴¹² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 315.

⁴¹³ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 147.

“Onlardan önce nice nesilleri yok ettiğimizi görmediler mi? Onları, sizi yerleştirmedığımız bir şekilde yeryüzüne yerleştirmiş, gökten bol yağmur yağdırmış, altlarından ırmaklar akıtmıştık. Fakat onları günahlarından ötürü yok ettik ve arkalarından başka bir nesil yetiştirdik.”⁴¹⁴ (En’am 6/6)

الإِسْتِجَابَةُ:

Duaya yahut çağrıya karşı olumlu mahiyette cevap verme, dönüt sağlama durumudur.⁴¹⁵

قَالَ تَعَالَى: "وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ."

“Rabbiniz şöyle dedi: “Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.”⁴¹⁶
(Mu’mîn 40/60)

الإِجَابَةُ:

Karşıdakine cevap verme durumunda olumludan ziyade, olumsuz dönüt sağlama durumudur.⁴¹⁷

الْمَرْءُ:

Nefis terbiyesini ifade eder, bu nedenle الْمَرْؤَةُ “Kişilik” kişiye özgü bir edeptir ve sıfat anlamında kullanılır, كَمَالُ الْمَرْؤَةِ olarak ifade edilir.⁴¹⁸

الرَّجُلُ:

Amellere güç yetirmeyi ifade eder, bu nedenle birine övgü mahiyetinde الرَّجُلُ “Adam” ifadesi kullanılır.⁴¹⁹

الشُّحُّ:

Bir şeyi azaltarak veya kısarak cimrilik gösterme durumudur. el-‘Askerî bu kelimenin “Hayrı engelleme hırsı.” Anlamına geldiğini açıklamakta olup şu örneklerle

⁴¹⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 127.

⁴¹⁵ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 41.

⁴¹⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 466.

⁴¹⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 41.

⁴¹⁸ *a.e.*, s. 411.

⁴¹⁹ *a.e.*, s. 411.

izah etmiştir; bir çakmak ateş çıkarmıyor ve çakmak suretiyle yanmıyorsa, زَنْدٌ شَحَاحٌ
“Cimri çakmak.” Denilir.* Çakmak sanki yanmayı engelleme hırsı göstermektedir.⁴²⁰

قَالَ تَعَالَى: "وَأُحْضِرْتُ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ."

“Zaten nefisler kıskançlığa yatkındır.”⁴²¹ (Nîsâ 4/128)

البُخْلُ:

Bir şeyi harcamayarak cimrilik gösterme durumudur.⁴²² el-‘Askerî bu kelimenin
“Hakkı engellemek.” Manasına geldiğini ifade etmekte olup, Allah’ın hukukunu eda
eden için “Bâhîl” denilmediğini kaleme almıştır.⁴²³

العَتِيقُ:

Kendi cinsinden yeni bir şey ortaya çıkan, o yeni olana nispetle eski olandır. Ya
da bir şey uzun süre bekler ve zamanın kendisini etkilemesiyle beraber onun kalma
süresi benzerlerinden daha uzun süre devam ederse onun için de bu kelime kullanılır.
Bu nedenle uzun süre var olmuş olsa bile; “Semâ” “Gökyüzü” için bu kelime
kullanılmaz, çünkü “Semâ” da zamanın etkisi söz konusu değildir ve “Semâ”nın ona
nisbetle “Atîk” “Eski” diye nitelenebileceği bir türü yoktur. Ayrıca buna, eşyanın
değişmesi ve değişimindeki hıza veya yavaşlığa göre birbirinden önce eskimesine
delâlet eder.⁴²⁴

الْقَدِيمُ:

Ezelde mevcut olan demektir. Kazanılabılır değildir, oysa diğeri
kazanılabılırdır. Nitekim سَأَعْتِقُهُ هَذَا الْمَتَاعَ “Bu malı yenileyeceğim.” Denilmez; ama
“Onu onaracağım.” Denilir. Daha sonraları bu kelime anlam genişlemesi kazanmış ve
نُحُولُ سَلِيمِ الدَّارِ أَقْدَمُ مِنْ نُحُولِ عَلِيٍّ “Selim’in eve girişi Ali’den daha öncedir.” Denilmiştir.
Oysa أَعْتَقُ مِنْهُ denilmez. Çünkü bu konuda العَتِيقُ kelimesi asıl anlamını korumuş ve
anlam genişlemesi kazanmamıştır.⁴²⁵

الْفَنَاءُ:

* Bu ifadedeki “Çakmak” manasına gelen *zend* kelimesi, yazma eserlerde Zeyd şeklindedir. Bunun yanında kelimenin bazı sözlüklerde “Tetik” “Silahın ateşleme tertibatı” “Manivela” “Ateşleme iğnesi” gibi manalara geldiğini hatırlatmakta fayda vardır. (bkz. *a.e.*, s. 252)

⁴²⁰ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 252, 253.

⁴²¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 84.

⁴²² el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 68.

⁴²³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 253.

⁴²⁴ *a.e.*, s. 155.

⁴²⁵ *a.e.*, s. 155.

Bir gruptan ayrılmış olan topluluktur, kelime فَأَوْتُ رَأْسَهُ “Başımı ayırdım.” Yani yarıp ayırdım sözünden gelmektedir. Savaş konusunda الْفَيْئَةُ kelimesi ise cepheden dönen savaşçılara döndüklerinde cephe gerisinde yardım edip destek hizmeti veren grubu ifade eder.⁴²⁶

قَالَ تَعَالَى: "وَمَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ."

*“Savaş taktiği olarak düşmanı vurmak için çekilme, ya da diğer bir birliğe katılmak durumu hariç- böyle bir günde her kim onlara arkasını dönerse mutlaka o, Allah’ın gazabına uğramış olur. Onun varacağı yer de cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası!”*⁴²⁷ (Enfâl 8/16) ayeti bu duruma örnektir.

الطَّائِفَةُ:

Asıl anlamıyla, “Sefer amacıyla beldeleri dolaşan tavaf eden topluluk.” Anlamına gelir. Bu kelimenin asıl anlamının etrafında dönülen “Tavaf edilen” tabiri, bir halka şeklindeki topluluk olduğu da söylenir.⁴²⁸ Daha sonra bu kullanım yaygınlaşmış ve her cemaate tâife denilmiştir.

“Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşarlarsa aralarını düzeltin.” (Hûcurât 49/9)⁴²⁹ ayeti buna örnektir.

الْقَوْمُ:

İş yapılırken bir kısmı bir kısmını destekleyen erkeklerdir, bu kelime kadınlar için ancak erkeklere tâbi olmaları halinde kullanılır.⁴³⁰ Nitekim Yüce Allah Nûh kavminden bahsederken:

قَالَ تَعَالَى: "كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحِ الْمُرْسَلِينَ"

“Nûh’un kavmi de peygamberleri yalanladı.” (Şu‘râ 26/105)⁴³¹ demesi bu duruma örnektir. Ayette Nûh kavmi ile kastedilen erkeklerdir, kadınlar ise erkeklere tabidir.

النَّبَذِيرُ:

Hak mevkiinde haddi aşmak olup, hak mevkiini bilmemektir.⁴³²

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ."

⁴²⁶ a.e., s. 414.

⁴²⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 176

⁴²⁸ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 413.

⁴²⁹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 514

⁴³⁰ Ebû Hilâl el-‘Askerî, a.g.e., s. 416.

⁴³¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 514

⁴³² İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 339.

“Zira saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir.”⁴³³ (İsrâ 17/27)

الإِسْرَافُ:

Sınırı aşma durumu olarak tanımlanır. İsrâfın sadece maddi açıdan olmayıp, zaman gibi farklı durumlar için de kullanılır.⁴³⁴

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ."

“Hakikaten siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz, hayır siz haddi aşan bir toplumsunuz.” (‘Âraf 7/81)⁴³⁵

الإِذْنُ:

Yerine getirmeden önce bir iş için mücadele alma durumudur.⁴³⁶

قَالَ تَعَالَى: "فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذِنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ."

“O hâlde bazı işlerini görmek için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nûr 24/62)⁴³⁷

الإِجَازَةُ:

Yerine getirilen bir iş için izin alma, rızasını alma durumudur.⁴³⁸

Eğitim alan öğrencilerin, mesleğe başlayıp bildiklerini öğretmeleri için onay alma durumu olarak söylenebilir.⁴³⁹

الْوَالِدُ:

Birinci derecede yakın olan çocukların babası için söylenir.⁴⁴⁰

الْأَبُ:

Uzak akrabalık bağı olduğunda kullanılır.⁴⁴¹ Günümüzde bu fark gözetilmeksizin birinci derecede yakın olan baba için de kullanılmaktadır.

قَالَ تَعَالَى: "هُوَ اجْتَنَبَكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ."

⁴³³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 282.

⁴³⁴ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 44.

⁴³⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 153

⁴³⁶ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 53.

⁴³⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 350.

⁴³⁸ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 53.

⁴³⁹ *a.e.*, s. 53.

⁴⁴⁰ *a.e.*, s. 61.

⁴⁴¹ *a.e.*, s. 61.

“O, sizi seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır.”⁴⁴² (Hac 22/78)

قَالَ تَعَالَى: "وَاحْشُوا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا."

“Hiçbir babanın çocuğuna hiçbir yarar sağlayamayacağı, hiçbir çocuğun da babasına hiçbir yarar sağlayamayacağı günden korkun!”⁴⁴³ (Loqmân 31/33)

العَهْدُ:

İçerisinde sadakat ve bağlılık bulunduran söz verme durumudur.⁴⁴⁴

قَالَ تَعَالَى: "وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا."

“Doğrusu biz daha önce Âdem'den o ağaca yaklaşmaması konusunda söz almıştık, fakat o verdiği sözü çabucak unuttu. Onda bir azim ve sebat da bulamadık.”⁴⁴⁵ (Tâha 20/115) Yani “Bu ağaçtan yemediğin sürece kesin olarak sen cennetten çıkarılmayacaksın.” Diye ona bildirdik buyurulmuştur. ‘Ahd vefâyı gerektirir, vaad ise sözü gerektirir. “‘Ahd’i nakd etti, “Bozdu” ve vaadine muhalefet etti/ vaadinden döndü” ifadeleri kullanılmaktadır.

الْوَعْدُ:

Sonunda gerçekleştirme, yerine getirilmesi zorunlu olan söz verme durumudur.⁴⁴⁶

"تَقَضَّ الْعَهْدَ وَأَخْلَفَ الْوَعْدَ"

“Sözünü bozdu, anlaşmayı çiğnedi.” Cümlesi bu duruma örnektir.

الْمِيثَاقُ:

Anlaşmayı söz veya güven vererek sağlamlaştırma durumudur.⁴⁴⁷

الْإِتِّفَاقُ:

İki devletin birbiri üzerine hakimiyet kurma gayesiyle meydana gelen çekişme ve anlaşmazlıktan dolayı yapılan sulha denir.⁴⁴⁸

⁴⁴² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 338.

⁴⁴³ *a.e.*, 412.

⁴⁴⁴ Kâhire Arap Dili Topluluğu Yazarları, *Mu'cemu'l Vasît*, Daru'd Da've, Kahire, t.y., s. 128, 129. Mısır Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Arap Dili Kurumu üyeleri tarafından hazırlanmıştır. Otuz bin madde ve dört yüz elli bin kelime barındıran sözlükte kelimeler ilk harfe göre sıralanmıştır. Eserin diğer klasik sözlüklerden farkı, ilmi ve teknik terimleri içermesi ve resimlerle zenginleştirilmesidir. (bkz: Cüneyt Eren, *a.g.e.*, s. 29)

⁴⁴⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 319.

⁴⁴⁶ Kâhire Arap Dili Topluluğu Yazarları, *a.g.e.*, s. 128, 129.

⁴⁴⁷ *a.e.*, s. 128, 129.

⁴⁴⁸ *a.e.*, s. 128, 129.

Ebu Hilâl el-‘Askerî bu kelimeleri şu şekilde izah etmiştir: “العَهْدُ kelimesi العَهْدُ kelimesinden daha belîğdir, عَهْدْتُهُ “Ona iştiyakla söz verdim.” Demektir. Yine العَهْدُ عَهْدَ رَبِّهِ “Kul rabbi ile ahitleşti.” Denilir. Ama عَهْدَ العَهْدُ رَبِّهِ “Kul rabbi ile ağıt yaptı.” Denilmez. Çünkü kulun rabbi ile anlaşma yapması caiz değildir.

Yüce Allah, " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ " *Ağıtlerinizi yerine getirin.*"⁴⁴⁹ (Mâide 5/1) ayetinde geçen “Uğûd”, iki kişinin yaptığı anlaşmadır, kulun rabbi ile ahitleşmesi, sözleşmesi veya rabbin kul ile ahitleşmesi/ sözleşmesi nebîsi (a.s) vasıtasıyla olur. اَوْفَيْتُهُ ise ahd’in verilen sözün pekiştirilmesi durumudur اَوْفَيْتُهُ “Onu sapasağlam bağladım.” İfadesinden alınmıştır. Bazı alimler; العَهْدُ anlaşma yapan iki tarafı kapsar, المِيثَاقُ ise onlardan birini kapsar demişlerdir. الوَعْدُ “Sen öyle yaparsan ben de böyle yaparım, devam ettiğin sürece ben de devam ederim.” İfadesinde olduğu gibi “Ahd” şarta bağlı “Vad” dir.

Ebû Hilâl el-‘Askerî bu şekildeki kelimeler hakkında şöyle demiştir; “*Bu kelimeleri okuyan kişi ilk başta aralarında hiçbir farkın olmadığını düşünerek bir yanlış içerisinde olacaktır, ancak bu kelimeler arasında ufak da olsa mutlaka bir fark vardır, çünkü hiçbir zaman o dili konuşanlar asla iki kelimeye aynı anlamı yüklememişlerdir ve bir dilde iki kelimeyi aynı manaya gelecek şekilde kullanmamışlardır. Eğer böyle bir durum olsaydı, eş anlamlı olarak nitelendirilen bu kelimeler dilde fazlalık olarak anılırdı.*”⁴⁵⁰

Mâlik, “Mülk sahibi.” Anlamındadır “Melik” ise bu anlamı ifade etmez, fakat “Emîr ve geniş kudret” anlamı ifade eder. Buna göre mâlik, melik’ten daha geniştir. Çünkü “Allah meleklerin, insanların ve cinlerin mâlikidir, Allah bulutların, rüzgarların mâlikidir” vs. denilir.⁴⁵¹

التَّفْسِيرُ:

Cümlenin unsurlarını tek tek açıklama durumudur. Ayetin zâhirini oluşturan kelimeleri tek tek açıklamaktır. Bir sözün tefsiri, cümledeki unsurların tek tek açıklanması ve her şeyin yerli yerine konulması anlamına gelir.⁴⁵²

التَّأْوِيلُ:

⁴⁴⁹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁵⁰ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 57-59.

⁴⁵¹ *a.e.*, s. 263.

⁴⁵² *a.e.*, s. 60.

İfade edilenin anlamını açıklama durumudur. Söz sahibinin, o söz ile neyi amaçladığını haber vermektir. Sözün zahiri yönüyle değil, mecazi veya hakiki anlamını ortaya koymaktır. Te'vîl kelimesinin Arapçadaki aslı, “‘Ulu ile’ş-şey’i” (bir şeye döndüm) ve “‘Eûlü ileyi” (ona dönerim) ifadesinden gelmektedir. Yüce Allah, onun te'vîlini Allah'tan başkası bilmez ve ilimde rasîh “Sabit” olanlar... ‘Âli İmrân sûresi, âyet yedi’de “Te’vîlehû” yerine “Tefsîrehû” denmemiştir. Çünkü o, “Muteşâbih”^{*} iken “Muḥkem”^{*} duruma düşen şeyleri murâd etmiştir.⁴⁵³

الشَّرْحُ:

Şerh edilenin beyanı ve onun kapalı, zor anlaşılır olmaktan çıkarılarak, açık, görülür ve anlaşılır duruma getirilmesidir. Bu nedenle Kur’an hakkında “Şerh” kullanılmaz.⁴⁵⁴

الْوَالِدَةُ:

Birinci derece yakın olan çocukların babası için kullanılır.⁴⁵⁵

الْأُمُّ:

Uzak akrabalık bağı olduğunda kullanılır.⁴⁵⁶ Günümüzde bu fark gözetilmeksizin birinci derecede yakın olan anne için de kullanılmaktadır.

الدَّلِيلُ:

Şüpheyi ortadan kaldırmaya yönelik işaret, alamet veya belirti olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵⁷

الْبُرْهَانُ:

Bir şeyin sıhhatine “Doğruluğuna” şahitlik eden sözdür. Bazı alimler şöyle demiştir; “Kendisinin ve şahitliğinin hak olduğu hususunda, başka bir manaya şahadet eden bir beyandır. Farsça olup, Arapçaya sonradan geçmiştir.”⁴⁵⁸ el-Cezâirî de “Kesin kanıt niteliği taşıyan bilgiye denir.” Şeklinde kısaca açıklamıştır.⁴⁵⁹

* (Muteşâbih: Birçok manaya ihtimali olup, bu manalardan birini tayin edebilmek için harici bir delile ihtiyacı olan âyetlerdir.) Bkz: Yusuf Şevki Yavuz, *TDVİA*, XXXII. Cilt, 2006, s. 204.

* (Muḥkem: Manası açık âyet, hadislerle fıkıh usulünde açıklık bakımından en üst düzeydeki lafız türü için kullanılan bir terimdir.) Bkz: Tuncay Başoğlu, *TDVİA*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, XXXI. Cilt, 2006, s. 42.

⁴⁵³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 61.

⁴⁵⁴ *a.e.*, s. 61.

⁴⁵⁵ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 61.

⁴⁵⁶ *a.e.*, s. 61.

⁴⁵⁷ *a.e.*, s. 73.

⁴⁵⁸ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁵⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 72.

Bu sebeple Hz. Allah kafirlere şöyle demiştir:

قَالَ تَعَالَى: "أَلَمْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ."

"Eğer doğru söyleyenler iseniz (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin."⁴⁶⁰
(Bağara 2/111)

التَّفْسِيمُ:

Bir şeyi kısımlara ayırma, anlamı açma olarak nitelendirilir. Örneğin: Kelime üç kısma ayrılır: İsim, fiil, harf.⁴⁶¹

التَّفْرِيقُ:

İki şey arasındaki ilişki kesme durumudur, gruplandırma da denilir.⁴⁶² el-‘Askerî bu kelimeyi şu şekilde açıklamıştır; her tefkîk “Çözme” bir tefrîk “Ayrırma”dır. Oysa her tefrîk bir tefkîk değildir. Tefkîk ancak birbiri ile kaynaşmış olanları ayırmak için kullanılırken, tefrîk ise bu konuda da başka konularda da kullanılır.⁴⁶³

التَّفْصِيلُ:

Zikredilen ifadeye sadece ilave yapmak sûreti ile her kısma açıklık getirme anlamı vardır. Anlamın açıklanmasını tamamlayan bir unsurdur.⁴⁶⁴

الْحُلُودُ:

Bir başlangıçtan itibaren sürekli var olmaktır, yani başlangıç vaktinden itibaren sürmesidir, bu nedenle kelime Allah için kullanılmaz. Hülûd kelimesinin aslı “Sabit ve sürekli olmak” tır. Bu anlamdan hareketle, أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ “Toprağa yerleşti.” ve أَخْلَدَ إِلَى قَوْلِهِ “Verdiği sözü tuttu.” Denilir. Buna göre hülûd “Sürüp giden devamlılık” anlamına gelir ve kayalar vs. için kullanılır.⁴⁶⁵

الْبَاقِي:

“Kalış, kalıcılık” anlamına gelip iki ve daha fazla vakit için söz konusudur. Aynı zamanda “Mevcut, var olan” anlamını da taşımaktadır. Ancak bu şekilde nitelenmesi halinde, sonradan yaratılmış anlamında “Mevcûd” değildir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 211.

⁴⁶¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 61.

⁴⁶² el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 81.

⁴⁶³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 208.

⁴⁶⁴ *a.e.*, s. 61.

⁴⁶⁵ *a.e.*, s. 157.

⁴⁶⁶ *a.e.*, s. 157, 158.

الذَّاتُ:

Daha geneldir ve benlik, kişilik ve karakter için kullanılır.⁴⁶⁷

الشَّخْصُ:

Sadece cisim için kullanılır.⁴⁶⁸

السَّابِقُ:

Dildeki asıl anlamı itibariyle sâbık, mesbûk “Geçilmiş olan” bir şeyi gerektirir. Yüce Allah’ın “Sâbık” diye isimlendirilmesi, onun her var edileden önce var olduğunu ifade eder. Bazı âlimler de şöyle demişlerdir: Herhangi bir açıklama olmaksızın sâbık kelimesi Allah’a nispet edilmez, çünkü bu ifade Allah ile var olan başka varlıklar olduğu, onun bu varlıkların önüne geçtiği vehmine yol açabilir.⁴⁶⁹

Bu nedenle, Yüce Allah için, أَسْبَقُ مِنْ غَيْرِهِ “Başkasından daha öncedir.” Denilemez. Çünkü böyle bir ifade, öncelik hususunda fazlalık/ziyâdelik gerektirir ve nitelenen iki şeyden birinin nitelik konusunda diğerinden fazla olması, bu nitelikte bir ya da birkaç yönden ortak olmalarını zorunlu kılar.⁴⁷⁰

الْأَوَّلُ:

İkinci bir şey gerektirmez. Nitekim, başka bir çocuğu olmasa bile, هَذَا أَوْلُ مَوْلُودٍ “Bu falan şahsın ilk doğan çocuğudur.” Başka bir köleye sahip olmasa bile, أَوْلُ عَبْدٍ يَمْلُكُهُ حُرًّا “Sahip olduğu ilk köleyi azat etti.” Denilir. Bu ifadelerde “Çocuk” ve “Köle” kelimeleri, “Önce olma” anlamı dışına çıkmazlar.⁴⁷¹

الشَّهْوَةُ:

Nefsin lezzet aldığı ve sevdiği bir şeye karşı eğilimidir.⁴⁷²

الذَّهَّةُ:

Nefsin özlediği ve elde etmek için mücadele ettiği şeydir.⁴⁷³

الشَّيْءُ:

⁴⁶⁷ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 308.

⁴⁶⁸ *a.e.*, s. 308.

⁴⁶⁹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 160, 161.

⁴⁷⁰ *a.e.*, s. 160, 161.

⁴⁷¹ *a.e.*, s. 160, 161.

⁴⁷² el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 155.

⁴⁷³ *a.e.*, s. 155.

Kendisiyle bildirilebilir ve haber verilebilir şeylerin resim/tarif edildiği bir kelimedir. Arkadaşına *لَمْ تَفْعَلْ حُجَّتِي شَيْئاً* “Benim ihtiyacım konusunda hiçbir şey yapmadın.” Denilir. Burada “Cisim” kelimesi kullanılmaz.⁴⁷⁴

”إِشْدَدِكَلَرِي هَر شَيْءٍ يَسَّ كِتَابَلَرَا كَايْتَلِيدُر.” قَالَ نَعَالَى: "وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الرُّبْرِ." ⁴⁷⁵ (Kamer 54/52) Âyetten de anlaşılacağı üzere kulların yaptıkları “Cisim” değildir.

الجِسْمُ:

Uzunluğu genişliği ve derinliği olandır. Bunun yanında “Cisim”; “Şahş”, “Cesed” vb. hakkında kullanılan genel bir isimdir. ⁴⁷⁶

كَثِيرٌ:

Çokluk manasına gelip sayının fazlalığı/sayıca fazla olmaktır, *رَجَالٌ كَثِيرَةٌ* “Çok adamlar” bu duruma örnektir, ancak *رَجُلٌ كَثِيرٌ* “Çok adam” ifadesi bu duruma karşılık gelmez. Bu örneklerden yola çıkarak sadece sayılabilir şeyler için kullanılmakta olduğunu, istiare* ve anlam genişlemesi olmaksızın sayılamayan ve çok olmaya elverişli olmayan şeyler hakkında kullanılmadığı ifade edilmiştir.⁴⁷⁷

وَفِيرٌ:

Hacmini artıracak şekilde bir şeyin başka bir şeyle birleşmesidir. *حَظٌّ وَفِيرٌ* “Bol şans” örneğinde olduğu gibi.⁴⁷⁸

الدَّهْرُ:

Birbirinden farklı olsun ya da olmasın, ardı ardına gelen vakitlerin toplamıdır. Sıcaklık soğukluk ve benzer durumlarda birbirinden farklı dönemleri kapsadığı için “*Dehr*” kelimesi kullanılır, Nitekim *هَذِهِ الدُّنْيَا دَهْوَرٌ* “Bu dünya dehrlerden/sınırlı sürelerden ibarettir.” İfadesi bu duruma örnektir.⁴⁷⁹

الرَّيْمُنُ:

Gecelerin ve gündüzlerin birbirini takip etmesi, izlemesi durumudur.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ Ebû Hilâl el-‘ Askerî, *a.g.e.*, s.224, 225.

⁴⁷⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 531.

⁴⁷⁶ Ebû Hilâl el-‘ Askerî, *a.g.e.*, s. 225.

* Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretileme. “*Bu adam hayatının sonbaharında.*” Cümlesindeki “Sonbahar” kelimesi gibi.

(bkz: TDK, <https://sozluk.gov.tr/>)

⁴⁷⁷ Ebû Hilâl el-‘ Askerî, *a.g.e.*, s. 375.

⁴⁷⁸ *a.e.*, s. 375.

⁴⁷⁹ *a.e.*, s. 399.

⁴⁸⁰ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 127.

الْكُفْلُ:

Orta yaşlı, otuz yaşını geçmiş kişiyi tanımlarken kullanılmaktadır.⁴⁸¹

الْهَرْمُ*:

Hem müennes hem de müzekker olarak kullanılan bu kelime, تَعَبٌ ve ضَعِيفٌ kelimelerini barındıran bir kocamışlığı ifade etmektedir.⁴⁸²

الشَّيْخُ:

Sadece yaş olarak ileride olan erkekler için kullanılır.⁴⁸³ Mecazen bilgisi iyi düzeyde olan kişiler için de kullanımı söz konusudur.

العَجُوزُ:

Hem yaşlı ileride olan kadın hem de yaşlı ileride olan erkek için kullanılır.⁴⁸⁴

Kurân'ı Kerîm'de:

قَالَ تَعَالَى: "قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْطِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ".

"Hz. İbrahim'in karısı: Vay başıma gelenler! Ben bir koca karı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğurabilirim? Doğrusu bu şaşılacak bir şey dedi." ⁴⁸⁵ (Hûd 11/72)

الْوَلِيدُ:

Daha yeni doğmuş bebekten bahsederken kullanılan bir kelimedir.⁴⁸⁶

الطِّفْلُ:

Doğumdan ergenlik öncesi döneme kadar olan yaş sınırındaki çocuklar için kullanılır.⁴⁸⁷

الْفَتَى:

⁴⁸¹ Muhammed b. el-Kâsım, *ez-Zâhir fi Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*, thk: Hâtem Şâlih ed-Dâmin, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1992, Cilt III, s. 257.

* الْهَرْمُ kelimesi piramit anlamına gelen الْأَهْرَامُ (ج) kelimesi ile karıştırılmamalıdır.

⁴⁸² Muhammed b. 'Ali el-Feyûmî, *a.g.e.*, Cilt II, s. 637.

⁴⁸³ Ahmed Muhtâr 'Omar, *a.g.e.*, Cilt I, s. 525.

⁴⁸⁴ *a.e.*, Cilt I, s. 525.

⁴⁸⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 227.

⁴⁸⁶ Ahmed b. Muştâfâ el-Lebâbidî, *el-Le'tâif fi'l-Luğa Mu'cemu Esmâi'l-Eşyâ'*, Dâru'l-Fağile, Kâhire, t.y., s. 135.

⁴⁸⁷ Yâ'kûb İbni's-Sikkî, *el-Kenzu'l-Luğavî fi'l-Lisâni'l-'Arabî*, thk: August Hefner, Mektebetu'l-Mutenebbî, t.y., s. 160.

Yüzünde tüyleri çıkmaya başlayan çocuktan bahsederken kullanılır.⁴⁸⁸

النَّاشِئُ:

Ergin ve tüylü olan çocuktan bahsederken kullanılan bir kelimedir.⁴⁸⁹

“مُعْجَمُ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ الْمُعَاَصِرَةِ” adlı eserde ise, yaş olarak küçükten büyüğe doğru hitaben kullanılan kelimeler şu şekilde sıralanmıştır.⁴⁹⁰

Bebeğin rahimdeki durumunu nitelerken kullanılır. الجَنِين:

Bebek doğduğunda dünyaya geldiğinde kullanılır. الْوَلِيد:

Doğduktan sonra henüz yedi gününü tamamlamamış bebeğe denir. الصَّبِي:

Sütten kesilen bebek için kullanılır. الْفَطِيم:

Ergenlik çağına girmek üzere olan çocuk için kullanılan bir terimdir. الْيَافِع:

Ergenlik çağındaki çocuğu tanımlamada kullanılan bir kelimedir. الْمُرَاهِق:

Buraya kadar ki bütün merhalelerin genel adıdır. الْعُلَام:

Otuz ve kırk yaş arasındaki kişi için kullanılan bir kelimedir. الشَّابُّ:

Kırk ile altmışlı yaşlarındaki birey için kullanılan bir terimdir. الْكُهْل:

Altmış yaş ve üstü olan yaşlılar için kullanılan bir terimdir. الشَّيْخ:

الإِطْنَابُ:

Sözün daha tesirli ve etkileyici olması için ayrıntıya girme durumudur.⁴⁹¹

الإِسْهَابُ:

Sözdeki gereksiz ayrıntıya girme durumuna denir.⁴⁹²

العَصْرُ:

Manaların konuları itibariyle bir olup, muhtelif her iki şey için de kullanılır; kış-yaz, gece-gündüz ve fecir-sabah gibi. Bunların hepsi için “العَصْرُ” kelimesi kullanılır, عَصَرْتُ فُلَانًا “Fılan ile mu’âsırdım.” Yani “Onunla aynı asırda, onun hayatta olduğu dönemde yaşadım.” Manasına gelmektedir.⁴⁹³

الْقَرْنُ:

⁴⁸⁸ Aḥmed b. Muṣṭafâ el-Lebâbîdî, *a.g.e.*, s. 136.

⁴⁸⁹ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt III, s. 2208.

⁴⁹⁰ *a.e.*, Cilt II, s. 951.

⁴⁹¹ Ebû Hilâl el-‘Askerî, s. 54.

⁴⁹² *a.e.*, s. 54.

⁴⁹³ *a.e.*, s. 402.

مِئَةُ سَنَةٍ مِنَ الزَّمَنِ olarak adlandırılan bu isim, yüzyılın toplamını belirtirken kullanılır.⁴⁹⁴ الْفَرْقُ الْوَسْطَى “Ortaçağ” denilir ancak الْعَصْرُ الْوَسْطَى demek uygun olmaz.

الْعَظِيمُ:

Kebîr kelimesinden üstündür.⁴⁹⁵ el-‘Askerî bu kelimeyi açıklarken aslının kuvvet olduğunu bu anlamına nisbetle, bir şeye kuvvetinden dolayı “‘Azîm” denildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Yüce Allah’ın isimlerinden olan “el- ‘Azîm” ismi; “Şâni yüce olan ve kendisinden daha küçük bir varlığın gelişerek ona eşit olması imkânsız olan.” Anlamına gelir.⁴⁹⁶ "قَالَ تَعَالَى: "قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ" *“De ki: Ben rabbime isyan edersem gerçekten, büyük bir günün (kıyamet gününün) azabından korkarım.” ayeti bu tanıma örnektir.*⁴⁹⁷ (Zümer 39/13)

Zıddı “Şağîr” dir, “‘Azîm” kelimesinden derece olarak altıdır.⁴⁹⁸ الْكَبِيرُ:

الِإِخْتِصَارُ:

Manada ve niyette kısaltma, azaltma durumudur, ayrıca delil göstererek hazfetmeye denir.⁴⁹⁹

الِإِفْتِصَارُ:

Bir şeyi unutarak atma, azaltma durumudur, ayrıca delilsiz olarak hazfetmeye denir.⁵⁰⁰

الْكَلِمَةُ - اللَّفْظُ:

Lafız kelimededen daha geneldir, her kelimeye lafız denilir ama her lafza kelime denilmez.⁵⁰¹ Araştırma esnasında bazı kaynaklarda, “el-Lafzu” ibaresinin kelimenin yazılışını kastetmek için kullanıldığına rastlanmıştır.

الْقِيَمَةُ:

Bir şeyin miktarına denk olan ve onun için ödenen tutardır.⁵⁰² Türkçede önceleri lira ve tl yerine kullanılan “Gayme” kelimesinin aslı bu kelimedir.

⁴⁹⁴ Aḥmed Muḥtâr ‘Abdulḥamîd ‘Omar, *a.g.e.*, Cilt III, s. 1805.

⁴⁹⁵ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 317.

⁴⁹⁶ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 264.

⁴⁹⁷ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 457

⁴⁹⁸ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 322.

⁴⁹⁹ *a.e.*, s. 322.

⁵⁰⁰ *a.e.*, s. 323.

⁵⁰¹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 95.

⁵⁰² *a.e.*, s. 95.

النَّمْنُ:

Bir şeye denk, fazla veya eksik olsa da anlaşmaya varılan miktardır.⁵⁰³ el-‘Askerî bu kelimeyi şu şekilde ifade etmiştir; mülk, semen’in “Değerin” göstergesi değildir. Değeri olan her şey mülktür, oysa mülk olan her şey bir değere sahip değildir.⁵⁰⁴ قَالَ تَعَالَى: "وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ" ⁵⁰⁴ "Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattular. Zaten ona değer vermiyorlardı." ⁵⁰⁵ (Yûsuf 12/20) Âyeti buna en iyi örnektir.

Şüpheli şeylerden kaçınmak demektir.⁵⁰⁶

الْوَرَعُ:

النَّفْوَى:

Haramlardan kaçınma anlamına gelir.⁵⁰⁷ Bu sebeple “el-Verâ” kelimesi “et-Taḫvâ” kelimesinden daha üstündür.

الدَّنْبُ:

Kulun alışkanlık haline getirip sürekli olarak işlediği günaha verilen addır.⁵⁰⁸ el-‘Askerî şöyle ifade etmiştir; “Asıl anlamı itibariyle rezil bir fiil demektir, arkasından kötülenmeyi gerektiren bir şey ya da kulun ardından gittiği çirkin bir fiildir, kuyruk manasına da gelip sahibinde bulunan en rezil uzuvdur.” Demiştir.⁵⁰⁹

الْجُرْمُ:

Kişinin kesintili olarak aralıklarla işlediği günaha verilen addır.⁵¹⁰ el-‘Askerî bu kelimeyi “Kişinin vacip ile bağını kesen şey.” Olarak nitelendirmiştir.⁵¹¹

الْمَعْصِيَةُ:

İsyan ederek baş kaldırma karşı gelme anlamı vardır,⁵¹² itaat kelimesinin karşıtıdır, mastardır. İsim olarak gelmektedir ve Kur’ân’da otuz iki ayette geçmektedir.

قَالَ تَعَالَى: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَنَاجَوْا بِالْأَيْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبَيِّنَاتِ وَالنَّفْوَى." ⁵¹²

⁵⁰³ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 352.

⁵⁰⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 339.

⁵⁰⁵ 235

⁵⁰⁶ İsmâil Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 339.

⁵⁰⁷ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s.97.

⁵⁰⁸ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 344.

⁵⁰⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 98.

⁵¹⁰ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 344.

⁵¹¹ *a.g.e.*, s. 343.

⁵¹² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 343.

“Ey iman edenler! Siz baş başa gizlice konuştuğunuz zaman, günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşmayın. İyilik ve takvayı konuşun.”⁵¹³ (Mücâdele 58/9)

الْأَيْم:

Kasten ve bile bile işlenen günaha verilen addır.⁵¹⁴

الْجُلُوسُ:

Uyuyan veya secde eden bir kişinin oturması durumudur.⁵¹⁵

الْقُعُودُ:

Ayakta olan kişinin oturması durumudur.⁵¹⁶

إِذَا وُضِعَ الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ يُقْعَدَانِيهِ، بَجُورٍ أَنْ يُرَادَ بِهِ الْإِيقَاطُ تَجُورًا وَاتِّسَاعًا.

Eğer vefat eden kişi kabre konulduğunda üzerine oturuluyorsa onları etraflica uyarmak tamamen caizdir.

İsmâil Hakkı Bursevî bu iki kelime arasındaki farkı şu şekilde izah etmiştir:

الْقُعُودُ kelimesinde kastedilen, yukarıdan aşağıya intikaldir, bu yüzden ayağı çalışmayan kişiye الْمُقْعَدُ “Kötürüm” denir. الْجُلُوسُ ise aşağıdan yukarıya intikaldir, bu yüzden yüksek yere جَلَسَ ismi verilmiştir, birisi yüksek yere geldiği zaman جَالِسٌ وَقَدْ جَلَسَ “Oturan kişi oturdu” denilir.⁵¹⁷

الْقَنْطَرَةُ:

Suyun üzerine inşa edilen köprüye verilen addır.⁵¹⁸

الْجِسْرُ:

Daha geneldir, inşa edilmiş, edilmemiş her şekilde yapılan geçittir.⁵¹⁹

الْحِرْصُ - الطَّمَعُ:

Bu iki kelime hırs, çaba, arzulama ve umma anlamlarına gelir ancak الْحِرْصُ kelimesi الطَّمَعُ kelimesinden daha şiddetlidir.⁵²⁰

قَالَ تَعَالَى: "أَقْتَنَطَمْعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ."

513 Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, a.g.e., s. 541.

514 el-Cezâirî, a.g.e., s. 98; Celâleddîn es-Suyûtî, el-Muzhir fî ‘Ulûmi’l-Luğa ve Envâ‘ihâ, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998, Cilt I, s. 404.

515 el-Cezâirî, a.g.e., s. 98.

516 İsmâil Hakkı Bursevî, a.g.e., s. 327.

517 el-Cezâirî, a.g.e., s. 99.

518 a.e., s. 99.

519 a.e., s. 112.

520 el-Cezâirî, a.g.e., s. 121.

“Ey müminler! onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz?”⁵²¹ (Bağara 2/75) (Çünkü burada kelime müminlere hitaben kullanılmıştır.)

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّ تَخْرَصَ عَلَى هَذَا هُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ النَّاصِرِينَ."

“Sen, onların hidayete ermesini çok istemene rağmen muhakkak ki Allah, dalâlette bıraktığı kimseyi (onlar Allah’a ulaşmayı dilemedikçe) hidayete erdirmez. Ve onlar için bir yardımcı da yoktur.”⁵²² (Nahl 16/37) (Burada ise kelime Peygamberimize hitaben kullanılmıştır)

الرُّؤْيَا:

İnsanın rüyasında hayırlı, iyi ve güzel şeyler görmesidir.⁵²³ Hz. Allah yüce Kur’ân’ı Kerîm’de Yûsuf (a.s) dan haber vererek şöyle buyurmuştur:

قَالَ تَعَالَى: "يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ."

“Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur.”⁵²⁴ (Yûsuf 12/100)

الْحُلْمُ:

İnsanın rüyasında kötülük ve şer görmesidir.⁵²⁵

"الرُّؤْيَا مِنَ اللَّهِ الْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ."

“Güzel rüya Allah’tan, fena rüya şeytandandır.”⁵²⁶ Hadisi buna örnektir.

الْخَوْفُ:

Çirkinle ya da çirkinliği terkle ilgilidir, suç işleyen bir kişinin karşılaşacağı cezanın şiddetinden korkma durumudur.⁵²⁷

قَالَ تَعَالَى: "يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ" “Üzerlerinde hâkim ve üstün olan Rablerinden korkarlar ve emir olundukları şeyleri yaparlar”⁵²⁸ (Nahl 16/50) ayeti bu duruma örnektir.

الْخَشْيَةُ:

⁵²¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 3.

⁵²² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 268.

⁵²³ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 111.

⁵²⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, 244.

⁵²⁵ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 111.

⁵²⁶ Riyâdu’ş-Şâlihîn, hadis no: 843.

⁵²⁷ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 356.

⁵²⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, 270.

Kötülüğün bulunduğu yerle ilgilidir. İnsanoğlunun Hz. Allah'ın heybetinden ve azametinden korkması durumudur.⁵²⁹

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ."

"Kulların içinde ise, Allah'tan ancak ilim sahibi olanlar içleri titreyerek korkar."⁵³⁰ (Fâtır 35/35)

قَالَ تَعَالَى: "يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ، وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ"

"Rablerinden içleri saygı ile titrer, kötü hesaptan korkarlar."⁵³¹ (Ra'd 13/13)

الرَّهْبَةُ:

Korkunun uzaması ve sürekliliği olup yüzde belirme durumudur, kalp ritminin bozuk şekilde atma durumudur. Bu anlamdan hareketle, ilahi korkusu olduğu için râhibe ismi buradan gelmektedir.⁵³²

الْفَرْعُ:

Bir gece baskını ya da şiddetli bir ses vb. esnasında aniden bastırılan korkudur ve her an gelebilecek musibet/kötülük sebebi ile kalbin endişe duymasıdır.⁵³³

الهِلْعُ:

"Cezanın (telaşın, umutsuzluğun, üzüntünün) en kötüsüdür." Şeklinde tanımlanmıştır.⁵³⁴

قَالَ تَعَالَى: "إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا."

"Gerçekten insan helû' yaratılmıştır, kendisine bir şer dokunduğunda sızlanır, feryat eder, kendisine hayır dokunduğunda eli sıkıdır." 535 (Me'âric 70/19-21)

الهُولُ:

Neye sarılacağını bilmeyeceği bir şekilde bir şeyden korkmaktır. هَوْلُ الْبَحْرِ "Deniz korkusu" bu duruma örnektir.⁵³⁶

الْوَجَلُ:

Huzursuz olan ve mutmain olmayan kişi için kullanılır.⁵³⁷

قَالَ تَعَالَى: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.

⁵²⁹ Ebû Hilâl el-Askerî, *a.g.e.*, s. 356.

⁵³⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 438.

⁵³¹ 248.

⁵³² Ebû Hilâl el-Askerî, *a.g.e.*, s. 357.

⁵³³ *a.e.*, s. 359.

⁵³⁴ *a.e.*, s. 359.

⁵³⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 568.

⁵³⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, *a.g.e.*, s. 359.

⁵³⁷ *a.e.*, s. 360.

“Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar- sadece Rablerine tevekkül ederler.”⁵³⁸ (Enfâl 8/2) ayetinde olduğu gibi müminlerin Allah'a takdim ettikleri taâti yeterli görmedikleri için içleri rahat etmez ve kusurlu olduklarından ıstırap duyarlar anlamına gelir.

نَظَرَ - يَنْظُرُ:

Göz ile görme durumuna denir. İlmin olmaması durumu söz konusudur. Bu yüzden Allah “Nazar” ile tavsif edilemez. Ayrıca öfkeli birinin nazarı (bakışı) ile hoşnut birinin nazarı (bakışı) birbirinden farklıdır. Öte yandan hilali gören bir topluluk “Nâzır”, onu görmeyen bir topluluğa bildirse bile iki toplulukta “Nâzır” yani aynı kademededir. Buna göre “Nazar” kelimesi; “Görülecek şeyi talep ederek onun bulunduğu hayali yere doğru gözü döndürmektir” şeklinde tanımlanmıştır.⁵³⁹ نَظَرْتُ فَلَمْ أَرُ شَيْئاً “Baktım ama herhangi bir şey görmedim.”⁵⁴⁰

رَأَى - يَرَى:

Görülen şeyin idrak edilmesi durumudur. Yüce Allah, görme talebi olmaksızın varlıkları gördüğünden, onun “Nazar” ile nitelenmemesi doğrudur.⁵⁴¹

Bu da bize “Bakmak” ile “Görmek” kelimelerinin arasındaki farkı gözler önüne sermektedir.

أَلَّهِ:

Allah'ın başka hiçbir varlığa verilmeyen ismidir. لَا مَعْبُودَ إِلَّا اللَّهُ ifadesi “Allah dışında ibadete layık hiçbir varlık yoktur.” anlamına gelmektedir.⁵⁴²

إِلَهٍ:

Müşriklerin tapmış oldukları putlara vermiş oldukları “İlah” lafzına istinaden Allah'tan başka ibadet edilecek bir yaradan olmadığını belirtmek içindir.⁵⁴³

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.

"Allah'tan başka İlah yoktur. Hazreti Muhammed (s.a.s.) Allah'ın Peygamberidir."

⁵³⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, s. 176.

⁵³⁹ el-Cezâirî, *a.g.e.*, s. 134.

⁵⁴⁰ *a.e.*, s. 135.

⁵⁴¹ *a.e.*, s. 135.

⁵⁴² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *a.g.e.*, s. 269.

⁵⁴³ Muḥammed b. İbni Manzûr, *a.g.e.*, Cilt XIII, s. 467.

Hatalı bir biçimde Allah'ın gayrısındaki varlıklar için de kullanılır. Araplar putlara 'âlihe "İlahlar" ismini vermeleri bu duruma örnektir.⁵⁴⁴

الرَّبُّ:

Sahibi/hâkimi anlamına gelir, رَبُّ الْمَالِ، رَبَّةُ الْبَيْتِ kelimeleri buna örnektir.⁵⁴⁵

الْأَلَمُ:

Başkası tarafından, yani dışarıdan gelen bir acıdır. أَلَمَنِي زَيْدٌ بِضَرْبَتِهِ إِيَّايَ "Zeyd vurmak suretiyle bana acı verdi." Bu duruma örnektir. Daha sonraları bu iki kelime birbiri yerine kullanılarak aralarındaki fark unutulmuştur.⁵⁴⁶

الْوَجَعُ:

Diğerine nazaran daha geneldir, kendi kendine de bir başkası tarafından da verilen acıdır. وَجَعُ الْكَتْفِ "Omuz ağrısı" وَجَعُ الْبَطْنِ "Karın ağrısı" وَجَعُ الْأَسْنَانِ "Diş ağrısı" bu duruma örnektir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 269.

⁵⁴⁵ Ahmed Muhtâr 'Abdulhamîd 'Omar, *a.g.e.*, Cilt II, s. 842.

⁵⁴⁶ Ebû Hilâl el-'Askerî, *a.g.e.*, s. 353.

⁵⁴⁷ *a.e.*, s. 353.

SONUÇ

Bu çalışmada dildeki eş anlamlılık ve yakın anlamlılık konusuna değinilmiş, bu iki konunun Arapçadaki varlığı üzerinde durulmuştur. Geçmişten günümüze gerek araştırmacılar gerek dil bilimciler bu konu üzerinde durmuş, bazıları eş anlamlı kelimelerin aslında yakın anlamlı kelimeler olduğunu savunmuş, bazıları da bu durumun dildeki kelimelerin zenginliğinden kaynaklı var olduğunu belirtmiştir.

Dilde eş anlamlılığa karşı duranlar bu süreçte Furûkçular olarak adlandırılmış ve düşüncelerini eser yazarak dile getirmişlerdir. el-‘Askerî, İbnu’l-‘Arabî ve Câhiz’in yanı sıra, Arapçada hicri III. yüzyılda Kûtrub, Aşma‘î, İbnu’s-Sikkît, ve İbn Fâris bu alimlerden sadece birkaçıdır. Bu görüşte olanlar yüce kitabımız Kur’an’ı Kerîm’i örnek göstermiş, eş anlamlı kategorisindeki kelimelerin aslında; anlam, derece, ölçü, miktar veya boyut gibi nitelik ve nicelik açısından farklılık gösteren kelimeler olduğu sonucuna varılmıştır. Eş anlamlılık başlangıçta; اِتِّفَاقُ الْمَعْنِيِّينَ، اِخْتِلَافُ اللَّفْظِيِّينَ veya بِمَعْنَى وَاحِدٍ gibi kısaca tanımlarla açıklansa da her açıdan tüm birikimi ele alır mahiyette kullanılmıştır.

Diğer grubun ise yazılan şiirler, kasideler ve güzellemeleri göz önünde bulundurup örnek vererek, bu durumun dile sanat ve ahenk kattığını, dile zarar vermediğini ifade ettikleri görülmüştür. Bu alimlerden bazıları: İbni Cinnî, İbni Sîdeh, el-Feyrûzabâdî, er-Rummânî, Ebû ‘Alî el-Fârisî, İmâm Faḥreddîn er-Râzî’dir.

Sîbeveyh, sözcüklerin birbirleri ile üç şekilde bağlantısının bulunduğunu belirterek, “Arapça; farklı anlamlara sahip farklı kelimelere, aynı anlamlara sahip farklı kelimelere ve farklı anlamlara sahip aynı kelimelere sahiptir.” Şeklinde bir tanımlama yapmış ve konuya farklı bir boyut kazandırmıştır. Sîbeveyh’in yapmış olduğu bu tanımlama ondan sonra gelen dilbilimci ve araştırmacılar için rol model olmuştur.

Modern dil bilimciler Arapçadaki bu durumu, kısa ve yüzeysel olarak bilinen; اِخْتِلَافُ اللَّفْظِ وَاتِّفَاقُ الْمَعْنَاهُ “Yazılışları farklı anlamları bir olan kelimelerdir.” Şeklinde tanımlamışlardır.

Eş anlamlı olarak belirtilen bu kelimelerin dildeki lehçelerden, o dili konuşan insanların gelenek görenek ve adetlerinden kaynaklandığı gözlemlenmiş, aynı şekilde dilin dışarıdan kelime alarak diğer dillere kelime vermesinin bu durumun ortaya çıkmasını sağlayan etmenlerden olduğu görülmüştür.

Araştırma esnasında kelimeler üzerindeki bu durumun tercümeyle olan etkileri de gözlemlenmiş, ana dilden hedef dile çeviri esnasında çevirmenin bazı konularda zorlandığı ve konuşan kişinin o esnada hedef dile ne anlatmak istediğı net olarak aktarılamadığından, anlam benzerliğinden kaynaklı problem yaşandığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, *Her yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2015.
- Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- el-‘Askerî, Ebû Hilâl, *Arap Dilinde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.
- el-‘Askerî, Ebû Hilâl, *et-Telhîş fi Ma‘rifeti es-Mâi‘l-Eşyâ*, Dâru Talâs, Şâm, 2. Baskı, 1996.
- Bint Şâtî, ‘Âişe ‘Abdurrahmân, *el-İcâzu‘l-Beyânî li‘l-Kur‘âni ve Meşâili‘n- Nâfi b. Ezrağ*, Dâru‘l-Me‘ârif Yayınevi, Kâhire, t.y.
- Breton, Roland, *Atlas Des Langues Du Monde (Dünya Dilleri Atlası)* çev: Orçun Türkay, NTV Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bursevî, İsmâil Hakkı, *Kelimeler Arasındaki Farklar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011.
- el-Cârim, ‘Alî, *et-Terâduf*, Mecnû‘at Mu‘cemu‘l-Kâhira, Kâhire, 1943.
- Cebeci, İsmail, “el-Vucûh Ve’n-Nezâir” *TDVİA*, XLIII. Cilt, 1999, s. 141.
- Cengiz, Saffet, "Arapçada Eş Anlamlılık ve Kelimeler Arasındaki Anlam Benzerliği", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, Konya/Bahar-2021/05, s. 237-260.
- el-Cevherî, Hammâd, *eş-Şıhağ Tâcu‘l-Luğâ*, thk: Aḥmed ‘Abdulğaffûr, Dâru‘l-‘İlim li‘l-Melâyîn, Beyrût, 1987.
- el-Cezâirî, Nûreddîn b. Ni‘metullâh el-Ḥuseyin el-Mûsâ, *Furûku‘l-Luğât fi‘t-Temyîz Beyne Mefâdi‘l Kelimât*, thk: Dr. Muḥammed Rıdvân ed-Dâye, Kültür Bakanlığı, Şâm, 1987.
- Cohen, Marcel, *Les Langues Du Monde*, Cnrs Yayınları, Paris, 1952.
- el-Curcânî, ‘Alî b. Muḥammed, *et-T‘arîfât li‘l-Curcânî*, Dâru‘l-Kutubu‘l-‘Arabî, Beyrût, H/1405.
- el-Curcânî, ‘Alî ez-Zîn eş-Şerîf, *Kitâbu‘t-Ta‘rîfât*, Dâru‘l-Kutubi‘l-‘İlmiyye, Beyrût, 1983.
- Doğan, Mehmet, *Teknoloji Kimin Umurunda*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.
- Doose, Rinehart, *Tukmiletu‘l-Me‘âcimi‘l-‘Arabiyye*, thk: Muḥammed Selîm en-Nu‘aymî, Y.y., Bağdat, 1979.
- Duman, M. Akif, *Dilde Belirsizlik ve Eş Anlamlılık*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Ebu‘l-Nâşır, Zeki, *Eş anlamlılık Olgusu ve Eş Anlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2004.

- Ebu'r-Ricâl, Mas'ad, *A pocket Dictionary of Synonyms and Antonyms*, Librairie du Liban Publishers, Beyrût, 1993.
- English Learner's Dictionary*, Metro Kitap Yayın Pazarlama, İstanbul, 1989, s. 820.
- Eren, Cüneyt, *Arapça Sözlükler ve Kullanma Klavuzları*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Fağlî, 'Abdulhâdî, *Muzekkerâtu'l-Mantûk*, Mu'essesetu Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Mu'essesetu Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, İrân, H/1409.
- el-Feyûmî, Muhammed b. 'Ali, *el-Mısbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.
- George, Hani, *el-Halîl-Mu'cemu Muştalâhâtu'n-Nahvi'l-'Arabî*, Mektebet Lubnân, Beyrût, 1990.
- Geylânî, Mahfûz, "Arap Dilinde Terâdüf (Eş Anlamlılık) Olgusu", *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Cilt V, Sayı 1, Bahar-2019, s. 28-51.
- Grand Dictionarie (Turc-Français)*, Başnur Matbaa, Ankara, 1968, s. 245.
- Gündüzöz, Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Günday, Hüseyin, *Arapça Dil Bilgisi Nahiv Bilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.
- el-Halîl b.'Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk: Mehdî el-Mahzûmî, Dâru'l- Mektebetu'l-Hilâl, Y.y., t.y.
- Hatipoğlu, Vecihe, *Eş Anlamlı Sözcükler Var mıdır?* Türk Dili Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970.
- İbni Mâce, Muhammed, *Sunen-i İbni Mâce*, çev: Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2008.
- İbni's-Sikkît, Yâ'kûb, *el-Kenzu'l- Luğavî fi'l-Lisâni'l-'Arabî*, thk: August Hefner, Mektebetu'l-Mutenebbî, Y.y., t.y.
- İmer, Kamile, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- el-İşfehânî, Râğıb, *Mufredâtu Elfazi'l Kur'an*, thk: Şafvân 'Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Şâm, H/1430.
- Kâhire Arap Dili Topluluğu Yazarları, *Mu'cemu'l Vasîf*, Daru'd Da've, Kâhire, t.y.
- Karadağ, Özay, *Kelime Öğretimi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2019.
- Kara, İrfan, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Eş Anlamlılık Sorunu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017.
- Kara, Ömer, "el-Furûku'l-Luğaviye'nin Bir Kur'an İlmi Olma İmkânı Üzerine", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*, I. Cilt, sayı.I, s. 36-48.
- el-Kâsım, Muhammed, *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Naş*, thk: Hâtem Şâlih eđ-Dâmin, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 1992.

- Kılıç Ekici, Özlem, "Dillerin Çeşitliliği" *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, Şubat 2012, Cilt 45, Sayı 762, s. 50.
- Kılıç, Hulusi, "Furûk (الفُرُوق) Maddesi", *TDVİA*, 1996, XIII. Cilt, s. 22, 23.
- Kocapınar, Pelin, "Eş Anlamlı mı Yakın Anlamlı mı?" *Route Educational and Social Science Journal*, Sayı 4, Aralık, 2017, s. 203.
- el-Lebâbîdî, 'Aḥmed b. Muştafa, *el-Leḥâif fi'l-Luġa Mu'cemu Esmâ' i'l-Eşyâ'*, Dâru'l- Faḍile, Kâhire, t.y.
- Manşûrî, 'Alî Nâşır, *Semantic Fields in English and Arabic: Problems in Translation*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2012.
- el-Manzûr, Muḥammed Rıdâ, *el-Mantık*, el-Me'ârif Yayınevi, Beyrût, 1968.
- Meyzer, 'Ammar el-Daḥḥam b., *Zengin Silsile-Arapça-Türkçe*, Geniş Hayal Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Modernes Türkisches-Deutsch-Englisch Wörterbuch*, Hacettepe Taş Kitapçılık Yayınları, Ankara, 1998, s. 403.
- Muḥammed, b. 'Abdusselâm b. 'Abdu's-Şâfi, *el-Mustesfâ li Ebî Ḥâmid Muḥammed b. Muḥammed el- Ġazzâlî*, Dâru'l-Kutubu'l- 'Ilmiyye, Beyrût, H/1413.
- Mukerrem, 'Alî, Muḥammed b., *Lisânu'l- 'Arab*, Dâr Şâdir, Beyrût, H/1414.
- el-Muncid, Muḥammed Nûreddîn, *et-Terâduf fi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm Beynen-Nazariyye ve't-Taḥbîk*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 2001.
- el-Mursî, Ebu'l-Ḥasan 'Alî, *el-Muḥaşşış*, thk: Ḥalîl İbrâhîm Ceffâl, Dâru 'İhyâ' Turâşî'l- 'Irâkî, Beyrût, H/1417.
- 'Omar Aḥmed Muḥtâr, 'Abdulḥamîd, *Mu'cemu'l- Luġa 'Arabiyye Mu'âşara*, 'Âlemu'l-Kutub, Kâhire, 2018.
- en-Nemle, 'Abdulkerîm b. 'Ali b. Muḥammed, *el-Câmi 'u limesâili 'usûlu'l-Fıkh ve Taḥbîkiḥâ 'ale'l-Mezhebi'r-Râciḥ*, Mektebetu'r-Reşâd, Riyâd, H/1420.
- Osmanlıca Türkçe Lugat*, Yeni Asya Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 564.
- Özkan, Mustafa, "Edebiyatta Dil Kullanımı" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, LII. Cilt, Sayı 52, 2015, s. 65-77.
- er-Râzî, 'Aḥmed b. Fâris, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luġa*, thk: 'Abdusselâm Muḥammed Ḥârun, Dâru'l-Fikir, Y.y., 1979.
- er-Râzî, Muḥammed b. Ebû Bekir, *Muḥtâru's-Şiḥah*, thk: Yûsuf eş-Şeyḥ Muḥammed, Mektebetu'l- 'Aşriyye, Beyrût, 1999.
- er-Râzî, Şeyḥ Muḥammed b. Ebû Bekir b. 'Abdulkâdir, *Muḥtâr eş-Şiḥah*, Mektebet Lubnân Kitabevi, Lübnan, 1986.
- Redhouse Dictionary*, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul, 1958, s. 24.

- Ruhlen, Merritt, *Dilin Kökeni Ana Dilin Evriminin İzinde*, çev: İsmail Ulutaş, Hece Yayınları, Ankara, 2006.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Lugatı*, Toprak Ofset, İstanbul, t.y., s. 164.
- eş-Se‘âlibî, Ebû Mansûr, *Fıkhü'l- Luğa ve Sırru'l- ‘Arabiyye, el-Faşlus -Sâbi‘ ‘Aşar*, el-Mektebetu'l- ‘Asriyye, Beyrût, H/14020.
- Sertkaya, Osman Fikri, *Etimoloji Araştırmaları* Akçağ Yayınları, Ankara, 2018.
- es-Sıbkî, ‘Ali b. ‘Abdulkâfi, *el-İbhâc ‘Alâ'l-Minhâc*, Dâru'l-Kutubu'l-‘İlmiyye Yayınevi, Beyrut, H/1404.
- Sıeny, M. İsmail ve diğerleri, *Modern Arabic Thesaurus*, Librairie du Liban Publishers, Beyrut, 1993.
- es-Suyûfî, Celâleddîn, *el-Muzhir fi ‘Ulûmi'l-Luğa ve Envâ‘ihâ*, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998.
- eş-Şâyî‘, Muhammed ‘Abdurrahmân, *el-Furûku'l-Luğaviyye ve Eşseruhâ fi Tefsîri'l-Kur‘ân*, Mektebetu'l-‘Ubeykân, Riyâd, 1993.
- Tapan, Mevlüt Baki, *Dilimce*, Y.y., 2020, s.18.
- et-Tehânevî, Muhammed b., *Mevsû‘atu Keşşâfi ‘İşlâhâti'l-Funûn ve'l- ‘Ulûm*, thk: ‘Alî Daħrûc, Mektebet Lubnân, Beyrût, 1996.
- Tur, Salih, *Arap Dilinde Anlam Benzerliği Olan Sözcüklerin Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Şanlıurfa, 2015.
- Uludağ, Süleyman, “Hayat Maddesi” *TDVİA*, XVII. Cilt, 2006, s.12.
- Uzun, Tacettin, *Tercüme Sanatı ve Arapçadan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?* Uysal Kitabevi, Konya, 1995.
- Vardar, Berke, *Açıklamalı Dil Bilim Terimler Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002.
- el-Yâsin, Muhammed Huseyin, *ed-Dirâsetu'l-Luğaviyye ‘Inde'l- ‘Arab*, Dâru'l-Mektebetu'l- Ĥayât, Beyrût, 1890.
- Yıldız, Murat, “Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X. Cilt, 2010, s. 38.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. ‘Abdurrezzâk el-Murtaẓâ, *Tâcu'l- ‘Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Y.y., Kuveyt, 1993.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan, *Anlambilim*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999. (Erişim) https://www.academia.edu/25001924/Do%C4%9Fan_Aksan_AnlambilimCS (2020, 08 17).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim (Erişim) <https://kuran.diyamet.gov.tr> (2021, 04, 27).
- Kırkgöz, Yasemin, *INCOL 2019 International Congress of Languages, Rating, Academy Yayınları*, Ekim 2019, s. 259-272. (Erişim) <https://avesis.cu.edu.tr/ykirkgoz/yayinlar> (2019, 09 18).
- Lyons, John, *Einführung in die Moderne Linguistik, Haz. Werner Abraham, C.H.Beck*, Y.y.,1995.(Erişim)<http://libgen.li/search.php?&req=john+lyons&phrase=1&view=simple&column=def&sort=def&sortmode=ASC&page=3> (2020, 03 23).
- Riemer, Nicole, *Introducing Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge,2010.(Erişim)<http://libgen.li/item/index.php?md5=1FB581EA079A7A1080DE96CF4CE37D57> (2021, 03 27).
- Sputniknews: **Arap Dünyası Nüfusunun 17 Yıllık Değişimi**, (Erişim) <https://tr.sputniknews.com/infografik/201710171030640790-ortadogu-arap-misir-katar-suriye-irak/> (2020, 11, 17).
- TDK (Türk Dil Kurumu Sözlükleri), (Erişim) <https://sozluk.gov.tr/> (2020, 12 28).
- Ullmann, Stephen, *Semantic an Introduction the Science of Meaning*, Bares Noble,1967,(Erişim)<http://libgen.rs/search.php?req=Ullmann+Stephen&open=0&res=25&view=simple&phrase=1&column=def> (2020, 04 14).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Saffet CENGİZ

Doğum Tarihi : 19.12.1994

Eğitim Durumu : (Kurum ve Yıl)
Lisans : Kırıkkale Üniversitesi (2018)

Yayımları (Diğer) : SAFFET CENGİZ, Arapçada Eş Anlamlılık ve Kelimeler Arasındaki Anlam Benzerliği, Yayın Yeri:Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi , 2021.

S. CENGİZ, “THE PROBLEM OF SYNONYMY IN ARABIC AND THE PLACE OF SYNONYMY IN LANGUAGE,” presented at the Azerbaijan Khazar University International Hazar Scientific Researches Conference II, BAKU, 2021.

S. CENGİZ, “ المترادفات في العربية وأثرها في اللغة,” presented at the İstanbul FSMVÜ Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi, İSTANBUL, 2021.

S. CENGİZ, “Dilde Eş Anlamlılık Sorunu ve Çeviri Üzerindeki Etkisi,” presented at the Balıkesir Bandırma Üniversitesi Uluslararası Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Sempozyumu, BALIKESİR, 2021.

S. CENGİZ and A. YEŞİLDAĞ, “Devrimden Önce ve Sonra Tunus,” presented at the VII. Uluslararası KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, KIRIKKALE, 2019.

S. CENGİZ, “A THEOREM OF FURUQ IN LANGUAGE AND THE METHOD OF EBU HILAL AL-ASKERI IN APPROACHING WORDS” presented at AZERBAIJAN ODLAR YURDU UNIVERSITY II. INTERNATIONAL BAKU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE, BAKU, 2021.

SARF KİTABI ALİ NAZİMA (OSMANLICADAN GÜNÜMÜZ ALFABESİNE ÇEVİRİ, SADELEŞTİRME VE NOTLAR) Yayın Yeri:SON ÇAĞ YAYINCILIK, ISBN:9786257838436.

Araştırma Alanları : Arapça

